

ZESZYTY NAUKOWE

WYŻSZEJ SZKOŁY KADR MENEDŻERSKICH

ZESZYT nr 6/2020

KONIN 2020

Rada Naukowa

prof. UAM dr hab. Piotr Gołdyn – przewodniczący; Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
prof. UKW dr hab. Ryszard J. Piotrowski – Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
prof. PAN dr hab. Helena Krasowska – Polska Akademia Nauk w Warszawie
prof. UJ dr hab. Aleksander Głogowski – Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
prof. APS dr hab. Jacek Kulbaka – Akademia Pedagogiki Specjalnej w Warszawie
prof. dr prof. dr Antoaneta Olteanu – Uniwersytet w Bukareszcie (Rumunia)
prof. dr Jurij Kramar – Wołyński Narodowy Uniwersytet im. Łesi Ukrainki w Łucku (Ukraina)
prof. dr Jasenka Kranjčević – Uniwersytet w Zagrzebiu (Chorwacja)
prof. dr Dilyana Dencheva – Sofia University St. Kliment Ohridski (Bułgaria)

Opracowanie graficzne okładki

Ryszard Maksym

Redakcja

Krzysztof Kupiński – redaktor naczelny
Magdalena Juszcak
dr Jacek Biskupski

ISSN 2083-1803

Przygotowanie do druku i druk

Wydawnictwo WITANET
tel. 601 35 66 75; www.witanet.net; wydawnictwo@witanet.net

Wydawca

Wyższa Szkoła Kadr Menedżerskich
ul. Zagórska 3a, 62-500 Konin
tel.: 530 025 024
e-mail: zeszytynaukowe@wskm.edu.pl
<https://www.wskm.edu.pl>

SPIS TREŚCI

ANDRZEJ BARANOWSKI	
<i>Pieniądz, złoto, banki</i>	9
JACEK BISKUPSKI	
<i>Promowanie idei trzeźwości w dwudziestoleciu międzywojennym podczas XXI Międzynarodowego Kongresu Przeciwalkoholowego w Warszawie (1937)</i>	21
DAMIAN KRUCZKOWSKI	31
<i>Stowarzyszenie FRYDHOFF w służbie pamięci</i>	
JUSTYNA MATKOWSKA	
<i>Strategia walki z rakiem w Polsce w latach 2015-2024. Ocena wdrażania projektu do roku 2019</i>	37
MAGDALENA JUSZCZAK	47
<i>Motywy samobójstwa w wybranych tekstach piosenek polskich</i>	
PAWEŁ NAGLEWSKI	59
<i>Transformacja gospodarki z linearnej do cyrkularnej</i>	
ARTUR NOWAK, JOANNA WITKOWSKA	
<i>Czerwona nawałnica – powstanie i rozwój radzieckich wojsk pancernych w latach 1918-1939</i>	69
ARTUR NOWAK, JOANNA WITKOWSKA	79
<i>Tożsamość narodowa Syrii i implikacje prowadzące do wybuchu wojny domowej</i>	
TOMASZ NUSZKIEWICZ	87
<i>Antoni Gorzeński – jeden z przywódców Konfederacji barskiej w Wielkopolsce</i>	
MARCIN OLEJNICZAK	
<i>O współczesnych uwarunkowaniach kształcenia praktycznego przyszłych nauczycieli</i>	93
JACEK PEKRÓL	
<i>Uwarunkowania procesu komunikowania się w organizacji</i>	101
JAROSŁAW RZYMKOWSKI	
<i>Obraz zmian w przestępczości na terenie województwa pomorskiego na przykładzie wybranych kategorii przestępstw</i>	113

OD REDAKCJI

Zeszyty Naukowe nabierają kolorytu i zyskują nowych autorów. To, co widoczne jest od tego numeru, to powołanie międzynarodowego składu rady naukowej oraz wzmocnienie redakcji o dwoje redaktorów.

Chcemy zachować wydawanie dwóch numerów Zeszytów rocznie, ale chcemy nadać im tematyczny charakter tak, aby występowała w nich spójność obszarów badawczych, których będą dotyczyły tematy artykułów: nauki społeczne z jednej i nauki stosowane z drugiej.

Natomiast w niniejszym numerze zakres tematyczny znacznie szerszy, bo dotyczący ekonomii i bankowości powiązanej ze złotem, natomiast kwestie zdrowia poruszyła Justyna Matkowska, której praca licencjacka została nagrodzona w konkursie na najlepszą pracę dyplomową. Historia II wojny światowej to pasja Artura Nowaka (to już kolejne publikacje poruszające tę tematykę. Bardzo interesujące i świeże spojrzenie na bezpieczeństwo przedstawił Jarosław Rzymkowski były komendant wojewódzki w Gdańsku i generał policji. Docenił rolę statystyki, która pokazała skalę zjawisk związanych z przestępczością. Blisko zagadnień bezpieczeństwa są sprawy samobójstw, o których napisała Magdalena Juszczak. Inny obszar badawczy przedstawił Jacek Biskupski, który podjął wątek historyczny związany z przeciwdziałaniem alkoholizmowi w okresie międzywojennym.

Sprawy związane z tożsamością, ale i pamięcią o mieszkańcach Wielkopolski, po których zostały tylko cmentarze, omówił Damian Kruczkowski związany ze Stowarzyszeniem FRYDHOF.

W numerze znajdują się także sprawy poruszające problem transformacji gospodarki, historii Polski w wymiarze lokalnym, a także problematyka związana z kształceniem nauczycieli.

Życzymy owocnej lektury, liczymy na życzliwą krytykę i podpowiedzi.

PIENIĄDZ, ZŁOTO, BANKI MONEY, GOLD, BANKS

Słowa kluczowe: złoto, alternatywa inwestycyjna, wartość

Streszczenie: Od pokoleń złoto stanowi alternatywę inwestycyjną. Tworzy go natura, a jego ranga i wartość tkwi w pozbawieniu człowieka jego produkcji. Na świecie zauważa się od dawna stały wzrost ceny tego kruszcu. Sytuacja to sprawia, że jego tezauryzacją w postaci rezerw walutowych interesują się banki, także Narodowy Bank Polski posiadający obecnie ponad 220 ton. Na świecie w latach 1944-1971 istniał system waluty złotej według określonego parytetu oznaczającego wagową ilość złota przypadającą ustawowo na jednostkę walutową danego kraju. W latach 70. zrezygnowano ze standardu złota i utworzono system waluty wymiennej. Aby taki system mógł funkcjonować, musi istnieć pieniądź. Wartość i użyteczność pieniądza, na przestrzenie lat, ulegała zróżnicowanym podejściom ekonomistów. Tworzono nowe teorie. Współcześnie, pieniądź kreowany jest na rynek przez banki centralne dla których celem nadrzędnym jest osiągnięcie tzw. celu inflacyjnego osiąganego dzięki właściwej polityce monetarnej.

Keywords: gold, alternative for generations, value

Abstract: Gold has been an investment alternative for generations. It is created by nature, and its standing and value comes from the fact that man cannot produce it. The prices of gold have been rising steadily worldwide. Due to this banks have become interested in its thesaurization in the form of reserves, including Narodowy Bank Polski, which currently has 220 tons of it. In the years 1944-1971 there was a system of gold parity in the world, which means a weight of gold was by law assigned to a currency unit of a given country. In the 1970s gold standard was discontinued and a convertible currency system was created. In order for such a system to work, money is necessary. The value and usability of money was viewed by economists from different angles throughout the years. New theories were created. Currently money is produced by central banks, whose top priority is the so-called inflation target, achieved through the right monetary policy.

„Historia złota niesie głębszy sens, niemający nic wspólnego z nietrwałymi właściwościami przedmiotu, który wybieramy do roli pieniądza. W tym szerszym znaczeniu historia złota nie ma końca”².

WSTĘP

Ludzie dzielą się na tych, którzy mają pieniądze i na tych, którzy ich nie mają. Dysponujący wolnymi środkami starają się pomnożyć kapitał, natomiast ci drudzy najczęściej szukają źródeł jego pozyskania. Możliwości takie urzeczywistnia rynek

¹ Andrzej Baranowski – dr nauk ekonomicznych, Wyższa Szkoła Kadr Menedżerskich

² P. L. Bernstein, *Historia złota. Dzieje obsesji*, WIG-Press, Warszawa 2003, s. 412.

finansowy pełniący zarazem kluczowe funkcje z punktu widzenia celów gospodarczych³. Tworzą go rynek pieniężny, kapitałowy, walutowy i depozytowo-kredytowy. W ujęciu przedmiotowym w skład tego rynku – jako całości – wchodzi rynek towarów, nieruchomości, finansowy i pracy. Elastyczność każdego z nich adekwatna jest do potrzeb i zasobności portfela inwestycyjnego. Ich obszar nie jest wolny niestety od ryzyka. Z jednej strony obarcza go czas trwania powziętej inwestycji, a z drugiej działanie spekulacyjne wiążące się z pozyskaniem największego zysku w możliwie najkrótszym czasie. Pragnienie posiadania dużych pieniędzy porównywalne jest do pragnienia rozwijania ludzkiej wiedzy, której nigdy dość⁴.

Pieniądz w każdej gospodarce jest miernikiem wartości w znaczeniu miernika ogólnej siły nabywczej. Jest podstawowym środkiem wymiany rynkowej i składnikiem życia gospodarczego, a jego użyteczność polega przede wszystkim na zdolności wymiennej. Podstawowe zasady teorii użyteczności sformułował ekonomista niemiecki H. H. Gossen (1810–1858). Użyteczność określił jako subiektywne zadowolenie wynikające z konsumowania dóbr mających zdolność zaspokajania potrzeb.

Zastanówmy się z jaką sytuacją mielibyśmy do czynienia, gdyby zamiast pieniądza papierowego, funkcjonującego w systemie walutowym, świat przyjąłby złoto jako środek wymiany? Odpowiedź jest oczywista, wszystkie transakcje rozliczane byłyby tym kruszcem i – podobnie jak pieniądz – w całości należałyby do ludzi stając się jego substytutem. Waluta w tej postaci miałaby wysoką wartość i siłę nabycia. Jej atrybutem byłoby wiarygodne, solidne umocowanie w znaczeniu nośnika wartości.

Z wymienialnością waluty na złoto świat miał już do czynienia. W Anglii, początkiem standardu złota było przyjęcie standardu monety złotej (*gold specie standard*) w 1821 roku. Doszło do wymiany pieniądza papierowego na złotego suwerena emitowanego od 1816 roku. W latach 1870-1880 system waluty złotej przyjęty został przez wiele państw. Natomiast w 1933 r. prezydent F. Roosevelt (1882-1945) zarządził odejście od standardu.

Nowy system walutowy, oparty na parytecie złocie, ustanowiono na konferencji Bretton Woods w 1944 r. Był to początek relacji międzynarodowych w sferze zarządzania systemami monetarnymi przez rządy państw. Powołano Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju oraz Międzynarodowy Fundusz Walutowy. System ten trwał do lat siedemdziesiątych⁵. W 1971 r. Stany Zjednoczone zawiesiły na świecie wymienialność dolara na złoto rezygnując z dotychczasowego standardu. Decyzji tej bronił ówczesny prezydent R. Nixon (1913-1994) tłumacząc potrzebą zatrzymania działalności spekulacyjnej na rynku. Doszło do zmiany światowego systemu finansowego, w którym banki

³ Do funkcji tych zaliczamy ustalanie cen, płynność, efektywność, kredyty i pożyczki, źródła przepływu kapitałów, podział ryzyka.

⁴ Szerzej na ten temat: L. C. Thurow, *Powiększanie bogactwa. Nowe reguły gry w gospodarce opartej na wiedzy*, Wydawnictwo Helion, Gliwice 1999, s. 125.

⁵ Parytet – liczba wagowa jednostek złota przypadająca ustawowo na jednostkę waluty danego kraju.

centralne mogły odtąd kreować pieniądź na rynek w dowolnej ilości. Powstał system płynnych kursów walutowych, o których decydują do chwili obecnej banki centralne na świecie. Następstwem powstałej ekspansji monetarnej, niekontrolowanej rynkowej podaży pieniądza, była galopująca inflacja, w świetle której, tylko w USA, koszty życia gospodarstw domowych wzrosły niemal siedmiokrotnie⁶.

To, że na rynku funkcjonuje pieniądź oznacza możliwość stałego porównania wartości rynkowej jednego towaru względem drugiego. Jednak, aby był środkiem powszechnej wymiany, jednostką obrachunkową, umocowany musi być w konkretnej walucie danego kraju. Jest zatem „standardem” monetarnym kraju. Posiada zdolność bezwarunkowego zwalniania od zobowiązań i jest prawnym środkiem płatniczym⁷. Każdy pieniądź charakteryzuje się najwyższym stopniem płynności, którą dostrzegł – jako pierwszy – twórca interwencjonizmu państwowego J. M. Keynes (1883–1946). Wyodrębnił trzy kategorie aktywów bankowych, tj. weksle, papiery wartościowe i kredyty. Od strony ich dochodowości uznał – w kolejności odwrotnej – że najbardziej intratnymi są kredyty, papiery wartościowe i weksle. W odpowiedzi na założenia Keynesa, ekonomista brytyjski J. Hicks (1904-1989) wysunął tezę, że pojęcie płynności rozpatrywać należy jako wartość danego aktywów ocenianego z punktu widzenia jego posiadacza lub osoby zainteresowanej⁸.

W dziele ekonomisty Ch. Gide (1847-1932) z 1922 r. „Zasady Ekonomii Społecznej” czytamy, cyt: (...) *pieniądz jest jedynym dobrem, o którym można by powiedzieć, że jego obfitość lub rzadkość są objawami zupełnie obojętnymi*⁹. Warto przywołać w tym miejscu nową teorię równowagi ekonomicznej stworzoną przez K. Wicksella (1851-1926), według którego najbardziej wartościowym na rynku dla gospodarki jest pieniądź kredytowy. Kreują go banki, przy czym ilość znajdująca się w obiegu uzależniona jest od potrzeb rynku, a to oznacza, że powstaje w systemie bankowym¹⁰.

Wszystkie banki starają się prowadzić politykę w sposób racjonalny w zakresie posiadanego majątku trwałego, gotówki i papierów wartościowych. Dysponują rezerwami walutowymi i dewizowymi stanowiącymi podstawowy cel utrzymania stabilności i bezpieczeństwa walutowego kraju. Nadrzędnym ich celem jest zebranie największej sumy funduszy pozwalających w efekcie realizować politykę udzielanych kredytów. Im większa ich liczba i wartość, tym wyższy zysk dla banku.

⁶ Indeks CPI – miara badająca średnią ważoną cen koszyka dóbr i usług konsumpcyjnych, takich jak transport, żywność i opieka medyczna.

⁷ Z. Knakiewicz, *Problemy kreacji pieniądza i regulacji obiegu pieniężnego*, Ruch Prawniczy i Socjologiczny, Zeszyt 3,4, Wydawnictwo UAM, Poznań 1998, s. 163-168.

⁸ Szerzej na ten temat: J. R. Hicks, *Mr. Keynes and the “Classics” A Suggested Interpretation*, „Econometrica” 1935, s. 147-159.

⁹ Zobacz: K. Gide, *Zasady Ekonomii Społecznej*, Piąte Wydanie Polskie, Wydawnictwo Poznań, Fiszer i Majewski, przedruk z 1914 roku, s. 260.

¹⁰ Tamże: Z. Knakiewicz, *Problemy kreacji pieniądza i regulacji obiegu pieniężnego*, s. 171.

Zbyt liberalna i elastyczna polityka pieniężna banków komercyjnych prowadzić może do niewłaściwej gospodarki pieniądzem i mieć konsekwencje gospodarcze. Znane są piramidy finansowe, w których realizacja zobowiązań z poziomów wyższych regulowana jest bieżącymi wpływami z tych niższych. Taka sytuacja prowadzi nieuchronnie do utraty płynności banku i jego bankructwa¹¹.

Wykonawcą polityki pieniężnej państwa jest bank centralny. Jego podstawowym dążeniem jest cel inflacyjny mający zapewnić stabilność cen rynkowych. Wiadomo, że ceny w realiach gospodarczych ulegają zmianom i dlatego wahania inflacji są na świecie zjawiskiem naturalnym i nieuniknionym. Rolą banku jest prowadzenie zatem takiej polityki monetarnej, która zapobiec ma spadkowi siły nabywczej pieniądza na rynku. W Polsce, cel inflacyjny realizuje od 2004 r. Narodowy Bank Polski¹². Narzędziem regulującym podaż pieniądza są operacje otwartego rynku. Polegają na zakupie bądź sprzedaży papierów wartościowych oraz bonów pieniężnych, emitowanych na własny rachunek przez bank centralny. Sytuacja, w której są sprzedawane lub kupowane pozwala wpływać na płynność i zdolności emisyjne banków komercyjnych, wysokość stóp procentowych oraz efektywność funkcjonowania rynku pieniężnego.

Ostatnie lata światowego kryzysu finansowego wymusiły na bankach szczególną transparentność prowadzonej polityki pieniężnej, także w obszarze rezerw walutowych i dewizowych. Składnikiem tej drugiej jest także złoto. W zasobach Narodowego Banku Polskiego kruszec ten ma niemały udział. Wiekowa ranga tego pierwiastka – jako światowego waloru wartości – sprawia, że jest gwarancją niezaprzeczalnej wartości pieniądza¹³. Jego siłą utożsamianą z bezpieczną przystanią ekonomiczną jest fakt, że tworzy go wyłącznie natura i świat pozostaje od zawsze bez wpływu na jego produkcję oraz podaż.

Należy uwypuklić, że bank centralny uczestniczy w tworzeniu rezerw bilansowych na rzecz Europejskiego Banku Centralnego – EBC. Rezerwy bilansowe EBC tworzone są na pokrycie strat, na jakie narażony jest on choćby z tytułu ryzyka kursowego, stopy procentowej i zmian ceny złota. Wielkość rezerw bilansowych tej instytucji podlegać może oczywistym wahaniom, które wynikać mogą z kształtowania się różnic z aktualizacji wyceny, wyniku finansowego EBC lub corocznej weryfikacji ich poziomu na podstawie przeprowadzanej przez Bank Europejski oceny ryzyka. Znaczący udział Polski kapitału przekazywanego do koszyka rezerw dewizowych EBC przez Narodowy Bank Polski ma na celu zapewnienie efektywnej realizacji polityki inwestycyjnej.

¹¹ Pokłosem liberalnej polityki bankowej jest zapoczątkowany na świecie w 2008 r. kryzys gospodarczy.

¹² Inflacja w ostatnich 15 latach w ujęciu średnim wyniosła 2%. Jest to poziom zgodny ze średnio-okresowym celem inflacyjnym NBP.

¹³ W 1800 r. cena uncji złota wynosiła 19,39 dol., a w 2020 przekroczyła 2000 dol.

BOGACTWO A WARTOŚĆ

Według Adama Smitha człowiek bywa bogaty lub ubogi w zależności od tego w jakim stopniu stać go na zaspokojenie pierwszych potrzeb, na korzystanie z udogodnień oraz przyjemności życia¹⁴. Znaczenie słowa „wartość” wydaje się najbardziej subiektywną kategorią, ponieważ ludzie poruszają się ścieżką własnych wartości i najczęściej nie zdają sobie z tego sprawy. Każda wartość posiada walor poznawczy i obejmować może różne dziedziny pragnień i doznań ludzkich, łącznie ze sferą uczuciową oraz psychiczną. Są to ambicje, aspiracje, pragnienia, ideologie i zasoby ekonomiczne. Jak dotąd, nie sprecyzowano jednoznacznie słowa wartość, żaden słownik nie określa bowiem tego znaczenia dosłownie.

Twórca polskiej socjologii akademickiej F. Znaniecki (1882–1958) sens wartości rozumie w ujęciu ekonomicznym, potocznym, aksjologicznym i socjologicznym¹⁵. W znaczeniu ekonomicznym i potocznym pojęcie to pojmowane jest jako walor określonego sensu w znaczeniu atrybutowym. Rozumienie tego pojęcia w tym znaczeniu wyklucza zjawiska oraz obiekty, które są wartościami bezwzględными. W znaczeniu aksjologicznym wartości są problemem podstawowym i w związku z tym traktuje się je z różnych obszarów poznawczych, tj. ontologii, metodologii i kultury. W tym kontekście problematyka badawcza dotyczy sposobu istnienia wartości oraz ich natury, źródeł wiedzy o wartościach, klasyfikacji wartości i funkcji, jakie pełnią w społeczeństwie¹⁶. Dla wielu ludzi oczywistym jest, że ubóstwo i bogactwo są odzwierciedleniem wartości społecznych¹⁷.

Wartości nie są jedynie celami kulturowymi, do których dążą ludzie. Część, to nic innego jak środki do realizacji tych celów dzielące się na wartości same w sobie, tj. autoteliczne i wartości instrumentalne. System wartości i ideałów w kategorii ich ważności stanowi podstawę dokonywania wyborów i rozwiązywania konfliktów dotyczących każdej niemalże dziedziny ludzkiego działania. Jest zasadniczym kryterium wszystkich dążeń jednostki i wyboru indywidualnej drogi życia w określonych społecznie ramach.

Systemy wartości kształtują nie tylko rezultaty bieżącego, racjonalnego procesu wartościowania. Przekazywane są z pokolenia na pokolenie tworząc zarazem wartości narodowe, które wpływają na określone postawy społeczne. Te podstawowe – w znaczeniu uniwersalnym – to pokój, tolerancja, prawda, wolność i prawo do życia. Pozostałe, stanowią wartości indywidualne, które wyznaczać mogą poziom własnego dobrobytu, stan posiadania, bogactwo. Mogą mieć także charakter norm moralnych,

¹⁴ A. Smith, *Bogactwo narodów*; Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1954, t. I, s. 39.

¹⁵ F. Znaniecki, *Zagadnienie wartości w filozofii*, [w:] *Pisma filozoficzne* t. 2, Warszawa 1987, s. 79.

¹⁶ *Ibidem*, s. 80.

¹⁷ J. Sachs, *Koniec z nędzą*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 316.

uwzględniających poziom wykształcenia¹⁸. System wartości to także zespół poglądów oraz zachowań ludzkich, na który składają się doświadczenia historyczne, stopień tolerancji (nietolerancji) rozpatrywany w obszarze religijnym, obyczajowym i politycznym oraz nasz stosunek do obcych¹⁹.

Ludzie, w zależności od uzyskiwanych dochodów, wykazują ekonomiczną i socjologiczną skłonność do oszczędzania – choćby odkładając środki pieniężne, teauzryzując złoto lub gromadząc inne walory. Wszystkie formy oszczędności stają się w efekcie kapitałem. Po upływie czasu powinny dać ich właścicielowi określony dochód wyrażony choćby w postaci procentu lub dywidendy. Według K. Gide przez oszczędność rozumieć należy zaspokojenie potrzeb polegające na najmniejszym możliwie zużyciu, tzn. na najlepszym wyzyskaniu surowców lub pieniędzy, którymi się rozporządza. Inaczej mówiąc, jest to „oszczędna konsumpcja, czyli jej odłożenie na przyszłość”²⁰.

ZŁOTO JAKO GWARANT WARTOŚCI PIENIĄDZA

Od wieków „wybrany towarem” przez narody świata jest złoto będące synonimem bogactwa. Rynek złota stanowi alternatywę dla oszczędności od dawna i ulega nieustannym zmianom – w wymiarze wartości, zapotrzebowania i dostępności. Stanowiąc materialne zabezpieczenie pokoleń, chroni kapitał przed skutkami inflacji, która nie przynosi korzyści ogółowi społeczeństwa, a przyczynia się do redystrybucji bogactwa²¹. Malejące zainteresowanie tym metalem – jako dobrem inwestycyjnym – najczęściej utożsamiane jest ze stabilną sytuacją polityczną i gospodarczą na świecie, natomiast intensyfikacja procesu teauzryzacji przypisywana jest zazwyczaj zachowaniom podmiotów w czasach niepokoju i braku stabilności pieniądza. Mówi się, że złoto ma się najlepiej wtedy, kiedy wszystko inne na świecie idzie źle. Po demonetyzacji w 1971 r. ten wyjątkowy metal stał się zwykłym towarem giełdowym o zmiennej cenie tracąc światową, wiarygodną pozycję monetarną.

Przez stulecia, w handlu pomiędzy ludźmi, nie obowiązywał żaden pieniądz, a jedynie zasada wymiany towaru za towar. Z upływem czasu pojawiły się naturalne nośniki wartości towarowej, którym były proste narzędzia, metale i inne. Z uwagi na swoje walory użytkowe w transakcjach handlowych, bardziej ceniono latami żelazo, mimo, że znano już złoto. Sytuację tę zmieniła dopiero świadomość rzadkości występowania złota w przyrodzie. Ten metal szybko stał się niebagatelną wartością samą w sobie wykazującą ogromną moc posiadanej trwałości. Stał się towarowym pieniądzem kruszcowym obowiązującym na całym świecie wstrzymując na długo rozwój ludzkiej świadomości w zakresie funkcji pieniądza w naszej kulturze.

¹⁸ W. Stróżowski, *Filozofia wartości*, Wydawnictwo Znak, Zeszyt nr 4, Warszawa 1965, s. 399-402.

¹⁹ J. Kleer, *Drogi do gospodarki rynkowej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2003, s. 187.

²⁰ K. Gide, *Zasady Ekonomii Społecznej...*, s. 608-609.

²¹ Szerzej: M. N. Rothbard, *Złoto, banki, ludzie – krótka historia pieniądza*, Fijor Publishing Chicago-Warszawa 1980, s. 73.

W połowie III tysiąclecia p.n.e. w starożytnym Egipcie pieniądzem były sztaby wykonane z metalu, które w razie potrzeby cięto na mniejsze części. Identyczną formą pieniądza posługiwano się w Chinach. Do najstarszych, a zarazem pierwszych monet wykonanych z metalu oraz ze złota – odgrywających rolę pieniądza – zalicza się monety, które pojawiły się w Azji²². Starożytne systemy monetarne głównie oparte były na kruszcu złota, srebra oraz miedzi. Wartość każdej monety równała się wartości zawartego w niej czystego metalu, z którego została wykonana. Podstawową cechą wytworzonego ze złota pieniądza, którego faktyczna wartość i siła zależały od masy i próby (zawartości wagowej czystego złota lub srebra w stopie), była jego niezależna wartość w stosunku do innych dóbr, która stanowiła najlepszą metodę magazynowania posiadanej wartości.

W czasach, kiedy upadł Rzym kres pieniężnemu chaosowi w całej Europie położyła reforma Karola Wielkiego. Jej celem było wprowadzenie do obiegu rozliczeniowego waluty srebrnej. Od tego czasu obowiązywał system tzw. waluty srebrnej lub denarowej. W epoce nowożytnej, z uwagi na rozległą wymianę handlową na świecie, nastąpił wzrost roli pieniądza kruszcowego, który przede wszystkim bity był ze złota i srebra. Relacje wartości, oparte na tych metalach, określał stały kurs zwany bimetalizmem. Zgodnie z tą zasadą i nominalną wartością tych metali monety złote można było zastępować monetami srebrnymi i na odwrót. Stan ten prowadził do wypierania monet z kruszcu o rosnącej wartości przez monety z kruszcu, które traciły na wartości. Wypieranie pieniądza lepszego przez gorszy spowodowało w efekcie rynkowy niedobór metali szlachetnych. Sytuacja uległa poprawie po wielkich odkryciach geograficznych umożliwiających sprowadzenie złota i srebra z Nowego Świata. Jednocześnie zwiększono wydobycie tych metali w kopalniach na Starym Kontynencie.

Warto w tym miejscu przywołać klasyków ekonomii klasycznej uwypuklając ich teorie na temat bogactwa i rangi złota. Czołowy przedstawiciel A. Smith (1723-1790) w swojej teorii przeciwstawiał się merkantylistom wskazując, że pieniądz kruszcowy nie jest bogactwem. Głosił, że bogactwem są towary, które można nabyć i posiadać za pieniądze. Nie dostrzegał jednak, że środkiem akumulacji kapitału jest pieniądz.

Inny z klasyków D. Ricardo (1772-1823) twierdził, że każdy towar posiada swój rynek, który ograniczony jest kosztami transportu. Według niego również złoto miało posiadać na całym świecie swój rynek i jednakową cenę, stanowiąc najlepszy pieniądz międzynarodowy. Był twórcą teorii zakładającej ścisły związek między ilością pieniądza na rynku a poziomem cen towarów, zwanej w ekonomii teorią ilościową pieniądza.

Z kolei według J. B. Saya (1767-1832) towar w obrocie wymienia się za towar tworząc rynek zbytu dla drugiego, a jeśli dokonuje się wymiana towaru za pieniądz, to po

²² Pierwsze monety złote pojawiły się na świecie w Azji Mniejszej w połowie VII wieku p.n.e. w Lidii. Upowszechnili je Persowie po podboju ziem greckich (przyp. autora).

to, by można zakupić inny towar. Uważał ponadto, że tezauryzacja może wystąpić tylko przy zamianie poziomu cen dóbr jako zjawisko przejściowe i szybko się wyrównujące.

O nieprzemijającej wartości złota w znaczeniu monetarnym jak i skarżenia świadczy fakt, że z każdym rokiem rośnie nań zapotrzebowanie. Największe ilości kupują współcześnie Chiny i Indie. Kopalnie złota nie pokrywają w pełni zgłaszanego popytu, tym bardziej że w kolejce ustawia się większość międzynarodowych banków centralnych. O fenomenie tego pierwiastka świadczą osobliwe cechy fizyczne i chemiczne, a przede wszystkim rzadkość występowania w skorupie ziemskiej w postaci czystej oraz w minerałach. Największy samorodek złota o masie 92 kg znaleziono w Australii na Pustyni Wiktorii. Mimo, że złoto należy do znanych człowiekowi i wydobywanych od najwcześniejszych, to przeszło 75% dotychczasowej masy wydobyto w XX wieku. Do największych producentów złota należą dziś Republika Południowej Afryki, Stany Zjednoczone i Australia. Wszystkie kopalnie na świecie wydobyły dotąd niemal 121 tys. ton tego metalu. Na cele przemysłowe i jubilerskie przeznaczono 60%, a 40% na rezerwę państwową wielu krajów świata.

Złoto, aby mogło przynieść w danym czasie oczekiwaną stopę zwrotu poddane musi być wybranej inwestycji. Najbardziej popularną na świecie formą inwestowania jest zakup jednostek uczestnictwa w specjalistycznych funduszach inwestycyjnych, których indeks oparty jest na metalach szlachetnych i funduszach alokacyjnych. Fundusze alokacyjne mogą z kolei nabywać certyfikaty metali szlachetnych bądź inwestować w akcje spółek trudniących się ich wydobyciem. Ten typ inwestowania wydaje się szczególnie atrakcyjny dla inwestorów o ograniczonym portfelu środków.

Do innych form zaliczyć należy kontrakty terminowe, tzw. futures i związane z nimi opcje na zakup złota zaliczane są przez inwestorów do inwestycji o dużym ryzyku. Mimo że giełdy złota bronią się przed spiralą spekulacji, to niestety wariant tej inwestycji może zawierać w sobie nośnik dużego ryzyka. Jeden kontrakt terminowy na giełdzie obejmuje 100 uncji złota²³ i aby do niego przystąpić wystarczy dokonać wpłaty depozytu zabezpieczającego, który stanowi tylko pewien procent ich wartości. Z punktu widzenia inwestorów forma tej inwestycji jest bardzo popularna i intratna z uwagi na niewymagalność dokonywania wpłaty pełnego depozytu.

Należy podkreślić, że każda inwestycja mająca podstawę w zakupie złota powinna dokonywać się w czasie stabilnego poziomu cen złota na giełdach światowych, spokoju politycznego oraz gospodarczego. Najmniejszy kryzys powoduje bowiem natychmiastowy wzrost jego wartości. W przypadku natomiast utraty wartości rynkowej pieniądza kruszec złota traktowany jest przez inwestorów jako zaporę inflacyjną.

Złoto jako lokata, najczęściej bywa kupowane przez indywidualnych inwestorów w postaci sztabek oznaczonych przez remitenta pod względem pochodzenia i próby.

²³ 1 uncja równa jest 31,1034 g złota

Formą lokaty są także monety, sztabki, medale i wyroby – także z kamieniami jubilerskimi pochodzenia naturalnego. Inną, bardziej kapitałochłonną formą inwestowania jest zakup akcji kopalni metali szlachetnych, producentów złota, srebra lub nabycie jednostek w określonych funduszach. Ta metoda wiąże się jednak z pewnym ryzykiem inwestycyjnym z uwagi na wyczekiwanie odpowiedniego momentu do sprzedaży akcji – jeśli taki w ogóle nastąpi. W przeciwnym razie lokaty, w zależności od cen złota na giełdach światowych nie osiągają oczekiwanego poziomu zysku.

Najprostszym sposobem inwestowania w złoto przy niewielkim nakładzie środków jest nabycie złotych sztabek o zróżnicowanej masie lub monet lokacyjnych, tzw. bulionówek²⁴. W krajach, które dokonują ich emisji, stanowią legalny środek płatniczy. Do złotych monet lokacyjnych zaliczyć należy przykładowo dolary amerykańskie z orłem, chińskie juany z pandą, australijskie dolary z liściem klonu i austriackie szylingi. Pierwszą tego typu monetą był południowoafrykański krugerrand. Wartość złota od lat doceniana jest przy tworzeniu strategicznych rezerw poszczególnych państw. Rezerwy takie posiada także Narodowy Bank Polski.

Tab. 1. Udział złota w rezerwach walutowych banków centralnych według 2020 roku

Lp.	KRAJ	ZŁOTO (tys. ton)	Udział w rezerwach (%)
1	USA	8,134	79
2	Niemcy	3,364	76
3	Włochy	2,452	71
4	Francja	2,436	66
5	Rosja	2,300	23
6	Chiny	1,948	3
7	Szwajcaria	1,040	7
8	Japonia	765	3
9	Indie	658	8
10	Holandia	613	71
	POLSKA	0,228	10,5

Źródło: resourceworld.com., NBP.

²⁴ Monety bulionowe – monety wykonane z metali szlachetnych bite na cele inwestycyjne, czyli lokatę kapitału. Nie mają zwykle zadeklarowanej wartości. Zamiast nominału podana jest zawartość czystego kruszcu. Nakład jest nieograniczony i zależy od popytu. Pierwszą monetą bulionową był wybity w 1970 roku w Republice Południowej Afryki „Krugerrand” (przyp. autora).

Wszystkie rezerwy banków centralnych służą zapewnieniu bezpieczeństwa posiadanych środków pieniężnych na wypadek ewentualnego kryzysu gospodarczego lub politycznego oraz stanowią o wiarygodności finansowej kraju. Obniżają przy tym koszt finansowania na rynkach globalnych i ryzyko gwałtownego odpływu kapitału. Zdarza się, że wykorzystywane są w celu wsparcia stabilności rynków finansowych lub sektora bankowego. Według nieoficjalnych źródeł polski bank centralny zakupił w 2002 roku ponad 60 ton złota na giełdzie w Londynie. W 2020 r. zwiększył zasoby złota o 102,9 t. Obecnie wynoszą 228,6 t. Podkreślić należy, że w latach 2018-2019 równe były 125,7 t.

Niekorzystna obecnie sytuacja na świecie, w sferze ekonomicznej i zdrowotnej, powoduje nieustający wzrost cen złota na giełdach. W ostatnich latach złoto przyniosło inwestorom zysk ponad 70%, a Narodowy Bank Polski zarobił ponad 20 mld zł. Z raportu Światowej Rady Złota z 2020 r. wynika, że banki centralne planują dalsze, znaczne zwiększenie skupu złota w sztabach z uwagi na zmiany w krajobrazie finansowym i gospodarczym świata. Wyraźnej zmianie ulega nastawienie inwestycyjne tych centralnych instytucji. Ważnymi czynnikami wpływającymi na opinię banków o złocie – przed wybuchem Covid-19 – były ujemne stopy procentowe, rosnące ryzyko polityczne i obawy o stabilność fiskalną. Tylko w 2019 r. międzynarodowe banki centralne kupiły ponad 650 t. złota uznając je za długoterminowy zapas wartości.

Do znaczących ośrodków handlu złotem na świecie zaliczyć można – pod względem liczby transakcji – Londyn, będący dla inwestorów wielką izbą gospodarczą, na której ustala się dwa razy dziennie aktualną cenę złota o określonej porze dnia i według której odbywa się większość światowych transakcji tym kruszcem. Giełda w Nowym Jorku stanowi prestiżowy ośrodek obrotu czystym złotem na rynku terminowym, natomiast Zurych uważa się za centrum fizycznego obrotu tym kruszcem. Do innych rynków o znaczeniu kluczowym inwestorzy i analitycy giełdowi zaliczają Tokio, Singapur, Hongkong, Dubaj oraz Istambuł.

W Polsce największym producentem złota jest Kombinat Górniczy Hutnictwa i Miedzi (KGHiM), który w 2019 r. dostarczył rynkowi niemal 4 tony tego kruszcu, (tzw. złota metalizowanego) oraz 1200 t. srebra rafinowanego²⁵. Kruszcze te sprzedawane są na rynki inwestycyjne. Jest to niewielka masa w stosunku do zgłaszanego popytu. Biorąc pod uwagę wielkość produkcji złota światowych potentatów, ilość ta stanowi niewielki procent ogólnej produkcji na świecie. Zasoby geologiczne złota na świecie oceniane są obecnie na ok. 80 000 ton.

Zaufania do złota, utożsamianego z wartością i bogactwem, prawdopodobnie nikt nie zmieni. Jego doniosłość fizyczna i chemiczna sprawia, że jest bezpiecznym, wiarygodnym środkiem wartości. Stanowi niezaprzeczalny dowód materialnej potęgi. Z tego względu pozostaje w dalszym, niesłabnącym zainteresowaniu banków centralnych, inwestorów oraz funduszy inwestycyjnych oraz społeczeństw.

²⁵ Na podstawie danych: www.kghm.pl. 2020 r.

Bibliografia:

- Bernstein P.L., *Historia złota. Dzieje obsesji*, WIG-Press, Warszawa 2003.
- Gide K., *Zasady ekonomii społecznej*, Piąte Wydanie Polskie, Wydawnictwo Poznań, Fiszer i Majewski, 1914.
- Hicks J. R., Mr. Keynes and the “Classics” a suggested interpretation, „Econometrica” 1935.
- Kleer J., *Drogi do gospodarki rynkowej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2003.
- Knakiewicz Z., *Problemy kreacji pieniądza i regulacji obiegu pieniężnego*, Ruch Prawniczy i Socjologiczny, Zeszyt 3,4, Wydawnictwo UAM, Poznań 1998.
- Rothbard M. N., *Złoto, banki, ludzie – krótka historia pieniądza*, Fijor Publishing Chicago-Warszawa 1980.
- Sachs J., *Koniec z nędzą*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Smith A., *Bogactwo narodów*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1954.
- Stróżowski W., *Filozofia wartości*, Wydawnictwo Znak, Zeszyt nr 4, Warszawa 1965.
- Thurow L.C., *Powiększanie bogactwa. Nowe reguły gry w gospodarce opartej na wiedzy*, Wydawnictwo Helion, Gliwice 1999.
- Znaniński F., *Zagadnienie wartości w filozofii*, [w:] *Pisma filozoficzne* t. 2, Warszawa 1987.

Internet:

www.kghm.pl.

PROMOWANIE IDEI TRZEŹWOŚCI W DWUDZIESTOLECIU MIĘDZYWOJENNYM PODCZAS XXI MIĘDZYNARODOWEGO KONGRESU PRZECIWALKOHOLOWEGO W WARSZAWIE (1937)

Słowa kluczowe: profilaktyka, alkoholizm, wychowanie do trzeźwości,

Streszczenie: W artykule autor przedstawia przebieg obrad XXI Międzynarodowego Kongresu Przeciwalkoholowego, który odbył się w Warszawie w roku 1937. Czyni to odwołując się do wybranych czasopism okresu dwudziestolecia międzywojennego.

Keywords: prevention, alcoholism, education to sobriety,

Abstract: In the article, the author presents the course of the sessions of the 21st International Alcohol Congress, which took place in Warsaw in 1937. He does so by referring to selected periodicals of the interwar period.

WSTĘP

W okresie dwudziestolecia międzywojennego podejmowano szereg inicjatyw na poziomie ogólnokrajowym jak i międzynarodowym, których celem było zapobieganie zjawisku alkoholizmu, traktując je jako proces wychowawczo-profilaktyczny. Kazimierz Niesiołowski, duszpasterz i działacz trzeźwościowy omawianego okresu, pisał, że rozwiązanie sprawy alkoholizmu było problemem wychowawczym, gdyż zadaniem wychowania powinno być wzmocnienie wyrobienia charakteru w ten sposób, aby człowiek chciał i umiał czynić to co poznał i żeby miał przekonanie, że jest to dobre i pożądane².

Próby zapobiegania zjawisku alkoholizmu w II RP dotyczyły działalności administracji państwowej, Kościoła katolickiego i działań na poziomie społeczno-oświatowych.

¹ Jacek Biskupski (ORCID 0000-0002-9209-4061) – doktor nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika, kierownik Ośrodka Poradnictwa Rodzinnego i Interwencji Kryzysowej w Ślesinie, wykładowca w Wyższej Szkole Kadr Menadżerskich, zainteresowania to pedagogika wychowania, historia uzależnień, najważniejsze artykuły: *Promowanie idei abstynencji w II RP. Casusu wybranych działaczy trzeźwościowych* („Biografistyka Pedagogiczna” 2019, nr 1) *Troska o trzeźwość młodzieży na łamach „Młodego Hufca” w latach 1927-1939* (Biuletyn Historii Wychowania”, 2016), *Zjawisko alkoholizmu na ziemiach Królestwa Polskiego na przełomie XIX i XX wieku. Zarys problemu* („Symbole Europaeae” 2017), 2017, kontakt: jacekbis@op.pl.

² K. Niesiołowski, *Sprawa alkoholizmu w zarysie*, Poznań 1937, [w:] *Dzieła wybrane księdza pralata Kazimierza Niesiołowskiego wydane w 60. Rocznicę śmierci tego zacnego kapłana, honorowego obywatela Pleszewa*, Pleszew 2009, s. 182.

Choć te czynniki wymagają odrębnego spojrzenia na każdy z nich w zakresie podejmowanych inicjatyw trzeźwościowych, to wydaje się, że były one ze sobą ściśle powiązane. Przede wszystkim widoczne to było w organizowaniu sejmików i kongresów przeciwalkoholowych, które zostały zainicjowane w odrodzonej Polsce przez stowarzyszenia abstynenckie.

Celem artykułu jest przybliżenie organizacji i obrad kongresu przeciwalkoholowego o zasięgu międzynarodowym, który odbył się w dniach 12-17 września 1937 roku w Warszawie³, znany pod nazwą XXI Międzynarodowy Kongres Przeciwalkoholowy⁴.

ORGANIZACJA KONGRESU

Data międzynarodowego kongresu przeciwalkoholowego (antyalkoholowego) w Polsce była ustalana kilkakrotnie. Przede wszystkim pierwotnie kongres miał się odbyć w roku 1931 w Warszawie. Świadczy o tym kilka faktów. Otóż, już w roku 1929 podczas odbywającego się VIII Ogólnopolskiego Kongresu Przeciwalkoholowego w Lublinie przedstawiciel rządu polskiego na międzynarodowych kongresach prof. Rafał Radziwiłłowicz⁵ informował zebranych o ustaleniach w sprawie zorganizowania w roku 1931 Międzynarodowego Kongresu w Warszawie⁶. Ponadto w dniu 26 kwietnia 1930 r., w Warszawie w sali konferencyjnej Departamentu Służby Zdrowia Ministerstwa Spraw Wewnętrznych odbyło się posiedzenie Polskiego Komitetu Organizacyjnego Kongresu Międzynarodowego pod przewodnictwem dyrektora Departamentu Eugeniusza Piestrzyńskiego, w którym wziął również udział dyrektor Międzynarodowego Biura dla walki z alkoholizmem w Lozannie R. Herco⁷. Wtedy to ustalono ostatecznie termin kongresu, który miał przypaść na koniec września 1931 roku⁸. Jednakże jak informowała na swoich łamach „Ziemia Lubelska” na życzenie Międzynarodowego Biura do Walki z Alkoholizmem w Lozannie, warszawski Kongres Międzynarodowy

³ Pierwszy międzynarodowy kongres przeciwalkoholowy odbył się w roku 1885 w Antwerpii zwany wówczas „międzynarodowym mitingiem przeciw nadużywaniu napojów alkoholowych”. Do roku 1914 odbyło się ich czternaście, w takich miastach jak: Żurych (1887), Oslo (1890), Haga (1893), Bazylea (1895), Bruksela (1897), Paryż (1899), Wiedeń (1901), Brema (1903), Budapeszt (1905), Sztokholm (1907), Londyn (1909) Haga (1911), Mediolan (1913). (I. Krasieńska, *Polskojęzyczne czasopisma abstynenckie w latach 1843-1914*, Warszawa 2018, s. 278).

⁴ *Kronika krajowa. Kongres Kolejowców Abstynentów*, „Inżynier Kolejowy” 1931, nr 8, s. 247; *Międzynarodowy kongres przeciwalkoholowy w Warszawie*, „Głos Kobiet” 1937, nr 18, s. 1; K. Niesiołowski, *ZI Międzynarodowego Katolickiego Kongresu Przeciwalkoholowego*, „Miesięcznik Kościelny” 1937, nr 11, s. 385-387.

⁵ R. Radziwiłłowicz jako delegat rządu uczestniczył w dwóch międzynarodowych kongresach w Kopenhadze w roku 1923 i 1928. (*Międzynarodowe Kongresy Przeciwalkoholowe*, „Trzeźwość” 1937, nr 1-3, s. 475-476.).

⁶ *Z VIII Polskiego Kongresu Przeciwalkoholowego*, „Świt” 1929, nr 297/8, s. 18-23.

⁷ *Międzynarodowy Kongres Przeciwalkoholowy*, „Trzeźwość” 1930, z. 6-8, s. 167.

⁸ *20 Międzynarodowy Kongres we wrześniu 1931*, „Młodzież Abstynencka” 1930, nr 3, s. 12; *Przygotowania do kongresu międzynarodowego*, „Górnoślązak” 1930, nr 101, s. 1.

dowy został odroczone na rok 1932⁹. Nie doszedł on jednak do skutku i dopiero na XX Kongresie Międzynarodowym w Londynie w roku 1934 delegacja z Polski ustaliła z Komitetem MKP, że kolejny kongres odbędzie się w Warszawie w roku 1937¹⁰.

Ostatecznie odbył się on w dniach 12-17 września 1937 roku. Przewodniczącym Polskiego Komitetu Organizacyjnego został dr Witold Chodźko. W skład komitetu weszli także: dr Jerzy Babecki, ks. prałat Wincenty Bałut, prof. Michał Michałowicz i dr Gustaw Szulc. Sekretarzem generalnym komitetu był Jan Szymański. Protektorat nad Kongresem objął Prezydent Ignacy Mościcki. Na czele Komitetu Honorowego stanął Marszałek Edward Śmigły-Rydz. W prezydium znaleźli się także: Kardynał Prymas August Hlond, Kardynał Aleksander Kakowski, Marszałkowa Aleksandra Piłsudska i prezes rady ministrów Felicjan Sławoj-Składkowski.

PRZEBIEG OBRAD

Uroczystość otwarcia Kongresu nastąpiła w Auditorium Maximus Uniwersytetu Warszawskiego im. Józefa Piłsudskiego. Była to wyjątkowa uroczystość czego dowodem była przystrojona sala kwiatami, herbami i flagami państw biorących udział w kongresie. Podawano, że na sali było 1600 osób¹¹. Na wniosek dyrektora międzynarodowych kongresów Roberta Hercoda do prezydium Kongresu zostali powołani jako przewodniczący Witold Chodźko, a członkami zostali między innymi: dr Maurice Legrain (Paryż), prof. Edgar Zunz (Bruksela). Na sekretarza generalnego powołano Roberta Hercoda, a na sekretarzy: prof. Heinricha Gachota (Strassburg) i Jana Szymańskiego¹².

Warto wskazać, że wśród zaproszonych gości przemawiali między innymi: minister Marian Zyndram Kościałkowski (w imieniu Rządu), nuncjusz apostolski Arcybiskup Filippo Cortesi, Prymas August Hlond, prof. Edgar Zunz (w imieniu Międzynarodowych Związków Przeciwalkoholowych), prezydent Warszawy Stefan Starzyński, Kamil Abdul Rahim (przedstawiciel poselstwa Egiptu) i Kazimierz Kalinowski (w imieniu polskich organizacji przeciwalkoholowych). W kongresie wzięło udział 170 uczestników z zagranicy (z 28 państw) oraz około 400 uczestników z Polski¹³.

Program Kongresu obejmował 55 referatów plenarnych i sekcyjnych. Tematy dotyczyły zjawiska alkoholizmu i jego skutków, dla przykładu warto podać kilka tytułów: *Alkohol i praca*; *Alkohol w walce lotniczo-gazowej*; *Wino jako czynnik alkoholizmu*. Referaty

⁹ *Dziewiąty Kongres...*, s. 2.

¹⁰ *Kongres przeciwalkoholowy*, „Kurier Powszechny” 1934, nr 232, s. 1; H. Zajączkowski, *XX Międzynarodowy Kongres Przeciwalkoholowy w Londynie (30 lipca-3 sierpnia 1934)*, „Trzeźwość” 1934, nr 7-8, s. 130-132.

¹¹ J. Szymański, *XXI Międzynarodowy Kongres Przeciwalkoholowy w Warszawie*, „Praca i Opieka Społeczna” 1937, nr 3, s. 312-317.

¹² Tamże, s. 312.

¹³ Tamże, s. 314.

dotyczyły również tematyki ściśle lekarskiej, opracowane głównie przez polskich badaczy, takich jak: dr Oskar Bielawski, dr Kazimierz Szczytt-Niemirowicz, dr Tadeusz Markiewicz. Ponadto zagadnienia wystąpień oscyływały wokół takiego zakresu, jak na przykład: *nauczanie i wychowanie bezalkoholowe dzieci i młodzieży* (9 referatów), *lecznictwo i opieka nad alkoholikami* (3 referaty), *alkohol, sport i wychowanie fizyczne* (2 referaty). Kilku referentów przedstawiło stan walki z alkoholizmem w swoich krajach. Duże zainteresowanie wśród uczestników kongresu wzbudził omawiany przez Władysława Padacza projekt międzynarodowego prawa przeciwalkoholowego i współpracy międzynarodowej, który już wcześniej był poruszany w Towarzystwie „Trzeźwość” oraz na dwóch posiedzeniach Sekcji Przeciwalkoholowej Państwowej Naczelnej Rady Zdrowia¹⁴.

Fot. I XXI Międzynarodowy Kongres Przeciwalkoholowy w Warszawie¹⁵.

Źródło: Zbiory Narodowego Archiwum Cyfrowego, Sygnatura: 1-M-489-3.

¹⁴ Tamże, s. 312-314.

¹⁵ Posiedzenie inauguracyjne w sali Collegium Maximum Uniwersytetu Warszawskiego. W pierwszym rzędzie widoczni od prawej m.in.: arcybiskup Edward Ropp, wiceminister Jerzy Tadeusz Błęszyński, nuncjusz apostolski Filippo Cortesi, minister Marian Zyndram Kościałkowski, prymas August Hlond, kardynał Aleksander Kakowski, prezydent Warszawy Stefan Starzyński, biskup podlaski Henryk Przeździecki, metropolita wileński Romuald Jałbrzykowski. Widoczny także sekretarz ks. kard. Augusta Hlonda ks. dr Bolesław Filipiak (siedzi za ks. Prymasem).

Warto w tym miejscu wspomnieć, że z kongresem połączona była Międzynarodowa Wystawa Przeciwalkoholowa, w której wzięły udział: Anglia, Kanada, Szwecja, Bułgaria, Japonia, Austria, Belgia, Finlandia, Niemcy, Urugwaj, Szwajcaria, Łotwa, Czechosłowacja, Meksyk i Francja. Państwa te prezentowały między innymi plakaty i afisze propagandowe, tablice statystyczne i literaturę antyalkoholową.

Co ciekawe z Holandii przyjechało specjalne auto z propagandową wystawą, przeznaczoną dla wsi i miasteczek w tym kraju. Ze strony polskiej nad wystawą czuwał Mikołaj Skiba, a wielkim uznaniem, cieszył się Wagon-Wystawa Abstynenckiej Ligii Kolejowej¹⁶.

Trzeba również wskazać, że w ramach odbywającego się XXI Międzynarodowego Kongresu Przeciwalkoholowego odbyło się kilka specjalnych zjazdów organizacji abstynenckich. Przede wszystkim zorganizowano również Pierwszy Międzynarodowy Katolicki Kongres Przeciwalkoholowy, a także: Pierwszy Międzynarodowy Ewangelicki Kongres Przeciwalkoholowy¹⁷, Międzynarodowy Zjazd Młodzieży Abstynenckiej, Zjazd Polskich Kolejarzy Abstynentów, Międzynarodowa Konferencja Przeciwalkoholowa Kobiet, Zjazd Międzynarodowy Ligii Nauczycieli Abstynentów. Wszystkie te zjazdy odbywały się w godzinach specjalnie na to wyznaczonych, w których kongres ogólny nie miał żadnych posiedzeń¹⁸.

Oczywistym jest też fakt, że XXI Międzynarodowy Kongres Przeciwalkoholowy w Warszawie powziął szereg uchwał, które można pogrupować w następujący sposób:

- W sprawie międzynarodowej umowy dotyczącej alkoholizmu.
- Leczenia alkoholików.
- Wolne chwile od pracy robotnika a ruch przeciwalkoholowy.
- Młodzież.
- Odnaka międzynarodowa.
- Zagadnienie alkoholu jako artykułu spożywczego.
- Alkohol i komunikacja.

¹⁶ J. Szymański, *XXI Międzynarodowy...*, s. 314.

¹⁷ Warto wspomnieć, że w trakcie kongresu ewangelicznego wykład dla żeńskiego grona wygłosiła kobieta, która przedstawiała się jako „Miss Sack”. Była to przedstawicielka międzynarodowej organizacji kobiecej „Biała Wstążka”. Ponadto wykłady wygłosili między innymi: ks. H. Carter o radzie przeciwalkoholowej kościołów chrześcijańskich Anglii; Ks. Gutner o działalności Błękitnego Krzyża w ramach kościoła unijnego; ks. Mathias i ks. P. Otto o wstrzeźliwości i ratowaniu pijaków oraz J. Wantuła przedstawił referat pt.: Śląsk ewangelicki w walce z alkoholizmem. Szkice dziejów ruchu *wstrzeźliwościowego*. Przyjęto uchwały następującej treści: *Urządzać w ramach ogólnych kongresów przeciwalkoholowych, ewangeliczne kongresy przeciwalkoholowe; dążyć do utworzenia Błękitnego Krzyża wśród polskiego społeczeństwa ewangelickiego w Polsce; powołać komitet organizacyjny Błękitnego Krzyża w osobach ks. ks. Wantuły, Nierostka i Kahanego; wezwac całe społeczeństwo ewangelickie w Polsce, a zwłaszcza duchowieństwo, do wyjątkowej pracy w dziedzinie zwalczania alkoholizmu.* (Ks. J. Kahane, *XXI Międzynarodowy Kongres Przeciwalkoholowy. Pierwszy Ewangelicki Kongres Międzynarodowy*, „Przegląd Ewangelicki” 1937, nr 28, s. 328-330; J. Wantuła, Śląsk ewangelicki w walce z alkoholizmem. Szkic z dziejów ruchu *wstrzeźliwościowego*, Cieszyn 1937).

¹⁸ J. Szymański, *XXI Międzynarodowy...*, s. 314-315.

W sprawie leczenia alkoholików uważano, że w wielu krajach leczenie było utrudnione ze względu na brak wsparcia ze strony rządu. Wskazywano, że ważnym zagadnieniem było także leczenie kierowców pojazdów samochodowych, którzy wskutek alkoholizmu utracili prawo jazdy. Żądano dla nich przynajmniej 6 miesięcy wstrzeźliwości, zanim prawo jazdy zostałyby im zwrócone. Uważano, że zagadnienie to powinno być respektowane w każdym kraju jak również w Sekcji Komunikacyjnej Ligi Narodów. Kongres zwrócił także uwagę na zwiększenie czasu odpoczynkowego robotnika. Jak wskazywano wypełnienie tego czasu dawały nowe możliwości dla ruchu przeciwalkoholowego, które powinny zadbać w tym czasie o zainteresowania dla robotników. W tym też celu zwrócono się do Międzynarodowego Biura do Walki z Alkoholizmem w Lozannie, aby wydało odpowiednie zarządzenia co do informowania ruchów przeciwalkoholowych w poszczególnych krajach o inicjatywach dotyczących czasu wypoczynkowego robotników, z drugiej też strony wskazywano, aby Międzynarodowe Biuro samo zabierało głos w instytucjach krajowych i międzynarodowych, które zajmowały się tym zagadnieniem. W sprawie młodzieży uchwalono, aby zapewnić dziecku od najmłodszych lat wychowanie bezalkoholowe przy pomocy wykładów w szkole i przy udziale „grupy” abstynentów. Ponadto wskazywano, aby zachęcać w wieku młodzieńczym do wstępowania do organizacji przeciwalkoholowych.

Kongres wnioskował także do Światowego Związku Przeciwalkoholowego o zbadanie możliwości wprowadzenia, obok odznak narodowych, także międzynarodowej odznaki dla abstynentów i miała to być „Szarotka na błękitnym tle”. Proszono również Światowy Związek Przeciwalkoholowy o rozważenie ustalenia wspólnego hasła oraz międzynarodowego hymnu¹⁹. Międzynarodowy Kongres Przeciwalkoholowy był również zaniepokojony faktem, że opinia publiczna uważała alkohol za artykuł spożywczy. Z tego też względu kongres złożył następującą deklarację:

Alkohol nie jest spożytkowany przez mięśnie jako źródło energii podczas pracy i spożywanie jego powinno być zabronione. Należy ostrzec lekarzy przed zalecaniem używania alkoholu w stanie wyczerpania lub dużego znużenia (...), gdyż w wypadkach tych najmniejsza doza alkoholu może być niebezpieczną i nawet w skutkach śmiertelnych²⁰.

Ponadto kongres zauważył, że alkohol był przyczyną licznych wypadków drogowych. Z tego też względu zaproponował, aby zaprowadzić we wszystkich krajach

¹⁹ Tamże, s. 315-316.

²⁰ Tamże, s. 316.

„mikro-metodę Widmarka”²¹ dla określenia zawartości alkoholu we krwi, która w niektórych krajach była stosowana z dobrymi rezultatami. Kongres, w celu zmniejszenia wpływu alkoholu na wypadki drogowe, wystosował wiele postulatów, które mogły być wprowadzane na arenie międzynarodowej. Choć wszystkie wymienione powyżej uchwały miały ogromne znaczenie, to wydaje się, że najciekawiej wybrzmiały uchwały w sprawie międzynarodowej umowy dotyczącej alkoholizmu, opracowanej przez ks. Władysława Padacza. Prezydium Kongresu zwróciło się z prośbą do Światowego Związku Przeciwalkoholowego o zwołanie Międzynarodowej Konferencji, któraby zredagowała ostateczny projekt, a następnie miałaby być przedstawiana wszystkim rządów. Z kolei w uchwale dotyczącej młodzieży Kongres postulował, jak wcześniej, aby zapewnić dziecku od najmłodszych lat wychowanie bezalkoholowe, przy pomocy wykładów w szkole oraz przy udziale grupy abstynentów²². Projekt dotyczył wielu kwestii w zakresie wychowania do trzeźwości. Zawierały one zarówno zakazy sprzedaży detalicznej napojów alkoholowych, szczególnie mających na celu ochronę młodzieży przed skutkami spożywania alkoholu.

Postulaty dotyczyły również realizowania zasad trzeźwości zawodowej wśród pracowników różnych branż, głównie w przemyśle i komunikacji. Ponadto zwraca uwagę propozycja wprowadzenia „Dnia Propagandy Trzeźwości” na wzór polskiego „Tygodnia Propagandy Trzeźwości”²³.

PODSUMOWANIE

XXI Międzynarodowy Kongres Przeciwalkoholowy w Warszawie odegrał ogromną rolę w szerzeniu idei abstynencji i propagowaniu koncepcji wychowania do trzeźwości nie tylko w Polsce, ale także poza granicami kraju. Przede wszystkim miały za cel promowanie trzeźwego życia nie tylko wśród organizacji społecznych, ale zachęcały

²¹ W roku 1920 szwedzki chemik Eryk Widmark opublikował opracowaną przez siebie „mikrometodę” oznaczania alkoholu we krwi. Była to metoda mikrochemiczna, a do jej wykonania wystarczyło 1ml krwi. Ilościowe oznaczenie alkoholu polegało w tej metodzie na wykorzystaniu właściwości redukującej alkohol. Dokładnie odmierzoną ilość badanej krwi umieszczano w miniaturowej zlewce pod szklanym korkiem, szczelnie zamykającym specjalną kolbkę, na której dnie znajdowała się dokładnie odmierzona ilość roztworu dwuchromianu potasowego w stężonym kwasie siarkowym. Kolbkę umieszczano w cieplarni, a parujący ze zlewki alkohol, redukował znajdujący się poniżej roztwór dwuchromianu. W cieplarni mogło destylować się jednocześnie nawet kilkadziesiąt kolbek, co znacznie skróciło czas badania. Widmark publikując po raz pierwszy swą metodę, za największą zaletę uważał to, że badana krew nie musiała być rozcieńczana, czego wymagały inne metody. (*Oznaczanie ilościowej zawartości alkoholu we krwi*, www.cmper-rent.pl [dostęp: 05.10.2018]; T. Konopka, *Historia badań nad toksykologią alkoholu*, „Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii” 2010, t. LX, s. 161-171).

²² J. Szymański, *XXI Międzynarodowy...*, s. 316-317.

²³ *Ksiądz Władysław Józef Padacz (1900-1974). Antologia tekstów. Projekt konwencji międzynarodowej dotyczącej zwalczania alkoholizmu (1937)*, [w:] *W trosce o trzeźwość Narodu. Sylwetki najwybitniejszych działaczy trzeźwościowych XIX i XX wieku*, t. 3, red. M. P. Romaniuk, Warszawa 2000, s. 258-259.

do abstynencji wszystkich Polaków. Na uwagę zasługuje również to, że w kongresie uczestniczyli nie tylko delegaci poszczególnych związków abstynenckich, ale również przedstawiciele rządu polskiego, władz lokalnych i organów kościelnych ze szczególnym wsparciem prymasa Polski. Podjęte na tych spotkaniach uchwały świadczyły też o ogromnym zaangażowaniu polskiego i międzynarodowego ruchu abstynencyjnego oraz o „wielkiej” odpowiedzialności za propagowanie idei i koncepcji wychowania do trzeźwości dzieci, młodzieży i dorosłych. Oczywiście wiele z postulatów w nich zawartych nie zostało zrealizowanych w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Niektóre jednak udało się wprowadzić w czyn, czego doskonałym dowodem był wspomniana umowa międzynarodowa opracowana przez ks. Władysława Józefa Padacza, znana także pod nazwą „Projekt konwencji międzynarodowej dotyczącej zwalczania alkoholizmu”. Projekt ten za aprobatą uczestników Kongresu został zatwierdzony i został przesłany do Ligi Narodów w Genewie²⁴.

²⁴ Tamże, s. 243.

Bibliografia

Literatura:

Krasińska, I. *Polskojęzyczne czasopisma abstynenckie w latach 1843-1914*, Kraków 2018.
Ksiądz Władysław Józef Padacz (1900-1974), [w:] *W trosce o trzeźwość Narodu. Sylwetki najwybitniejszych działaczy trzeźwościowych XIX i XX wieku*, t. 3, red. M. P. Romaniuk, Warszawa 2000, s. 237.

Niesiołowski, K. *Sprawa alkoholizmu w zarysie*, Poznań 1937, [w:] *Dziela wybrane księdza pralata Kazimierza Niesiołowskiego wydane w 60. rocznicę śmierci tego zacnego kapłana, honorowego obywatela Pleszewa*, Pleszew 2009.

Wantuła, J., *Śląsk ewangelicki w walce z alkoholizmem. Szkic z dziejów ruchu wstrzeмиężliwościowego*, Cieszyn 1937.

Artykuły z czasopism:

Kahane, J., *XXI Międzynarodowy Kongres Przeciwalkoholowy. Pierwszy Ewangelicki Kongres Międzynarodowy*, „Przegląd Ewangelicki” 1937, nr 28, s. 328-330.

Kongres przeciwalkoholowy, „Kurier Powszechny” 1934, nr 232, s. 1.

Konopka, T., *Historia badań nad toksykologią alkoholu*, „Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii” 2010, t. LX, s. 161-171.

Kronika krajowa. Kongres Kolejowców Abstynentów, „Inżynier Kolejowy” 1931, nr 8, s. 247.

Międzynarodowy kongres przeciwalkoholowy w Warszawie, „Głos Kobiet” 1937, nr 18, s. 1.

Międzynarodowe Kongresy Przeciwalkoholowe, „Trzeźwość” 1937, nr 1-3, s. 475-476.

Międzynarodowy Kongres Przeciwalkoholowy, „Trzeźwość” 1930, z. 6-8, s. 167.

20 Międzynarodowy Kongres we wrześniu 1931, „Młodzież Abstynencka” 1930, nr 3, s. 12.

Niesiołowski, K., *Z I Międzynarodowego Katolickiego Kongresu Przeciwalkoholowego*, „Miesięcznik Kościelny” 1937, nr 11, s. 385-387.

Przygotowania do kongresu międzynarodowego, „Górnoślązak” 1930, nr 101, s. 1.

Szymański, J., *XXI Międzynarodowy Kongres Przeciwalkoholowy w Warszawie*, „Praca i Opieka Społeczna” 1937, nr 3, s. 312-317.

Zajączkowski, H., *XX Międzynarodowy Kongres Przeciwalkoholowy w Londynie (30 lipca-3 sierpnia 1934)*, „Trzeźwość” 1934, nr 7-8, s. 130-132.

Z VIII Polskiego Kongresu Przeciwalkoholowego, „Świt” 1929, nr 297/8, s. 18-23

Każde ludzkie działanie oparte jest na motywach, które mobilizują ludzi do działania. Motywy te bardzo często współdzielone są przez kilka, kilkanaście i więcej osób. Bardzo często zdarza się tak, że osoby, którymi kieruje wspólny motyw spotykają się i zawiązują grupę, zespół, koalicję. Podobnie stało się w przypadku Wielkopolskiego Stowarzyszenia na Rzecz Ratowania Pamięci FRYDHOF.

I na początku, zanim przejdzie się do opisywania historii samego stowarzyszenia, warto wspomnieć o motywach, którymi kieruje się Stowarzyszenie FRYDHOF. Łączy nas głęboka niezgoda na przemijanie i zapominanie, jak również na zacieranie i dewastację ostatnich śladów, jakie zostały po ludziach – całych grupach społecznych – którzy dawno temu odeszli do historii. Ta niezgoda, niezrozumienie pewnych ludzkich zachowań prowadzących do zacierania śladów i negowania faktów historycznych, a nawet pewnego rodzaju gniew ukierunkowany na proces zapominania, spowodowały, że w kilku miejscach tzw. Wielkopolski wschodniej pojawiły się dwie grupy pasjonatów, którym bliskie stało się dziedzictwo historyczne osadników olęderskich. Dziedzictwo to, to w wielu miejscowościach, które zamieszkiwali osadnicy, wyłącznie cmentarze, ostatnie ślady bytności ludzi. Od lat powojennych, czyli od 1945 roku, często do czasów współczesnych, cmentarze olęderskie, czy inaczej określając – cmentarze ewangelickie, były celem ataków miejscowej ludności, lokalnych władz, a w końcu zwykłego chuligaństwa. Nie nam oceniać motywy działań ludzkich, których nie rozumiemy, nie nam wymierzać karę, więc zazwyczaj nie zastanawiamy się dlaczego tak się stało, ale zastanawiamy się, co możemy zrobić i zabieramy się do pracy. Przez kilka lat wspomniane dwie grupy przemieszczały się po terenie dawnego województwa konińskiego, eksplorowały osady olęderskie, odnajdywały i odkrywały cmentarze ewangelickie niezależnie od siebie. Na terenie miasta Koła i powiatów kolskiego i tureckiego pasjonatów dziedzictwa Olędrow skupiała wokół siebie głównie Urszula Karolczak, a na terenie miasta Konina i powiatów konińskiego i słupeckiego Damian Kruczkowski. Nie byli oni formalnymi liderami tych grup, było raczej tak, że wiedząc o ich zainteresowaniach ludzie, którym w jakiś sposób leżało na sercu zachowanie materialnych śladów po dawnych mieszkańcach tych ziem zwracali się do nich o pomoc, a często po prostu razem z nimi tworzyli doraźnie grupy, które porządkowały i odnawiały kolejne cmentarze przywracając w ten sposób pamięć o ewangelickich mieszkańcach danej miejscowości, a tym samym przywracając cmentarz lokalnym społecznościom.

¹Damian Kruczkowski – Stowarzyszenie FRYDHOF, Towarzystwo Przyjaciół Konina, dyrektor Miejskiej Biblioteki Publicznej w Koninie. Strażnik pamięci – Stowarzyszenie Frydhof

Te dwa ośrodki walki o pamięć istniały niezależnie od siebie, jak wspominałem, kilka lat, z mniejszym lub większym skutkiem starając się zachować, jak najwięcej z dziedzictwa historycznego regionu dawnego województwa konińskiego. Dzisiaj już chyba nikt z nas dokładnie nie pamięta, kiedy te dwie grupy spotkały się ze sobą, ale pewnym jest, że wspólnie przepracowaliśmy cały rok 2016, działając, jako nieformalna grupa „grobersów”, jak nazwano nas nieco ironicznie. Pracowaliśmy zupełnie społecznie, co czynimy dotychczas, za swoje pieniądze kupując potrzebny sprzęt, paliwo i materiały. Właściwie wszystko robiliśmy własnym sumptem, czasami otrzymując tylko jakąś niewielką pomoc od lokalnych społeczności. Jak zwykle się mawiać – w miarę jedzenia apetyt rośnie. Teraz już nie dwie grupy, a jedna większa, rozrastała się sukcesywnie, co umożliwiało każdorazowo poszerzanie zakresu prac. Już nie tylko sprzątanie, wynoszenie upadły drzew i gałęzi, wycinanie krzaków i koszenie trawy leżało w granicach naszych możliwości, ale dzięki liczebności i sile naszej grupy, możliwe stało się podnoszenie porzucanych ciężkich bloków kamiennych, z których zbudowane były nagrobki i sklejanie tych potłuczonych. Coraz częściej myśleliśmy o formalnym zawiązaniu grupy, abyśmy jako bardziej wiarygodni i transparentni, mogli ubiegać się o granty i dotacje na naszą działalność. W tej kwestii byliśmy jednomyślni. A grupę naszą tworzą od początku różni ludzie prezentujący niemal kompletny przekrój polskiego społeczeństwa. Od początku funkcjonowania obu grup, potem już jako jednej, współpracujemy ściśle z parafią ewangelicko-augsburską św. Ducha w Koninie, pod której jurysdykcją znajdują się obecnie wszystkie cmentarze ewangelickie z terenu dawnego województwa konińskiego. Pastor Waldemar Wunsz był od początku zaangażowany w nasze działania, walnie się do nich przyczyniając i pracując z nami, a obecnie jest członkiem zarządu stowarzyszenia. Pod koniec roku 2016 wszyscy wspólnie podjęliśmy decyzję o utworzeniu stowarzyszenia, co powinno nam ułatwić wiele kwestii choćby właśnie związanych ze staraniem się o środki pieniężne czy pozyskiwaniem niezbędnych zgód i pozwoleń na kolejne prace.

Dnia 13 stycznia 2017 roku otrzymaliśmy wpis do KRS i od tej daty liczy się formalnie okres istnienia Stowarzyszenia FRYDHOF. Prezeską stowarzyszenia została Urszula Karolczak, zastępcą Damian Kruczkowski, sekretarzem Radosław Grzelak, skarbnikiem Przemysław Tomczyk, członkiem zarządu Waldemar Wunsz i taki skład zarządu pozostaje do dziś. Jak wspomniano, motywem działania i niejako również powstania stowarzyszenia jest niezgoda na zapominanie i przemijanie, na odchodzenie w niepamięć. Działania nasze skupiają się głównie na cmentarzach ewangelickich, bo tych jest najwięcej, ponad 200 i najwięcej zachowało się na nich nagrobków, które staramy się ratować. Z tej racji też szukaliśmy nazwy, która wiązałaby niejako nasze działania z chronionym przez nas dziedzictwem i jego historią. Po wielu próbach i przemyśleniach stanęło na tym, że stowarzyszenie nosi nazwę Wielkopolskie Stowarzyszenie na Rzecz Ratowania Pamięci FRYDHOF. Często spotykamy się z pytaniem

o pochodzenie nazwy i dlaczego właśnie taka. Słowo „frydhof” to spolszczona wersja niemieckiego słowa „friedhof” oznaczającego cmentarz, którą można spotkać w gwarach kilku regionów Polski, głównie na Górnym Śląsku i Pomorzu. Nazwa ta, jak wspomniano wcześniej, określa cel naszych działań i nawiązuje do historycznej wielokulturowości naszego regionu i kraju. Siedzibą Stowarzyszenia FRYDHOF jest Konin w województwie wielkopolskim, ale nie ograniczamy się wyłącznie do granic miasta, ani powiatu, o czym już wspomniano, ale też nawet nie do granic dawnego województwa konińskiego. Terenem działania stowarzyszenia jest cała Rzeczpospolita Polska, czego dowody już wielokrotnie dawaliśmy.

Stowarzyszenie, jak już była o tym mowa, jest grupą bardzo różnorodną prezentującą różne zawody i środowiska, ale przede wszystkim, zrzesza osoby zaangażowane w ochronę zabytków i dziedzictwa kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem terenów Wielkopolski wschodniej. W stowarzyszeniu działają osoby dla których historia lokalna, wielokulturowość i jej dziedzictwo, a szczególnie obszary sacrum, w tym cmentarze, historyczna architektura, zbiory archiwalne są przedmiotem szczególnej troski oraz działalności naukowej, badawczej, artystycznej i społecznej. Stowarzyszenie, to ludzie, którzy nie godzą się na usuwanie z kart historii, z przestrzeni lokalnych czy nawet z dyskursu społecznego, śladów bytności tych, których już dawno nie ma, a którzy nie są w stanie stanąć już w obronie dziedzictwa, jakie zostawili nam, żywym. Akurat w przypadku osadników ołęderskich to dziedzictwo i to, co pozostawili oni po sobie jest jaskrawo widoczne. Ale by nie umniejszać zasług innych grup społecznych czy wyznaniowych, należy otwarcie powiedzieć, że bez pracy pokoleń ludzi, którzy byli przed nami wiele miejsc, w których dzisiaj żyjemy nie nadawałoby się do zamieszkania, a jeszcze więcej z tych miejsc dziś by nie istniało.

Za każdym razem, kiedy rozpoczynamy prace na kolejnym cmentarzu staramy się włączać w te działania lokalne społeczności. Po pierwsze, robimy to dlatego, bo zawsze należy zapytać o pozwolenie lokalne władze, ale też choćby dlatego, że jeśli w takie prace włączy się lokalna społeczność, to oprócz tego, że dowie się czegoś o miejscu swojego zamieszkania, będzie bardziej szanowała własną pracę i nie dopuści do dalszej dewastacji terenu cmentarza. W wielu przypadkach tak się właśnie dzieje, to okoliczni lokalni mieszkańcy pilnują potem tego, aby cmentarz nie zarastał na nowo trawą i krzakami, aby nikt nie niszczył nagrobków. Owszem, bywają też i takie miejsca, gdzie ani lokalne władze, ani okoliczni mieszkańcy, nigdy nie wsparli naszych działań, nigdy nikt nie pojawił się by pomóc, a zebrane śmieci, martwe konary i gałęzie musieliśmy usuwać własnymi siłami.

Największym i pożądanym zazwyczaj wsparciem służą nam jednostki Ochotniczych Straży Pożarnych, które posiadają liczną siłę roboczą, siłę fizyczną, ale często również sprzęt ciężki tak bardzo potrzebny w wielu przypadkach. Niektóre bloki kamienne

czy betonowe ważą bowiem po kilkaset kilogramów i aby je przywrócić na dawne miejsce potrzeba naprawdę ogromnej siły. Bez wsparcia ze strony strażaków na wielu cmentarzach niemożliwym byłoby to, czego udało się nam wspólnie dokonać. Cieszy również, iż mimo codziennej gonitwy z zyskiem, za oszczędnościami, w tym zwariowanym świecie, bardzo często władze gminne znajdują czas, aby pochylić się nad problemem opieki nad nieczynnym cmentarzem ewangelickim i w miarę swoich możliwości podejmują działania mające na celu ochronę takiego miejsca. Można powiedzieć śmiało, że nasza praca w wielu przypadkach stała się motorem sprawczym do działań, które podjęła po nas gmina. Zdarza się również, że kiedy my wykonamy swoją pracę, to w danej miejscowości zawiązuje się nieformalna grupa mieszkańców, którzy starają się również własnym sumptem dbać o cmentarz, chronić go i opiekować się nim.

Działania Stowarzyszenia FRYDHOF nie ograniczają się, jak wiadomo, do terenu Konina, Koła i okolic. Na zaproszenie Fundacji Pałac Stolec i właścicieli tamtejszego pałacu w kwietniu 2017 roku porządkowaliśmy wspólnie z mieszkańcami wsi Stolec w woj. zachodniopomorskim miejscowy cmentarz ewangelicki. W trakcie prac udało się odkryć i odrestaurować kilkanaście żeliwnych krzyży nagrobnych. Dwukrotnie już w roku 2017 i 2020 braliśmy udział przy pracach renowacyjnych na cmentarzu ewangelickim w Gostkowie k. Wałbrzycha. Pojawiliśmy się tam na zaproszenie właściciela cmentarza, matki i córki. Panie Halina Bryk i Angelika Babula kilka lat temu stanęły do przetargu, jaki ogłosiła ich gmina i zakupiły teren cmentarza, aby potencjalny nabywca nie zrównał go z ziemią i nie zamienił na działki budowlane. Kobiety powołały do życia Fundację Anna z Gostkowa, która przywraca dawną świetność miejscu spoczynku ewangelickich mieszkańców Gostkowa i okolic. Od początku istnienia Stowarzyszenie FRYDHOF wspiera Fundację Anna i wzajemnie. W roku 2019 przedstawiciele Fundacji Anna przyjechali wesprzeć nasze działania na cmentarzu ewangelickim w Święci w gminie Rychwał. Obecnie mamy zaproszenie do Gierczyna w Górach Izerskich i na Pomorze, a w najbliższym czasie rozpoczynamy współpracę z grupą z Zaniemyśla, która stara się o zachowanie i renowację tamtejszego cmentarza ewangelickiego. Jesteśmy już po wstępnych rozmowach i na pewno nie pozostawimy stowarzyszenia z Zaniemyśla bez pomocy.

Działania Stowarzyszenia FRYDHOF nie ograniczają się wyłącznie do pracy fizycznych na cmentarzach, ale jedną z naszych misji jest również edukowanie. Staramy się edukować zarówno lokalne społeczności, ale i każdą społeczność czy grupę, która zaprosi nas, abyśmy opowiadali o swojej pracy, ale również o historii miejsc, w których niegdyś liczne były społeczności ewangelickie czy żydowskie. Mamy za sobą wiele spotkań w szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach średnich Konina, powiatu konińskiego, Koła, powiatu kolskiego, powiatu słupeckiego. Damian Kruczkowski prowadzi cyklicznie wykłady z historii w ramach Uniwersytetu Trzeciego Wieku, który

działa przy Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Koninie, w trakcie których często opowiada o historii ewangelików z regionu i pracach Stowarzyszenia FRYDHOF. Obecni jesteśmy również jako prelegenci, na konferencjach poświęconych tematyce zachowywania pamięci, cmentarzy i historii lokalnej. Dwukrotnie, w roku 2017 i 2018, mieliśmy przyjemność opowiadać o naszych działaniach w Centrum Dialogu im. Marka Edelmana w Łodzi podczas I i II edycji konferencji „Cmentarze – milczący świadkowie historii. Cmentarze ewangelickie woj. łódzkiego: historia, inwentaryzacja, renowacja”. W roku 2018 w ramach poznańskiej Nocy Świątyn byliśmy również współorganizatorami konferencji „Ja, dziedzic! Ja, dziedziczka! – Zapomniane nekropolie”, podczas której również omawiane były działania Stowarzyszenia FRYDHOF. Z kolei jesienią 2019 roku gościliśmy w Muzeum Ziemi Kępińskiej, na zaproszenie Stowarzyszenia Socjum Kępno i okolice, w ramach X Spotkania na Styku Kultur, Religii i Czasów, opowiadaliśmy o działalności Stowarzyszenia Frydhof. Trudno zliczyć spotkania, konferencje i wydarzenia, w których bierzemy udział. Pojawiamy się zawsze tam, gdzie nasza wiedza i doświadczenie może być w jakikolwiek sposób pomocne, gdzie możemy inspirować i motywować do pracy na rzecz ratowania pamięci.

Stowarzyszenie FRYDHOF ma na swoim koncie również dwie publikacje. Wydaną w 2018 roku własnym sumptem „Przywracamy pamięć o Olendrach w Dolinie Warty”, jak również wydaną w 2019 roku przy udziale środków Fundacji Santander „Olędrzy wokół Konina”. W roku 2017 z kolei FRYDHOF zorganizowało spotkanie promocyjne wydanych przez Muzeum Okręgowe w Koninie dzienników rabina Jehoszuy Mosze Aronsona „Zwój Domu Niewoli”, na którą to publikacją całymi latami pracowała zmarła w 2020 nieodżałowana dr Łucja Pawlicka-Nowak. Stowarzyszenie nie skupia się wyłącznie na cmentarzach ewangelickich. Już trzykrotnie współpracowaliśmy przy porządkowaniu cmentarza żydowskiego w Rychwale. Wspomagaliśmy w tym działaniu inicjatorów akcji Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Zagórowskiej, Stowarzyszenie Drugie Pokolenie-Potomkowie Ocalałych z Holocaustu oraz Gminę Żydowską w Poznaniu.

Stowarzyszenie FRYDHOF podejmuje również działania na cmentarzach katolickich. W roku 2019 dzięki zainicjowanej przez nas zbiorce udało się odrestaurować znajdujący się na cmentarzu w Koninie-Morzysławiu zapomniany nieco i rozsypujący się grobowiec, w którym spoczywają uczestnicy walk o niepodległość Polski; powstaniec wielkopolski mjr Stanisław Zieliński, jego żona, łączniczka AK, Genowefa Zielińska i jej szwagier mjr Stanisław Bobola, członek AK, uczestnik I i II wojny światowej, odznaczony Krzyżem Zasługi i orderem Virtuti Militari. Środki z kolejnej zbiórki w ubiegłym roku pozwoliły również na cmentarzu morzysławskim postawić nowy nagrobek Klarze z d. Ebel Podgajeckiej, dziedziczce dóbr Morzysław, dobrodziejce tamtejszej parafii. W maju 2020 roku z inicjatywy Stowarzyszenia FRYDHOF na cmentarzu w Koninie-Gosławicach postawiono pamiątkowy nagrobek Marianowi

i Albinie Bekkerom, rodzicom Mieczysława Grzegorza Bekkera, twórcy łazika księżycowego.

Różnorodność i częstotliwość działań podejmowanych przez Stowarzyszenie FRYDHOF jest tak duża, że kiedy patrzy się wstecz nasuwa się z miejsca pytanie, kiedy tego wszystkiego udało się dokonać i gdzie podział się czas. Trzy lata intensywnych działań, które przyniosły wymierne efekty. Liczymy na to, że zaangażowanie i chęć do pracy nie minie, a FRYDHOF jeszcze wiele lat będzie mogło działać na rzecz ratowania dziedzictwa historyczno-kulturowego regionu.

STRATEGIA WALKI Z RAKIEM W POLSCE W LATACH 2015-2024. OCENA WDRAŻANIA PROJEKTU DO ROKU 2019

Słowa kluczowe: rak, pacjent

Streszczenie: Poniższy artykuł „Strategia Walki z Rakiem w Polsce w latach 2015-2024. Ocena wdrażania projektu do roku 2019” zajmuje się tematyką pacjentów onkologicznych w Polsce. Głównym celem była analiza poszczególnych zadań, które są realizowane w tzw. pakiecie onkologicznym, który funkcjonuje od 1 stycznia 2015 r. Pragnę zwrócić szczególną uwagę na fakt, że onkologia stała się problemem XXI wieku w Polsce jak i również na świecie. Opieka zdrowotna jest szczególnym dobrem społecznym, o które trzeba dbać w sposób szczególny.

Keywords: cancer, patient

Abstract: The following article „The Strategy to Fight Cancer in Poland in 2015-2024. Assessment of project’s implementation until 2019” deals with the topic of cancer patients in Poland. The main purpose of the thesis was to analyse particular goals that are implemented in the so-called oncology package, which has been in operation since January 1, 2015. I would like to draw particular attention to the fact that oncology has become a problem of the 21st century in Poland as well as over the world. Health care is a unique social good that needs to be looked after in an exceptional way.

Niniejszy artykuł jest sprawozdaniem z napisanej pracy dyplomowej. Stanowić bowiem będzie próbę oceny funkcjonowania projektu „Strategia Walki z Rakiem w Polsce w latach 2015-2014”. Szczególną uwagę zwrócić należy czy w wyniku wprowadzenia pakietu onkologicznego poprawiła się skuteczność leczenia onkologicznego pod względem:

- skrócenie czasu oczekiwania na diagnozę oraz rozpoczęciem terapii onkologicznej,
- zapewnienia dostępu do szybkiej i kompleksowej diagnostyki i leczenia onkologicznego (karta DiLO),
- zapewnienia kompleksowej opieki na każdym etapie choroby nowotworowej przez wprowadzenie koordynatora ds. szybkiej terapii onkologicznej.

ONKOLOGIA

Sytuacja onkologii w Polsce nie wygląda zbyt optymistycznie. Choroby nowotworowe to ogromny problem z jakim zmagają się Polska oraz cały świat. O raku możemy powiedzieć jako o cichym zabójcy XXI wieku. Choroby nowotworowe są jedną z dominujących przyczyn zgonów w Polsce. Prognozy Światowej Organizacji Zdrowia

¹ Justyna Matkowska – Absolwentka Wyższej Szkoły Kadr Menedżerskich. Artykuł napisany na podstawie nagrodzonej pracy licencjackiej obronionej w 2020 roku.

wskazują, że w ciągu 15-20 lat liczba nowych zachorowań na nowotwory podwoi się. Według prognoz uważa się, że każdego roku zachoruje około 10 mln osób. Co czwarty mężczyzna oraz co piąta kobieta umierają na nowotwór złośliwy.

GENEZA ONKOLOGII

Warto tutaj wspomnieć o samej genezie onkologii, która sięga czasów Hipokratesa, który opisał problem nowotworowy w dziele *Prorhethicon*. To wydaje się, że czas obecny jest tą dobą, gdzie problematyka pacjentów onkologicznych staje się bardziej widoczna oraz słyszalna.

W zwalczaniu nowotworów w Polsce oraz na świecie ważnym etapem były epokowe odkrycia przełomu XIX i XX wieku, a mianowicie promieni X przez Wilhelma Konrada Roentgena² w roku 1895 i radu oraz jego promieniowania przez Marię Salomeę Skłodowską-Curie³ (1898) oraz jej małżonka Pierre'em Curie.

W tym okresie mówić już można o planowej działalności związanej walki z rakiem w Polsce. Z inicjatywy dra Józefa Jaworskiego i dra Mikołaja Rejchmana w roku 1906 został utworzony Komitet do Badania i Zwalczania Raka przy Warszawskim Towarzystwie Higienicznym. Zadaniem Komitetu było zorganizowanie badań naukowych w dziedzinie chorób nowotworowych i leczenia chorych oraz opieki w końcowym stadium choroby.

Komitet Warszawski w 1921 roku przekształcił się w Polski Komitet do Zwalczania Raka, który był pod kierownictwem dra Bronisława Wejnerta. Osiągnięcia i działania Komitetu stanowią pierwszą próbę organizacji walki z rakiem na skale krajową. Przez Komitet były organizowane zjazdy oraz działalność wydawnicza o charakterze popularnym i naukowym. W 1923 roku powstaje czasopismo poświęcone zagadnieniom onkologicznym pt. „Nowotwory”, które do dziś jest wydawane pt. „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Onkologicznego” jako fachowy dwumiesięcznik⁴.

„Maria Skłodowska-Curie stworzyła podstawy do ukształtowania się onkologii jako nauki dyscypliny medycznej. Społeczeństwo polskie zaś, biedne i zniszczone wojną, odwzajemniło się Wielkiej uczonej realizując jej „największe pragnienie”, czyli budując Instytut Radowy w Warszawie. O tym się wie i szeroko mówi. Natomiast nie zauważa powszechnie daru znacznie cenniejszego, właściwie bezcennego – była to twórcza

² Wilhelm Conrad Röntgen (ur. 27 marca 1845 w Lennep, zm. 10 lutego 1923 w Monachium) – niemiecki fizyk, laureat pierwszej Nagrody Nobla w dziedzinie fizyki (1901), przyznanej „w uznaniu zasług, które oddał przez odkrycie promieni nazwanych jego nazwiskiem”. Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_Röntgen, [dostęp: 6.01.2020].

³ Maria Salomea Skłodowska-Curie (ur. 7 listopada 1867 w Warszawie, zm. 4 lipca 1934 w Passy) – polska fizyczka i chemiczka, dwukrotna laureatka Nagrody Nobla (1903, 1911). Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Maria_Skłodowska-Curie, [dostęp: 6.01.2020].

⁴ Por. Z. Wronkowski, M. Jokiel, W. Załucki, *Onkologia praktyczna w zakresie*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1986, s.7.

wiedza i myśl, że postęp nauki i jej zastosowanie rodzi się nie w wąskich granicach uprawianych dyscyplin, ale łącząc je, kojarząc i powodując wzajemne przenikanie”⁵.

ISTOTA ONKOLOGII

Problematyka onkologii jest ważna w Polsce jak i w każdym kraju na świecie. Wzrost nowych przypadków i umieralność na choroby nowotworowe jest to problem XXI wieku. W Polsce, ok. 100 tys. osób umiera właśnie z powodu chorób nowotworowych w ciągu każdego roku oraz 160 tys. pojawia się nowych zachorowań, a prognozy mówią, że ta liczba może w ciągu najbliższych 10 lat wzrosnąć nawet do poziomu 185 tys. chorych. Przy tym poziomie umieralności nowotwory mogą się stać główną przyczyną zgonów w Polsce.

Nasz kraj staje w obliczu kryzysu epidemiologicznego spowodowanego wysokim wzrostem nowych zachorowań oraz zgonów. Kwota 6 mld PLN rocznie to koszt leczenia onkologicznego w roku 2011, nie wliczając kosztów pośrednich związanych m.in. z zmniejszoną aktywnością zawodową chorych także ich rodzin, utraconymi wpływami podatkowymi⁶.

Rak to choroba niezwykle demokratyczna. Na nowotwór wszyscy chorują niezależnie od pochodzenia czy statusu społecznego jak i wieku⁷.

PRACE NAD PROJEKTEM STRATEGIE WALKI Z RAKIEM W POLSCE W LATACH 2015-2024

Prace nad Strategią trwały kilka lat a dokładnie od 2011 roku. Nie był to łatwy proces, z którym musieli się zmierzyć lekarze specjaliści oraz wiele organizacji pacjenckich i innych znaczących osób, którym problematyka onkologii nie była obojętna.

Ale ostatecznie z inicjatywy Polskiego Towarzystwa Onkologiczne przy współdziałaniu innych towarzystw naukowych, Ministerstwa Zdrowia, Narodowego Funduszu Zdrowia, organizacji pacjenckich i pozarządowych, reprezentantów podmiotów leczniczych, środowisk akademickich oraz ekspertów wielu dziedzin powstała pod hasłem „Czas na onkologię” Strategia Walki z Rakiem w Polsce 2015-2024.

Chciałabym w tym miejscu przybliżyć postać prof. dr hab. n. med. Jerzego Jassemę, który odegrał znaczącą rolę w tworzeniu Strategii. Profesor był przewodniczącym Polskiego Towarzystwa Onkologicznego i przede wszystkim koordynował prace nad Strategią Walki z Rakiem w Polsce w latach 2015-2024.

Wybitny gdański onkolog, który przez dwa lata walczył z zaawansowanym

⁵ Centrum Onkologii Instytut im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie 1932-2002, Redakcja doc. dr hab. n. med. E. Towpik, Warszawa 2002, s.5-6.

⁶ Por. *Strategia walki z rakiem w Polsce 2015-2024*, http://www.walkazrakiem.pl/sites/default/files/library/files/strategia_walki_z_rakiem_w_polsce_2015_-_2024_pl.pdf, [dostęp: 18.01.2020].

⁷ Por. Portal onkologiczny, <https://www.zwrotnikraka.pl/>, [dostęp: 17.01.2020].

nowotworem o niepewnym rokowaniu. Od początku swojej drogi do bycia znakomitym lekarzem wiedział, że jest wiele do zrobienia w tej dziedzinie w Polsce.

Jego dużym sukcesem jest opracowanie i doprowadzenie do uchwalenia ustawy zakazującej palenia tytoniu w miejscach publicznych, która weszła w życie 15 listopada 2010 r. Zakaz ten obejmował takie miejsca jak szpitale, uczelnie, restauracje, place zawał, puby, kluby, przystanki komunikacji publicznej, obiekty sportowe, pociągi, autobusy oraz taksówki.

Głównym celem Strategii jest wskazanie głównych kierunków zmian, do wypracowania poprawy wskaźników populacyjnych zachorowalności oraz umieralności z przyczyn związanych z chorobami nowotworowymi w Polsce i jakości życia pacjentów chorych na nowotwory⁸.

PODSTAWA PRAWNA POWOŁANIA PROJEKTU

Jak czytamy na oficjalnej stronie Ministerstwa zdrowia „Szybka terapia onkologiczna” nie jest programem zdrowotnym w rozumieniu art. 48 ustawy z dnia 27 sierpień 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych⁹.

Pakiet onkologiczny to potoczne określenie aktów prawnych wprowadzających w tzw. szybką terapię onkologiczną¹⁰.

Szybka terapia onkologiczna jest terminem używanym przez dziennikarzy, polityków oraz przez przedstawicieli organizacji pozarządowych na określenie nowelizacji ustawy z dnia 22 lipca 2014 r. o zmianie ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych oraz niektórych innych ustaw¹¹. Prawny charakter „pakietu onkologicznego” jest to nowelizacja ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej poprzez wprowadzenie dwóch artykułów¹² art. 32a., który mówi o sytuacji, kiedy u pacjenta lekarz stwierdził lub podejrzewa chorobę nowotworową. Pacjent ma prawo do diagnostyki onkologicznej bez dodatkowych skierowań na podstawie właśnie karty DiLO oraz art.32b, który mówi o obowiązku lekarza wystawienia nieodpłatnie karty DiLO. O prawach każdego pacjenta mówi Ustawa z dnia 6 listopada 2008 art. 28 ust. 1 (Dz.U. z 2012 r. poz. 159 i 742 oraz z 2013r. poz. 1245)¹³.

Pakiet onkologiczny wprowadził system bez limitowej opieki mówi o tym ustawa

⁸ Por. www.walkazrakiem.pl, dz. cyt., s.6.

⁹ Ustawa z dnia 27 sierpień 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz.U. z 2008 r. nr 164, poz. 1027, z poz. zm).

⁹Por. *O szybkiej terapii onkologicznej*, Źródło: <http://pakietonkologiczny.gov.pl/o-terapii>, [dostęp: 26.01.2020].

¹¹ Ustawa z dnia 22lipca 2014 o zmianie ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych oraz niektórych innych ustaw, (Dz.U. 2014 poz 1138).

¹² Por. A. Rudnicka, *Pakiet Onkologiczny w świetle prawa*, „Głos pacjenta onkologicznego”, Nr 1 Luty 2015, s.16-17.

¹³ Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzecznika Praw Pacjenta, (Dz.U. z 2012 r. poz. 159 i 742)

z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych¹⁴, „świadczeniodawca, niezależnie od wartości umowy z Narodowym Funduszem Zdrowia, udziela pacjentom onkologicznym pomocy”.

ZAŁOŻENIA I PLAN REALIZACJI PROJEKTU

Do głównych celów, które zostały rozpisane do realizacji Strategii Walki z Rakiem w Polsce W latach 2015-2024 na kilkanaście lat możemy zaliczyć:

- Opracowanie oraz wdrożenie skutecznego i efektywnego modelu opieki onkologicznej,
- Poprawa jakości oraz zakresu gromadzonych danych,
- Zmiany legislacyjne umożliwiające skuteczne wdrożenie Strategii,
- Zapewnienie odpowiednich zasobów kadrowych stosownie do ogólnopolskich i regionalnych potrzeb,
- Wzmocnienie polskich ośrodków naukowo-badawczych,
- Podwyższenia poziomu nauczania przed dyplomowego oraz podyplomowego w uczelniach medycznych,
- Skuteczne współdziałanie ośrodków klinicznych z przemysłem,
- Rozwój badań nad biologią nowotworów,
- Podnoszenie poziomu wiedzy o czynnikach ryzyka zachorowania na nowotwory złośliwe w Polsce,
- Promowanie zdrowego sposobu odżywiania i aktywności fizycznej,
- Zapobieganie nowotworom, które są związane z paleniem tytoniu,
- Zapobieganie nowotworom o pochodzeniu zakaźnym,
- Zmniejszenia narażenia na czynniki rakotwórcze w miejscach pracy,
- Zapobieganie nowotworom wynikającym jakieg są z narażenia na promieniowanie UV,
- Zapobieganie nowotworom wynikającym z zanieczyszczenia powietrza,
- Poprawa organizacji, skuteczności i efektywności ekonomicznej populacyjnych badań przesiewowych,
- Podniesienie skuteczności badań przesiewowych w kierunku raka szyjki macicy u kobiet,
- Podniesienie skuteczności badań przesiewowych w kierunku raka piersi oraz w kierunku raka jelita grubego,
- Identyfikacja, monitorowanie oraz zmniejszenie nierówności w dostępie do opieki onkologicznej,
- Wzmocnienie roli POZ w procesie diagnostyki, leczenia i opieki nad pacjentami po zakończonym leczeniu,
- Rozwój leczenia onkologicznego w systemie dziennym i ambulatoryjnym,

¹⁴ Dz.U. z 2018 r. poz. 1510

- Poprawa dostępności i jakości diagnostyki onkologicznej,
- Poprawa dostępności do leczenia onkologicznego,
- Poprawa jakości oraz bezpieczeństwa leczenia promieniowaniem jonizującym w Polsce,
- Rozwój oraz promocja zaleceń i standardów postępowania w leczeniu onkologicznym,
- Poprawa skuteczności mechanizmów koordynacji procesu leczenia,
- Zapewnienie szerszego oraz równomiernego dostępu do istniejących i innowacyjnych metod leczenia,
- Przywrócenie pacjentowi sprawności fizycznej i emocjonalnej,
- Zapobieganie wykluczeniu społecznemu pacjentów jak i ich rodzin,
- Poprawa opieki nad pacjentem oraz jego rodziną w zaawansowanym stadium choroby nowotworowej.

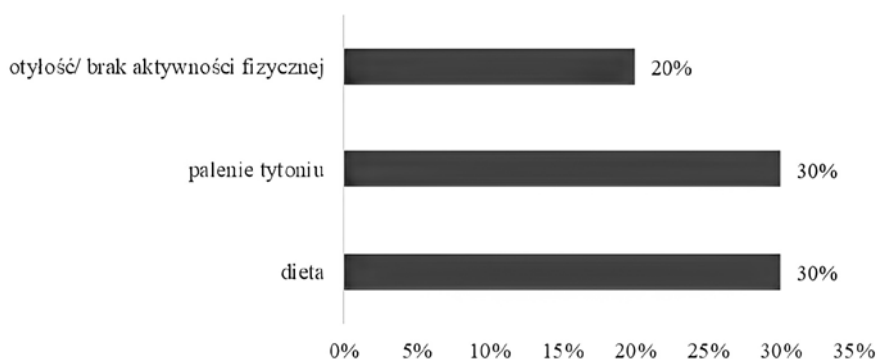
WPŁYW STYLU ŻYCIA NA ZACHOROWALNOŚĆ NA CHOROBY NOWOTWOROWE

Na rozwój choroby nowotworowej mają wpływ czynniki, które są zależne od samego człowieka. Styl życia człowieka ma bardzo duży wpływ czy w przyszłości zachoruje na raka. Społeczeństwo, gdyby tylko zmieniło swój styl życia pacjentów onkologicznych byłoby zdecydowanie mniej. Poniżej przedstawiam wykres, który daje obraz o jakich czynnikach mówię.

Wykres 1. Główne czynniki ryzyka zachorowania na nowotwory złośliwe

Źródło: Kordek R, Jassem J, Jeziorski A, Kornafel J, Krzakowski M, Pawłega J (red.). *Onkologia*.

Czynniki ryzyka zachorowania

Podręcznik dla studentów i lekarzy. Wydanie czwarte poprawione i uzupełnione. Via Medica, Gdańsk 2013 r.; Beliveau R., Gingras D. Dieta w walce z rakiem. Profilaktyka i wspomaganie terapii przez odżywianie. Delta 2007.

Jak widać do dwóch głównych czynników jakie zwiększają ryzyko zachorowania na nowotwory złośliwe z tą samą ilością procentową jest dieta 30% i palenie tytoniu 30%. Zły sposób odżywiania to element naszego codziennego życia na który mamy wpływ. To od nas samych zależy co jemy w ciągu każdego dnia.

Na trzecim miejscu znajduje się otyłość oraz brak aktywności fizycznej. Te czynniki podwyższają ryzyko rozwoju chorób nowotworowych. Otyłym osobom zagraża rak okrężnicy natomiast brak aktywności fizycznej sprzyja powstaniu raka jelita grubego.

Warto wspomnieć o czynniku dziedzicznym. Osoby u których w rodzinie występował nowotwór np. sutka, którzy mają możliwość skorzystać z programów, które polegają na wykonaniu badań genetycznych.

Nawet do 70 procent zachorowań można byłoby uniknąć, gdyby człowiek zmienił swój styl życia. Jest to bardzo trudne zwłaszcza dla osób po 40 czy 50 rokiem życia. Lecz jest to możliwe. Walka z rakiem to też profilaktyka. Świadomość społeczna z roku na rok rośnie. Organizowanie oraz uczestnictwo w różnych szkoleniach, które promują zdrowy tryb życia ma na celu uświadamiać społeczeństwu o możliwościach badań profilaktycznych oraz o sposobie zmniejszania ryzyka zachorowania na choroby nowotworowe. Sprawa wydaje się prosta nie palić papierosów zastosować odpowiednią dietę i zacząć się trochę ruszać

CEL PRACY

Praca niniejsza ma na celu ocenę wdrażania projektu tzw. pakietu onkologicznego do roku 2019. Czy w wyniku wprowadzenia pakietu poprawiła się sytuacja pacjentów onkologicznych pod względem:

- terminów realizowanych świadczeń zdrowotnych,
- wystawienia karty DiLO
- dostępności do koordynatora ds. szybkiej terapii onkologicznej,
- ogólnej ocenie pacjenta onkologicznego o pakiecie onkologicznym.

WNIOSKI

Projekt „Strategia Walki z Rakiem w Polsce w latach 2015-2024 został wprowadzony 1 stycznia 2015 r. Dla pacjentów onkologicznych ta data była przełomowa w ich walce z chorobą. Jest to pierwsza od wielu lat tak spektakularna zmiana w reformie polskiej onkologii. Od tamtego czasu zaczęły obowiązywać zmiany, które miały na celu zniesienie limitów na świadczenia zdrowotne w dziedzinie onkologii, skrócenie czasu oczekiwania pacjenta na rozpoczęcie leczenia, wzmocnić rolę lekarza rodzinnego, wprowadzenie karty DiLO, powołanie nowego stanowiska jakim jest koordynator ds. szybkiej terapii onkologicznej, lepszy dostęp do lekarzy specjalistów oraz ogólnej poprawy leczenia pacjenta onkologicznego.

W oparciu o przeprowadzoną analizę tzw. pakietu onkologicznego można wyciągnąć poniższe wnioski:

Pakiet onkologiczny funkcjonuje od czterech lat. Jest to istotna zmiana dla pacjentów onkologicznych w polskim systemie opieki zdrowotnej. W odpowiedzi na zmiany sygnalizowane przez pacjentów oraz statystyki epidemiologiczne, które od lat jednoznacznie wskazują na potrzebę przeorganizowania procesu leczenia onkologicznego powstał w/w pakiet onkologiczny.

Zaobserwowano, że skrócił się czas oczekiwania na diagnostykę wstępną i pogłębioną na świadczenia zdrowotne dla tych pacjentów, którzy znaleźli się na ścieżce onkologicznej. Każdy pacjent, u którego podejrzewa się chorobę nowotworową powinien mieć wystawioną kartę DiLO, która skraca czas. Czas pełni tu funkcje najistotniejszą w każdej chorobie. Doskonale widać jaka jest różnica w czasie oczekiwania na świadczenia zdrowotne między pacjentem, który posiada kartę DiLO a pacjentem, który nie ma karty. Wprowadzenie pakietu onkologicznego przyczyniło się znacznie do zmiany w realizacji terminowości świadczonych usług zdrowotnych dla pacjentów z kartą DiLO.

Założenia, aby rola lekarza rodzinnego, czyli lekarza pierwszego kontaktu została poszerzona została w pełni zrealizowana. Najwięcej kart Diagnostyki i Leczenia Onkologicznego wypisywanych jest właśnie przez lekarza pierwszego kontaktu. Duże znaczenie w wystawieniu kart DiLO miało zmniejszenie z dziewięciu na dwie strony. Z roku na rok można zaobserwować wzrost liczby wystawionych kart DiLO.

Pakiet onkologiczny nie jest pozbawiony wad. Po przeprowadzonej analizie ukazuje się problem z dostępnością do koordynatora ds. szybkiej terapii onkologicznej. Nie wszyscy mają taką możliwość spotkać na swojej drodze koordynatora, który pełni bardzo istotną rolę w całym procesie leczenia onkologicznego. Nie jest wykorzystane w pełni tak ważna rola jaką pełni koordynator ds. szybkiej terapii onkologicznej w tzw. pakiecie onkologicznym.

Ponadto można stwierdzić, że pacjenci onkologiczni wystawili ogólną ocenę bardzo dobrą tzw. pakietowi onkologicznemu. Czują się bezpiecznie i dobrze poinformowani o swoich prawach jakie przysługują pacjentowi po wprowadzeniu pakietu onkologicznego.

Ukazują się problem z systemem, który odpowiada za wprowadzanie danych statystycznych pod względem zachorowalności i umieralności na nowotwory złośliwe.

Biorąc pod uwagę wszystkie wnioski można wysunąć tezę, że w znacznej części są realizowane cele i działania tzw. projektu onkologicznego.

Należy zaznaczyć, że powstanie projektu Strategia Walki z Rakiem w Polsce w latach 2015-2014 ma ogromny wpływ w procesie dalszego doskonalenia opieki onkologicznej. Zebrane doświadczenie w ciągu tych czterech lat jest doskonałą bazą, na której może powstać bardziej precyzyjny program onkologiczny.

Bibliografia

Literatura:

Rudnicka A., *Pakiet Onkologiczny w świetle prawa*, „Głos pacjenta onkologicznego”, nr 1 luty 2015, s.16-17.

Towpik E. (red.), *Centrum Onkologii Instytut im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie 1932-2002*, Warszawa 2002, s.5-6.

Wronkowski Z. i inni, *Onkologia Praktyczna w zakresie*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1986, s.7.

Akty prawne:

Ustawa z dnia 27 sierpień 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz.U. z 2008 r. nr 164, poz. 1027, z poz. zm).

Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzecznika Praw Pacjenta, (Dz.U. z 2012 r. poz. 159 i 742)

Ustawa z dnia 22lipca 2014 o zmianie ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych oraz niektórych innych ustaw, (Dz.U. 2014 poz 1138).

Źródła internetowe:

<http://pakietonkologiczny.gov.pl>

<http://www.walkazrakiem.pl>

<https://pl.wikipedia.org>

<https://www.zwrotnikraka.pl>

MOTYW SAMOBÓJSTWA W WYBRANYCH TEKSTACH PIOSENEK POLSKICH

Słowa kluczowe: samobójstwo, suicydologia, kultura popularna, analiza treści

Streszczenie: Motyw samobójstw poruszany jest zarówno w filmach, literaturze, jak i utworach muzycznych. W polskiej dyskografii również można znaleźć piosenki, które odnoszą się do motywu śmierci samobójczej. W jaki sposób akt samouniżenia jest przedstawiany w polskich utworach muzycznych, kto jest narratorem tekstów, do kogo są one kierowane i w jaki sposób? W niniejszym artykule została dokonana próba udzielenia odpowiedzi na wskazane pytania poprzez analizę wybranych tekstów piosenek polskich. W pierwszej części artykułu zostało zdefiniowane pojęcie samobójstwa wraz z podziałem kategorii i typów samobójstw. W kolejnej części została omówiona technika analizy treści. W części empirycznej przedstawiono analizę wybranych utworów muzycznych pochyłających się nad śmiercią samobójczą. Zakończenie artykułu stanowią wnioski z badania.

Keywords: suicide, suicidology

Abstract: The theme of suicides is raised in movies, literature and musical works. In Polish discography you can also find songs that focus on the theme of suicide death. How is the act of self-destruction presented in Polish musical works, who is the narrator of the texts, to whom are they addressed and how? In this article, an attempt was made to answer the indicated questions by analyzing selected texts of Polish songs. The first part of the article defines the concept of suicide along with the division of categories and types of suicides. The content analysis technique is discussed in the next section. The empirical part presents an analysis of selected musical pieces dealing with suicide death. The article ends with the conclusions of the study.

WSTĘP

Motyw samobójstwa wykorzystywany jest w różnych dziełach kultury popularnej. Stanowi on środek rozładowania napięcia, kulminację budowanego dramatu, stanowi źródło fascynacji, jak również ma zadanie szokować odbiorcę, zachęcając przy tym do refleksji. Samouniżenie bohaterów jest formą ucieczki od problemów, trudności życia, nieszczęśliwych miłości romantycznych, ale też oddania i poświęcenia dla ojczyzny [Hołyst 1983:42]. Temat poruszany jest zarówno w literaturze („Cierpienia młodego Wertera” Johanna Wolfganga von Goethe, „Anna Karenina” Lwa Tołstoja, „Romeo i Julia” Williama Shakespeara), filmach („Weronika postanawia umrzeć” Emily Young, „Przekleństwa niewinności” Soffi Coppola, „Stowarzyszenie umarłych poetów” Petera Weira,), jak i tekstach piosenek.

¹Magdalena Juszcak – Wyższa Szkoła Kadr Menedżerskich, Wyższa Szkoła Humanistyczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej

Na całym świecie powstawały piosenki o aktach samobójczych („Last Resort” Papa Roach, „Lithium” Nirvany, „Fade to Black” Metallici, „Everybody Hurts” R.E.M.). Utwory nawiązują do samobójstwa w ujęciu ogólnym, ale też pochyłają się nad emocjami i stanem psychicznym niedoszłych samobójców, listami samobójczymi bądź samobójstwem dokonany. Temat poruszany jest w sposób bezpośredni lub za pomocą licznych metafor, które nawiązują do aktu suicydalnego.

Również w polskiej dyskografii znalazły się piosenki poruszające motywy samobójstw. W niniejszym artykule zostanie podjęta próba analizy tekstów wybranych dzieł muzycznych dotyczących tego tematu.

SAMOBÓJSTWO

Z definicji – samobójstwo (łac. *suicidium*) to „czynny akt samoagresji i autodestrukcji; celowe i świadome pozbawienie się życia” [Olechnicki, Załecki 2000: 183]. Inna definicja wskazuje, iż jest to „(...) każdy przypadek śmierci będący bezpośrednim lub pośrednim wynikiem działania lub zaniechania, przejawianego przez ofiarę zdającą sobie sprawę ze skutków swojego zachowania” [Durkheim 2011: 25-29].

W naukach społecznych podejmowano próby skategoryzowania samobójstw. Do najczęściej stosowanych i odwołanych rodzajów aktów suicydalnych należy podział zaprezentowany przez pioniera badań nad suicydologią, Emila Durkheima. Socjolog określił i opisał cztery rodzaje samobójstw w kontekście społecznym:

- samobójstwo egoistyczne,
- samobójstwo altruistyczne,
- samobójstwo anomiczne,
- samobójstwo fatalistyczne.

Pierwszy przytoczony rodzaj samobójstwa dotyczy egoistycznych pobudek suicydenta jako przyczyny sprawczej aktu. W przypadku, gdy następuje zerwanie lub silne rozluźnienie więzi społecznej, jednostki popełniają akt samobójczy. Człowiek jako istota społeczna jest przystosowana do ścisłego współżycia z innymi ludźmi, gdy następuje trwałe bądź czasowe zerwanie więzi w społeczeństwie, potencjalny suicydent gotowy jest dokonać czynu ostatecznego. [Durkheim 2011:275]. Na podstawie przedstawionego przez Durkheima portretu samobójców egoistycznych, można przyjąć następujące nazewnictwo dla dwóch typów suicydentów: znużony melancholik oraz obojętny epikurejczyk. Pierwszy rodzaj odnosi się do samoobserwacji i samoanalizy jednostki. Opiera się o izolację społeczną i zerwaniu więzi z otoczeniem. Chroniczne oderwanie od świata zewnętrznego prowadzi do pozbawienia sensu życia. Samobójstwo jest szczegółowo zaplanowane i przybiera formę mistyczną. Obojętny epikurejczyk zaś jest typem samobójcy, który dąży do zaspokojenia jedynie własnych potrzeb i pragnień; czerpie

przyjemności z życia, dąży do pełnej satysfakcji, często balansując na cienkiej granicy moralności. W sytuacji, gdy nie jest w stanie realizować swoich pragnień, napotykać się na różne ograniczenia, podejmuje decyzję o zakończeniu życia w zgoła odmienny sposób niż znużony melancholik – prosty i szybki [Michalska-Suchanek 2011: -58- 59].

Samobójstwo altruistyczne jest zupełną odwrotnością samobójstwa egoistycznego i ma miejsce, gdy jednostka jest silnie związana ze społeczeństwem [Durkheim 2011: 278]. Oznacza to, że człowiek nie jest w stanie funkcjonować samodzielnie w grupie, jest całkowicie wobec niej zależny. Nawiązując do nazwy omawianego typu samobójstwa, altruizm to „bezinteresowna troska o dobro innych ludzi (...), potocznie, zdolność do poświęceń” [Encyklopedia PWN 1999:54]. To właśnie wskazane poświęcenie jest kluczem do omawianego rodzaju samobójstw. Jednostka będąca pod silnym wpływem grupy, przejawiająca skrajny konformizm, działająca całkowicie bezrefleksyjnie, gotowa jest do wszelkich poświęceń względem społeczeństwa, w tym popełnieniu samobójstwa dla dobra grupy [Michalska-Suchanek 2011: 60]. Samobójstwo altruistyczne jest aktem protestu politycznego, stanu wojennego lub ataków terrorystycznych [Czabański 2009: 63-313].

Samobójstwo anomiczne nie dotyczy więzi jednostki ze społeczeństwem, lecz samej kondycji społeczeństwa. W przypadku załamania obowiązujących porządków, norm zasad, które gwarantują stabilizację funkcjonowania w społeczeństwie, jednostki nie posiadające wyraźnego drogowskazu postępowania, dokonują aktu samobójczego [Michalska- Suchanek 2011: 69]. Anomia społeczna związana jest rozłamem wspólnych wartości, w wyniku których kontrola społeczna staje się nieskuteczna i prowadzi do chaosu oraz dezintegracji [Olechnicki, Załęcki 2000: 20]. Samobójstwo anomiczne najczęściej występuje w wyniku kryzysu gospodarczego i przemysłowego, krachu giełdowego, bankructwa, transformacji ustrojowych [Durkheim 2011: 308-315]. Na uwagę należy mieć również fakt, że w stanie anomicznym nie muszą znajdować się całe społeczeństwa, ale poszczególne jednostki dotknięte pewnymi sytuacjami życiowymi, które zaburzają porządek dotychczasowego funkcjonowania, np. śmierć małżonka, rozwód [Olechnicki, Załęcki 2000: 20]. Wówczas mówimy o anomii domowej [Durkheim 2011: 332].

Samobójstwo fatalistyczne jest przeciwstawne samobójstwu anomicznemu. Występuje w społeczeństwie, w którym narzucone normy są absolutnie nieakceptowane przez jednostki i którym nie można się przeciwstawić. Tragizm sytuacji i niemoc na panujące reguły społeczne doprowadza jednostki do śmierci samobójczej. Dotyczy to sytuacji niewolników, więźniów systemów totalitarnych, nazistowskich lub komunistycznych. Jako samobójstwa fatalistyczne uznawane są też samobójstwa zbiorowe, które dokonywane są zazwyczaj przez członków sekt religijnych [Domańska 2017: 191].

Edwin Shneidman natomiast wskazał, że na czyn samobójczy składają się wypadkowe takich czynników jak: okoliczności, aspekty społeczne oraz czasowe, które są niepowtarzalne i jedyne dla każdego z samobójców. Do aspektów suicydalnych zalicza on czynniki biologiczne, kulturalne, socjologiczne, filozoficzne, komunikację interpersonalną, elementy racjonalne, poznawcze, świadome i nieświadome. Wskazuje on, że każde samobójstwo należy rozpatrywać w sposób jednostkowy [Shneidman 1985: 5-7]. Nie mniej jednak Shneidman dokonał klasyfikacji samobójstw na podstawie wcześniej omówionej koncepcji Durkheima. Określił on 7 rodzajów samobójstw:

1. Realistyczne – uwarunkowane perspektywą przeżywania cierpienia poprzedzającego nieuchronną śmierć;
2. Altruistyczne – zachowania jednostek są podporządkowane normom i wartościom grupy, w której akt samobójczy jest respektowany a nawet narzucany;
3. Nieumyślne – podejmowane są próby samobójcze w celu wywierania na drugą osobę wpływu i manipulacji a zakończone są śmiercią dokonaną;
4. Złośliwe – podobnie jak w przypadku samobójstwa nieumyślnego, suicydent dokonuje aktu w celu generowania poczucia winy i cierpienia u drugiej osoby;
5. Dziwaczne – jednostka popełnia samobójstwo w wyniku np. halucynacji;
6. Anomiczne – dokonywane w wyniku pogorszenia się warunków ekonomicznych i społecznych;
7. Negatywne – samobójstwo w wyniku choroby psychicznej, np. depresji, poczucia porażki i braku przystosowania się do społeczeństwa, poprzedzone licznymi próbami samobójczymi. [Sowińska].

Należy również zwrócić uwagę na czynniki biologiczne samobójców. Wykazano istotne powiązania między samobójcami a np. aktywnością poszczególnych neuroprzekazników, czynnością bioelektryczną mózgu (np. zaburzenie wzorca snu), układem hormonalnym (np. obniżone stężenie nocne melatoniny), gospodarką lipidową, układem odporności, aktywnością kory przedczołowej (prefrontal cortex – PFC). [Rajewska-Rager, Lepczyńska, Sibilski 2015: 483].

Reasumując, na akt samobójczy ma wpływ wiele czynników, zarówno społecznych, psychicznych, jak też biologicznych. Mimo występujących cech wspólnych, każdorazowo należy postrzegać akt suicydalny osobiście.

ANALIZA TREŚCI PIOSENEK

Interpretacja teksów piosenek jest jedną z technik analizy treści; określana jest jako „(...) każda technika wyprowadzania wniosków na podstawie systematycznie i obiektywnie określonych cech przekazu. Obiektywność (...) wynika z przestrzegania przez (...) badaczy tych samych jasno określonych reguł, które gwarantują uzyskanie

takich samych rezultatów. Pytaniami, które stawia badacz w toku analizy są: **kto, co mówi, do kogo i z jakim skutkiem?** [Frankfort-Nachmias, Nachmias 2001:342].

Analizie treści zostało poddanych 18 polskich utworów muzycznych z okresu 1936-2020. Dobór próby był celowy, w badaniu znalazły się jedynie piosenki, które pochylają się nad śmiercią samobójczą. Omawiane piosenki nie obejmują jednego gatunku muzycznego, są to utwory, które zaliczają się do: rapu, metalu, pop- rocka, rocka. Interpretacji zostały poddane następujące utwory muzyczne, podejmujące temat samobójstw w sposób dosłowny bądź w przenośni: Mieczysław Fogg – „Ostatnia niedziela” (1936), Ewa Braun – „Ucieczka” (1996), Katarzyna Nosowska – „Zofia” (1996), Łzy – „Zabij się” (1998), Myslovitz – „Zamiana” (1999), Łzy – „Opowiem wam jej historię” (2000), Hey – „Dolly” (2001), Hey – „Mikimoto – Król pereł” (2001), Łzy – „Anastazja jestem”(2002), DKA – „Jakby to było” (2003), Nagły atak spawacza – „Aleja numer 6 grób numer 4” (2004), WRT – „Samobójstwo” (2010), Kiler – „List samobójczy” (2012), Chada – „Tego nie da się naprawić” (2012), Chada – „Samobójstwo” (2017), Guzior – „Spadnie deszcz” (2018), Mata – „Patointeligencja” (2019), Qebonafide – „SzubienicaPestycydyBroń” (2020).

Teksty piosenek zostały zinterpretowane pod kątem: „kto mówi o samobójstwie?”, „do kogo mówi się o samobójstwie?”, „co mówi się o samobójstwie?”.

Na podstawie analizy, w oparciu o wyżej wymienione kryteria, zostanie podjęta próba określenia sposobu definiowania i przedstawienia samobójstwa w polskich utworach muzycznych.

WYNIKI ANALIZY TREŚCI PIOSENEK

W kontekście „kto mówi o samobójstwach” w omawianych tekstach piosenek, wyodrębniły się 3 kategorie narratorów, które przedstawione są w tabeli na następnej stronie:

Tabela 1 – Kategorie narratorów w piosenkach, „Kto mówi?”

Kategoria „kto mówi”	Cytat
Samobójca/potencjalny samobójca	<p>– Skoczyłam... lecę... [Hey, Dolly]</p> <p>– Gdybyś jutro zastanawiał się, kim jest kobieta. Wisząca w łazience, to ja, Zofia [Katarzyna Nosowska, Zofia];</p> <p>– Gdy trzymając się za ręce na raz - dwa - trzy skaczymy dwadzieścia parę pięt [Ewa Braun, Ucieczka];</p> <p>– Boże, piszę do Ciebie, ten samobójcy list... [Kiler, List samobójcy]</p> <p>– Czemu nastrój samobójczy mam jak Mariusz Jop²? [Quebonafide, SzubienicaPestycydyBroń];</p> <p>– słucham Linkin Parku jak gdzieś z kimś tam kiedyś w parku czy odje^{**} się jak Chester³ to nie jakieś prowo, klub 27⁴ kur^{***} (Guzior, Spadnie deszcz);</p> <p>–Leżę tutaj już od piętnastu lat; Nie mogę nic powiedzieć, ruszyć ręką, ani wstać; Sprawny umysł mam, jednak martwe ciało. Wszystko słyszę i czuję, po prostu wegetuję (...) Każdego dnia, jednego tylko chcę; Błagam was, zlitujcie się i zabijcie mnie [Łzy, Anastazja jestem];</p> <p>– Ale ja nim mnie pożre lęk, strzelę sobie w łeb w tą piękną noc [Myslovitz, Zamiana];</p> <p>– Zawsze sobie myślę, jak by to było, jak by to wszystko się ułożyło, gdyby mnie na tym świecie nie było (DKA, Jakby to było);</p> <p>– Znowu leżę na łóżku, cały pogrążony w smutku, czekam kiedy moja śmierć dojdzie do skutku [WRT, Samobójstwo];</p> <p>– Pytasz, co zrobię i dokąd pójdę, dokąd mam iść, ja wiem... Dziś dla mnie jedno jest wyjście, Ja nie znam innego, tym wyjściem jest, no, mniejsza z tem [Mieczysław Fogg, Ta ostatnia niedziela].</p>
Osoba znająca samobójcę/potencjalnego samobójcę	<p>– By uwolnić cię od bólu i porażek, i dostarczyć tobie przewspaniałych wrażeń, zrób to szybko po kryjomu, ja nie powiem nic nikomu (...) Zabij się, zabij się, nikt nie lubi tutaj cię (...) Strzel sobie w głowę i rozwal na połowę [Łzy, Zabij się];</p> <p>– Mój ziom się powiesił w Sylwestra, (...) Mój ziom nie umiał uczyć się bez koki, skończył, jak miał tu 13 wiosen [Mata, Patointeligencja].</p> <p>– Cmentarna brama jest już od dawna zamknięta i prawie nikt nie pamięta tego miejsca, gdzie zasnął na wieki nasz przyjaciel wspomniały; [Nagły atak spawacza, Aleja numer 6 grób numer 4].</p>

² Marcin Flint – polski dziennikarz muzyczny.

² Chester Bennington, wokalista Linkin Park, w 2017 r. popełnił samobójstwo przez powieszenie.

³ Klub 27 – termin używany w kulturze masowej określający grupę artystów, którzy z różnych przyczyn, głównie przez akt samobójczy, zmarli w wieku 27 lat.

Osoba trzecia	<p>– Był ulubieńcem wszystkich. Wszyscy chcieli być mu bliscy. Znalezione go nad ranem. Kiedy wszyscy jeszcze spali. [Hey, Mikimoto – Król pereł];</p> <p>– Historia jak setki innych, pewnej dziewczynki. Właśnie chowała na ogródku zabawki do skrzynki, Tata smarował gwinty, mama jak zwykle w kuchni. Jeszcze nie wiedziała, że nie zobaczy już córki; Tuż obok furki, stał szanowny sąsiad; Patrzył na małą Kasię, i kręcił cwał swego węża. I wszedł (...) do środka, i nikt nie wie dlaczego, ten (...) sąsiad dopuścił się najgorszego. Od lat był ojca kolegą, widział już Kasię nie raz, i nie raz pewnie myślał, jakby się do niej dobierał, i co mi powiesz teraz? Że nadal świat jest piękny? Jak stare chłopcy gwałcą (...) kilkuletnie dzieci. Nieważne jak rym leci ziom, wsłuchaj się w przekaz. Sam powiesiłbym z chęcią tą (...) a nie człowieka. Powiedz na co teraz matka czekać ma, ojciec się zabił [Chada, Tego nie da się naprawić];</p> <p>– Te historie są prawdziwe, nikt ich z palca tu nie wyssał. Jeśli nie jesteś ułomny, powinienes z nich skorzystać. Lepiej trzymaj się na dystans od tej patologii całej (...), osiedla samobójców, trzymaj się z dala ziomuś [Chada, Samobójstwo];</p> <p>– Nie chciała już żyć, nie wiedziała po co (...) Dostała nową szansę choć chciała być w niebie [Łzy, Opowiem wam jej historię].</p>
---------------	---

Źródło: opracowanie własne.

Narratorzy w omawianych utworach muzycznych kierują swoją opowieść do konkretnej osoby (najczęściej ukochanej/ ukochanego), do ogółu odbiorców, bez skonkretyzowanej grupy docelowej lub do grupy/ jednostki trudno do zdefiniowania (podmiot liryczny kieruje swoje słowa, być może, do konkretnej osoby, lecz z kontekstu nie można określić, kim dokładnie jest dana grupa lub jednostka).

Tabela nr 2 – Do kogo skierowana jest narracja, kategoria „do kogo mówi?”

Kategoria „do kogo mówi”	Cytat
Konkretna osoba	<p>– Gdybyś jutro zastanawiał się kim jest kobieta, wisząca w łazience, To ja, Zofia, Twoja, od dwudziestu pięciu lat, żona [Hey, Zofia];</p> <p>– A wtedy pocałuję cię ze szczęścia, gdy już będziemy mieć twarde grunt pod nogami (...) a my?... a nas już nie będzie, a w gazetach pokażą to zdjęcie, gdy trzymając się za ręce na raz - dwa – trzy skaczymy [Ewa Braun, Ucieczka];</p> <p>– Nie martwcie się ziomki, przekażę Bogu, co jest tutaj...(…) Ps. To nie Twoja wina, teraz to wiesz... To nie przez Ciebie, Kochanie... wybrałem śmierć. Chciałbym przeprosić Was w ciszy, kiedy tą nutę słyszysz. [Kiler, List samobójcy];</p> <p>– Teraz nie pora szukać wymówek, fakt, że skończyło się, dziś przyszedł drugi, bogatszy i lepszy ode mnie, i wraz z Tobą skradł szczęście me. Jedną mam prośbę, może ostatnią, pierwszą od wielu lat, daj mi tę jedną niedzielę, ostatnią niedzielę, a potem niech wali się świat [Mieczysław Fogg, Ta ostatnia niedziela].</p> <p>– Pamiętasz mamo, jak tuliłaś mnie do snu, A teraz tylko ból i pokój zawsze pełen róż. [Łzy, Anastazja jestem];</p>

Ogół odbiorców	<p>– Skoczyłam... lecę... Nie jest tak strasznie... Jestem... w niebie... Nie jest wcale aż tak pięknie... [Hey, Dolly];</p> <p>– Mój ziom się powiesił w Sylwestra [Mata, Patointeligencja];</p> <p>– Był ulubieńcem wszystkich. Wszyscy chcieli być mu bliscy. Wszyscy chcieli być mu bliscy. Znalezione go nad ranem. Kiedy wszyscy jeszcze spali. [Hey, Mikomoto – król pereł];</p> <p>– Miał tego dość, w niebo skierował oczy, Ona tam była i kazała mu skoczyć, zrobił ten krok, już dawno chciał się zabić (...) Przyszedł wrzesień, nowa szkoła, nowe twarze, nowe korytarze, gimnazjum i nowy wir wydarzeń. Parę nowych koleżanek, te wymalowane lale. Śmiały się, że jest pierdolonym brzydalem. Pluły do kanapek i pisały na ścianie, że robi lachę. Wołały do niej „brudasio”, jakim kur*** prawem? Tym razem zamiast być w szkole, leży na torach i krwawi. Umiera sama, ale tego nie da się naprawić [Chada, Tego nie da się naprawić];</p> <p>– Kiedy umrę, chcę, żeby wygłosił mowę ktoś taki jak Marcin Flint aksamitnym głosem [Quebonafide, SzubienicaPestycydyBroń]</p> <p>– Czy odje*** się jak Chester to nie jakieś prowo, klub 27 kur*** ale śmieszne, hałas trzeszczy mi od stymulantów w głowie, tak jak w CB radiu, hałas [Guzior, Spadnie deszcz].</p>
Grupa niezdefiniowana	<p>– Jesteś tu niepotrzebny, jak plama na ścianie, wiem, że chciałbyś to zmienić, a ja znam rozwiązanie (...) zabij się (...) [Łzy, Zabij się];</p> <p>– Osiedla samobójców, trzymaj się z dala ziomuś. Tu rośnie liczba przestępstw i sprzedaż mefedronu. Ludzie wciąż siebie krzywdzą i nie chcą sobie pomóc [Chada, Samobójstwo];</p> <p>– Śmierć w tak młodym wieku to pier*** ostrzeżenie. Dla tych co często wpier*** marzenie; Pomieszane z kolorami i wrzucanymi rytмами. Energia nie idzie w parze z tripami. Każde marzenie ma inne działanie więc nie wszystko kur*** naraz bo na pewno coś się stanie. (...) Cmentarzy w Polsce jest tyle że aż głowa boli więc zastanówcie się dobrze czy właśnie o to Wam chodzi [Nagły Atak spawacza, Aleja numer 6, grób numer 4];</p> <p>– Nie doszukuj się złych morałów w tej historii, na jej zakończenie jest wiele teorii [Łzy, Opowiem wam jej historię];</p> <p>– Spójrz, jak wygląda moja twarz. Czy został chociaż ślad z człowieka, którego znasz. Zobacz, jak szybko zmieniam się. Jak mi dodaje lat każde słowo twe [Myslovitz, Zamiana];</p> <p>– Ja jestem z tobą, niestety mnie nie widzisz, do tego się przyczynisz [DKA, Jakby to było];</p> <p>– Życie jest jedno, lecz nie zawsze jest łatwe, czy spłynie Ci łza, gdy się dowiesz, że umarłem? Na pewno warto żyć, bo do czasu jest pięknie, lecz przyjdzie taki dzień, że i w Tobie coś pęknie [WRT, Samobójstwo].</p>

Źródło: opracowanie własne.

W odniesieniu do analizy „co mówią” o samobójstwach omawiane teksty piosenek, można wyszczególnić 5 kategorii subtematów związanych z aktem suicydalnym.

Tabela nr 3 – Kategoria „*ko mówi?*”

Kategoria „ <i>co mówi?</i> ”	Cytat
Nawoływanie do śmierci samobójczej	<p>– Jesteś tylko maszyną, którą nogi gdzieś niosą. Wiem, że chciałbyś to zmienić, a ja znam na to sposób. By uwolnić cię od bólu i porażek, i dostarczyć tobie przewspaniałych wrażeń, zrób to szybko po kryjomu, ja nie powiem nic nikomu (...) Zabij się, (...) Nikt nie lubi tutaj cię (...) Strzel sobie w głowę i rozwał na połowę [Łzy, Zabij się].</p>
Nieszczęśliwa miłość, złamane serce	<p>– Ta ostatnia niedziela, dzisiaj się rozstaniemy, dzisiaj się rozejdziemy, na wieczny czas. Ta ostatnia niedziela, więc nie żałuj jej dla mnie, spójrz czule dziś na mnie, ostatni raz. (...) Pytasz, co zrobię i dokąd pójdę, dokąd mam iść, ja wiem... dziś dla mnie jedno jest wyjście, ja nie znam innego, tym wyjściem jest, no, mniejsza z tem. [Mieczysław Fogg, Ta ostatnia niedziela];</p> <p>– Nawet nie zauważyłaś, że mam nowy nos. Już nie zajmuję połowy twarzy. Jest mały, perkaty. Tak jak chciałaś nos twojej matki. Wczoraj wysmarowałam całe ciało miodem, obłożyłam owocami. Na sutki nałożyłam konfiturę. A pępek wypełniłam karmelem. Zawsze lubiłaś słodczyce, więc pomyślałam, że może weźmiesz mnie, a ty nawet nie zauważyłaś. I leżałam jak idiotka. (...) Tak cholernie słodka, że mogłaby doprowadzić do wymiotów całe przedszkole. Gdybyś jutro zastanawiał się kim jest kobieta wisząca w łazience. To ja, Zofia Twoja, od dwudziestu pięciu lat, żona [Katarzyna Nosowska, Zofia].</p>
Samobójstwo jako sposób uniknięcia kary	<p>– A wtedy pocałuję cię ze szczęścia, gdy już będziemy mieć twardy grunt pod nogami i psie policyjne oddechy zamienią się w skowyt, a my?... A nas już nie będzie, a w gazetach pokażą to zdjęcie, gdy trzymając się za ręce na raz – dwa – trzy skaczymy dwadzieścia parę pięt, tyle niepotrzebnych lat wiatr ubierał nas do trumny, ocieraliśmy się o niebo przez parę chwil, żyliśmy wiecznie [Ewa Braun, Ucieczka].</p>

Źródło: opracowanie własne.

PODSUMOWANIE

Na podstawie omówionych polskich piosenek poruszających temat samobójstw, wykryły się pewne powtarzalne cechy charakterystyczne dla omawianego zagadnienia. Uogólniając zawarte teksty w piosenkach, odnoszące się do osoby mówiącej, adresatów tekstów oraz konkretnych treści, najczęściej narratorem okazywał się niedoszły samobójca, który kierował swoiste przemyślenia lub nawet listy samobójcze do grupy odbiorców konkretnie niezdefiniowanej. Grupa ta została określona w powyższy sposób, ponieważ z kontekstu piosenki nie wynika konkretna grupa docelowa. Podmiot liryczny, co prawda używa sformułowań „Ty”, „Tobie”, „Wam”, „ziomki” itd., lecz odbiorca nie jest w stanie domyślić się, kogo dokładnie może dotyczyć tekst. Równie często podmiot liryczny opisuje zjawisko, swoje uczucia lub historię bez jakichkolwiek odniesień do jakiegokolwiek odbiorcy. Najczęściej treść piosenek dotyczyła opowieści

o samobójcach bądź była swoistą spowiedzią niedoszłego samobójcy poruszającą kwestię uczuć, samopoczucia, własnej tragedii i pragnieniu samouniżenia.

Odnosząc się też do klasyfikacji samobójstw według Shneidmana, w omawianych dziełach muzycznych, można doszukać się typu samobójcy realistycznego („Ta ostatnia niedziela”), prawdopodobnie nieumyślnego bądź złośliwego („Zofia”), niewykluczone jest również samobójstwo dziwaczne („Samobójstwo”), jak również „Negatywne Ja” („Dolly”, „Jakby to było”, „List samobójcy”). W przypadku klasyfikacji samobójstw Durkheima, w omawianych tekstach piosenek występuje samobójstwo egoistyczne, które odnosi się do pozbawienia sensu życia („Jakby to było”, „List samobójcy”, „Zofia”).

Można zatem uznać, że autorzy tekstów piosenek, zarówno popularnych, jak i tych mniej znanych, pochylają się nad tematami trudnymi i kontrowersyjnymi. Zwracają uwagę na problem w sposób charakterystyczny dla swojej twórczości. Wiele z omawianych piosenek uznawanych było za hymn samobójców. Inne stanowiły inspirację do popełnienia samobójstwa, ale też część z nich wносиła otuchę i nadzieję dla niedoszłych samobójców.

Bibliografia

Literatura:

- Durkheim E., *Samobójstwo. Studium z socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2011
- Olechnicki K., Załęcki P., *Słownik socjologiczny*, Graffiti BC, Toruń 2000
- Shneidman E.S, *Definition of suicide*, New York 1985
- Czabański A., *Samobójstwo altruistyczne*, NOMOS, Kraków 2009
- Malicka-Gorzelańczyk H., *Opinie młodzieży o samobójstwie*, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2002
- Frankfort-Nachmias C., Machmias D., *Metody badawcze w naukach społecznych*, Zysk i S-ka, Poznań 1996
- Michalska-Suchanek M., *Fenomen samobójstwa. Długa historia krótko opisana*, Instytut, Mikołów 2011
- Domańska J.M., *Teoretyczne aspekty zjawiska samobójstw* [w:] *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie*, t. XXVI, nr 2, 2017, s. 187-201
- Hołyst B., *Samobójstwo – przypadek czy konieczność*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1983
- Krzywda-Pogorzelski M. (red.), *Encyklopedia PWN w trzech tomach*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1999

Źródła:

- Sowińska A., *Rodzaje samobójstw*, <https://destrudo.pl/rodzaje-samobojstw/>
- Rajewska-Rager A., Lepszyńska N., Sibilski P., *Czynniki ryzyka samobójstw u dzieci i młodzieży ze spektrum choroby i chorobą afektywną dwubiegunową o wczesnym początku* [w:] „Psychiatria Polska” 2015; 49(3): 477-488 http://www.psychiatriapolska.pl/uploads/images/PP_3_2015/477RajewskaRager_PsychiatrPol2015v49i3.pdf

Teksty piosenek:

- Hey, Dolly: <https://www.tekstowo.pl/piosenka,hey,dolly.html>
- Łzy, Zabij się: https://www.tekstowo.pl/piosenka,Lzy,zabij_sie_zabij.html
- Katarzyna Nosowska, Zofia: https://www.tekstowo.pl/piosenka,kasia_nosowska,zofia.html
- Ewa Braun, Ucieczka: https://www.tekstowo.pl/piosenka,ewa_braun,ucieczka.html
- Mata, Patointeligencja: <https://www.tekstowo.pl/piosenka,mata,patointeligencja.html>
- Hey, Mikimoto – król perel: https://www.tekstowo.pl/piosenka,hey,mikimoto_krol_perel.html
- Chada, Tego nie da się naprawić: https://www.tekstowo.pl/piosenka,chada,tego_nie_da_sie_naprawic_feat_hades_z_b_u_k_u.html

Chada, Samobójstwo: <https://teksciory.interia.pl/chada-samobojstwo-brake-blend-tekst-piosenki,t,669726.html>

Nagły atak spawacza, Aleja numer 6 grób numer 4: https://www.tekstowo.pl/piosenka,nagly_atak_spawacza,aleja_numer_6_grob_numer_4.html

Łzy, Opowiem wam jej historię: https://www.tekstowo.pl/piosenka,Lzy,opowiem_wam_jej_historie.html

Kiler, List samobójcy: https://www.tekstowo.pl/piosenka,kiler,list_samobojcy.html

Quebonafide, SzubienicaPestycydyBroń: <https://genius.com/Quebonafide-szubienica-pestycydybron-lyrics>

Guzior, Spadnie deszcz: <https://teksciory.interia.pl/guzior-spadnie-deszcz-tekst-piosenki,t,666179.html>

Łzy, Anastazja jestem: <https://teksciory.interia.pl/lzy-anastazja-jestem-tekst-piosenki,t,629942.html>

Myslovitz, Zamiana: <https://www.tekstowo.pl/piosenka,myslovitz,zamiana.html>

DKA, Jakby to było: https://www.tekstowo.pl/piosenka,dka,jakby_to_bylo.html

WRT, Samobójstwo: <https://www.tekstowo.pl/piosenka,wrt,samobojstwo.html>

Mieczysław Fogg, Ta ostatnia niedziela: https://www.tekstowo.pl/piosenka,mieczyslaw_fogg,ostatnia_niedziela.html

TRANSFORMACJA GOSPODARKI Z LINEARNEJ DO CYRKULARNEJ

WSTĘP

Gospodarka cyrkularna jest już dzisiaj trendem globalnym, w którym znaczącą rolę odgrywają europejscy liderzy zmiany z modelu linearnego na cyrkularny. Polski Rząd przyjął strategiczne dokumenty w tym obszarze 10 września 2019 roku pod nazwą „Mapa drogowa transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym GOZ”. Do priorytetów Polski należą:

1. Innowacyjność, wzmocnienie współpracy pomiędzy przemysłem i sektorem nauki, a w efekcie wdrażanie nowatorskich rozwiązań w gospodarce.
2. Stworzenie europejskiego rynku na surowce wtórne, na którym łatwiejszy byłby ich przepływ.
3. Zapewnienie wysokiej jakości surowców wtórnych, które wynikają ze zrównoważonej produkcji i konsumpcji.
4. Rozwój sektora usług.

CYRKULARNA EKONOMIA

Gospodarka cyrkularna to model gospodarczy odpowiadający na społeczne potrzeby – zarówno w ujęciu bieżącym, jak i prognozowanym. Ma on na celu zapewnienie takiej działalności człowieka (w tym w zakresie funkcjonowania przedsiębiorstw), w efekcie której nie odnotowuje się negatywnych skutków wpływu szeroko rozumianej działalności gospodarczej na życie ludzkie, środowisko naturalne. W tym modelu efekty antropopresji są minimalizowane poprzez opracowywanie propozycji określonych, systemowych działań. W odniesieniu do prowadzenia działań gospodarczych idea polega m. in. na zapewnieniu funkcjonowania przedsiębiorstw w ramach kooperacji, których celem jest projektowanie zamkniętych obwodów materiałowych ukierunkowanych na zminimalizowanie wykorzystania materiałów i surowców wykorzystywanych w procesie wytwórczym, jak również ograniczenie ilości odpadów poprzez racjonalne zarządzanie procesami wytwórczymi.

W ostatnich latach gospodarka o obiegu zamkniętym zyskała na znaczeniu w społeczeństwie i przemyśle, ponieważ świat stoi przed wyzwaniem równoważenia wzrostu gospodarczego z wykorzystaniem i dostępnością zasobów naturalnych.

¹Paweł Naglewski – Wyższa Szkoła Kadr Menedżerskich.

Europejscy decydenci wzywają do stworzenia odpowiednich warunków dla gospodarki o obiegu zamkniętym. Model cyrkularny ma być motorem innowacji w zakresie ponownego wykorzystania materiałów, komponentów i produktów, a także nowych modeli biznesowych, takich jak rozwiązania i usługi. W gospodarce o obiegu zamkniętym bardziej efektywne wykorzystanie materiałów umożliwi tworzenie większej wartości, zarówno poprzez oszczędności kosztów, jak i rozwój nowych rynków lub rozwój istniejących. Znaczące w podejściu biznesowym do gospodarki o obiegu zamkniętym jest to, że punktem wyjścia jest tworzenie wartości ekonomicznej równoczesne z poprawą aspektów ekologicznych jako pochodnej, a nie na odwrót.

TRANSFORMACJA SPOSOBU MYŚLENIA

W dotychczas stosowanym modelu gospodarki liniowej – proces produkcji obejmujący wiele etapów: od zgromadzenia surowców, produkcji, na wytworzeniu odpadów skończywszy – w odniesieniu do tych ostatnich kończy się na ich zagospodarowaniu. Ideą gospodarki cyrkularnej jest więc podjęcie takich działań i wytworzenie takich powiązań w ramach sieci przedsiębiorstw, w wyniku których rzeczony odpady mogą na nowo stać się wartościowym elementem nowego procesu produkcji. Próba domknięcia tzw. pętli obiegu wykorzystywanych materiałów (ang. *material loop*) może przynieść wiele korzyści zarówno na początkowych etapach pozyskania materiałów do produkcji, jak i na etapie zbytu produktów i odpadów stanowiących jej wynik. Pożądanym efektem takich działań jest stworzenie „gospodarki zasobooszczędnej”, pozwalającej na uzyskanie lepszych niż w „gospodarce liniowej” efektów ekonomicznych. Nie można od tego rodzaju efektów zupełnie się odcinać, bowiem stanowią one często podstawową motywację podmiotów gospodarczych (przedsiębiorstw z różnych części łańcucha wartości) do podejmowania działań na rzecz wytworzenia pętli obiegu. Gospodarka obiegu zamkniętego to jednak coś więcej – jej główną zaletą jest zapewnienie jej uczestnikom „odporności” np. na kryzysy związane z niedoborem materiałów czy surowców).²

NOWE MOŻLIWOŚCI DLA PRZEDSIĘBIORSTW

Dołączenie firm województwa łódzkiego do międzynarodowej sieci przedsiębiorstw, które już rozpoczęły prace zmierzające do przebudowania procesów sprawi, że otworzy się przed nimi możliwość dołączenia do europejskich (a także funkcjonujących w skali globalnej) łańcuchów wartości (ang. *value chains*). W przypadku poszukiwania korzyści wynikających z możliwości tworzenia punktów styku należy mieć na względzie zarówno powiązania materialne – dotyczące przepływu materiału (ang. *material flows*) – co pozwoli ocenić przepływ energii, materiałów i innych zasobów,

² na podstawie: Wywiady z podmiotami gospodarki cyrkularnej w województwie łódzkim – branże: Nowoczesny Przemysł Włókienniczy i Mody (w tym Wzornictwo) oraz Zaawansowane Materiały Budowlane, 2018, ASM – Centrum Badań i Analiz Rynku Sp. z o.o.

ale także powiązań dotyczących interesariuszy procesów (ang. *Stakeholder*) – co w przypadku procesów innowacyjnej produkcji może oznaczać odkrywanie nowych potencjałów rynku w zakresie jego potrzeb czy nowych rynków zbytu. Rozpoczęcie przez przedsiębiorstwa cyrkularnej ścieżki świadczyć będzie również o ich społecznej odpowiedzialności – czynne przeciwstawienie się negatywnym skutkom linearnego modelu gospodarowania zasobami, który nie tylko znacznie obciąża przedsiębiorstwa (np. w postaci znacznych kosztów pozyskania surowców do produkcji czy też opłaty recyklingowej) ale też przyczynia się do drenażu zasobów w skali przekraczającej możliwości planety i zaśmiecania jej. Zmiana metod wytwarzania pozwoli przyczynić się do tworzenia zrównoważonego świata, z myślą o przyszłych pokoleniach.

POLITYKA KRAJOWA – MAPA DROGOWA GOZ

Stanowiąca element Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju „Mapa drogowa transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym” opracowana w Ministerstwie Przedsiębiorczości i Technologii to ważny krok w transformacji gospodarki polskich regionów. Resort wskazał, że do priorytetów Polski w ramach GOZ należą: innowacyjność, wzmocnienie współpracy pomiędzy przemysłem a sektorem nauki, a w efekcie wdrażanie nowatorskich rozwiązań w gospodarce, stworzenie europejskiego rynku na surowce wtórne, na którym łatwiejszy byłby ich przepływ, zapewnienie wysokiej jakości surowców wtórnych, które wynikają ze zrównoważonej produkcji i konsumpcji oraz rozwój sektora usług.

Działania zaproponowane w treści dokumentu mają na celu przyczynić się do realizacji poniższych czterech polskich priorytetów:

1. innowacyjność, wzmocnienie współpracy pomiędzy przemysłem i sektorem nauki – wdrażanie innowacyjnych rozwiązań w gospodarce,
2. stworzenie europejskiego rynku na surowce wtórne,
3. zapewnienie wysokiej jakości surowców wtórnych;
4. rozwój sektora usług.

Przejście na model gospodarki o obiegu zamkniętym wymaga podejmowania odpowiednich działań na wszystkich etapach cyklu życia produktu, zaczynając od pozyskania surowca, przez projektowanie, produkcję, konsumpcję, zbieranie odpadów i ich zagospodarowanie – (minister Jadwiga Emilewicz, 2019)

Koncepcja GOZ jest solidnie ugruntowana w dokumentach strategicznych kraju, w tym w SOR, projekcie Strategii Produktywności i projekcie Polityki Ekologicznej Państwa. Stanowiąc podstawę polityki rozwoju kraju, dokumenty te są i będą w przyszłości punktem referencyjnym dla ukierunkowania systemu wsparcia w obszarze GOZ, w tym w szczególności z Polityki Spójności i Wspólnej Polityki Rolnej. GOZ znajdzie

odzwierciedlenie w szczególności w działaniach inwestycyjnych oraz ukierunkowanych na innowacyjność, badania i rozwój. Wsparcie finansowe na działania związane z GOZ powinno także znaleźć odzwierciedlenie w funduszach obecnie zawartych w programie HORYZONT 2020. Dodatkowo wdrażanie GOZ będzie mogło być ponadto finansowane z innych źródeł sektora finansów publicznych, takich jak opłaty środowiskowe. W przyszłości, o ile takie zmiany legislacyjne zostaną wprowadzone do systemu gospodarowania odpadami, mogą to być również środki pochodzące z systemów kaucyjnych lub depozytowych systemu ochrony środowiska.³

CYRKULARNA EKONOMIA W MODELACH BIZNESOWYCH – OD SKALI MIKRO DO SKALI MEZO⁴

Zmiana modeli biznesowych i otwarcie się na innowacje stanowić będzie główne wyzwanie w zakresie transformacji gospodarek. W tym przypadku podejście cyrkularne powinno być rozpatrywane:

- w ujęciu systemowym – owa systemowość jest wykorzystywana do realizacji celów ukierunkowanych na efektywne wykorzystanie zasobów,
- systemowość ta powinna uwzględniać ocenę cyklu życia organizacji i jej modelu biznesu,
- jako budujące zdolność integrowania ze sobą aspektów społecznych, ekonomicznych i przyrodniczych na każdym poziomie gospodarowania:
 - na poziomie mikro – poprzez tworzenie ekoprojektów, ekoproduktów, minimalizację odpadów, wprowadzanie systemu zarządzania środowiskowego, etc.
 - na poziomie mezo – np. poprzez tworzenie ekoparków przemysłowych,
 - na poziomie makro – tworzenie ekomiast, ekogmin, ekoregionów,
- jako dające możliwość funkcjonowania w systemie, w którym ponowne użycie i recykling zapewniają substytuty wykorzystania surowców pierwotnych (ograniczając naszą zależność od takich zasobów, poprawiają naszą zdolność i zdolność przyszłych pokoleń do zaspokajania ich potrzeb.)

SZEŚĆ KLUCZOWYCH OBSZARÓW INTEGRACJI ZASAD GOSPODARKI CYRKULARNEJ Z MODELEM BIZNESU⁵

1. **Model sprzedaży** – przejście od sprzedawania ilości produktów do sprzedaży usług i odzyskiwanie produktów po pierwszym okresie życia od klientów,

³ na podstawie: MAPA DROGOWA Transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym.

⁴ na podstawie: ODPORNOŚĆ MODELI BIZNESU PRZEDSIĘBIORSTW W EKONOMII CYRKULARNEJ, Prof. nadzw. dr hab. inż. Adam Jabłoński Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu, Wydział Zamiejscowy w Chorzowie, „Zarządzanie Firmą-Ideą – systemy, strategie, modele, zasady” Kraków, 26 października 2018 r.

⁵ M.Laubscher, T.Marinelli, Philips International B.V, *Integration of Circular Economy in Business*, 2014.

2. **Projekt produktu/skład materiału** – zmiana dotyczy sposobu projektowania i projektowania produktów w celu zmaksymalizowania ponownego użycia produktu, jego komponentów i materiałów o wysokiej jakości,
3. **IT/zarządzanie danymi** – w celu umożliwienia optymalizacji zasobów wymagana jest kluczowa kompetencja, czyli zdolność do śledzenia produktów, komponentów i danych materiałowych,
4. **Pętle zaopatrzeniowe** – zwracające się w kierunku maksymalizacji odzysku własnych aktywów, gdy są one opłacalne, oraz maksymalizacji wykorzystania materiałów z recyklingu/używanych komponentów w celu uzyskania dodatkowej wartości ze strumienia produktów, komponentów i materiałów,
5. **Pozyskiwanie strategiczne dla własnych działań** – budowanie zaufanych partnerstw i długoterminowych relacji z dostawcami i klientami, w tym współtworzenie,
6. **HR/zachęty** – zmiana wymaga odpowiedniej adaptacji kulturowej i rozwoju zdolności, wzmocnionej przez programy szkoleniowe i nagrody.

JAK TO ROBIĄ LIDERZY CYRKULARNEJ ZMIANY

W ramach inicjatyw branż w celu przeprowadzenia cyrkularnej zmiany, w krajach całego świata – liderach zmian bądź decydujących się na podjęcie próby transformacji modeli gospodarczych prowadzone są liczne działania angażujące sektor prywatny i publiczny.

Przykład: Branża Tekstylna⁶

Przemysł tekstylny należy do najbardziej szkodliwych na świecie. Produkcja tekstyliów wiąże się z zanieczyszczaniem rzek, nadmiernym użyciem wody i chemikaliów. Często produkcja wiąże się ze słabymi warunkami pracy. Działania realizowane w mieście Amsterdam mają na celu poprawienie tej sytuacji poprzez m. in. wdrożenie zasad ekonomii cyrkularnej. Z przeprowadzonego przez organizację Metabolic badania wynika, że miasto zbiera obecnie 12,8 miliona kilogramów tekstyliów rocznie, ale potencjał oparty na badaniu AMA wynosi 26 milionów. Jest to ogromny potencjał związany z ponownym wykorzystaniem odpadów na potrzeby produkcji. Wyzwaniem jest wypracowanie innowacji technologicznych pozwalających np. na radzenie sobie z materiałami jednorazowego użytku: przekształcanie starych nici w nowe, tak aby stare tekstylia były wykorzystywane do tworzenia nowych tkanin wielokrotnego użytku. Według przedstawicieli branży jest to trudne, ale możliwe do wykonania – pod warunkiem rozpoczęcia współpracy w obrębie każdego ogniwa łańcucha wartości.

Holandia jest niewątpliwym liderem cyrkularnej transformacji. Istnieje tu grupa projektantów, marek modowych i inicjatyw, które szukają odpowiedzi na pytanie jak

⁶ <https://www.metabolic.nl/news/circular-textiles-are-on-the-rise-in-the-amsterdam-area/>

zmienić przemysł tekstylny. House of Denim, fundacja zajmująca się kampaniami na rzecz bardziej zrównoważonych jeansów. W Zaanstad działają: Wieland Textiles, Loop a Life, a gmina Zaanstad pracuje nad opracowaniem wysokiej jakości zautomatyzowanej metody sortowania niepotrzebnych tekstyliów.

Jest to wspniany rozwój łańcucha zbierania i recyklingu tekstyliów, ponieważ daje wgląd w skład tkanin: pozwala sortować według koloru lub tekstury. Waag prowadzi Textile Lab, które między innymi rozważa aspekt techniczny: w jaki sposób technologia i wykorzystanie narzędzi open source może wspierać i poprawiać sektor tekstylny? Podjęli inicjatywę współpracy z Pakhuis de Zwijger, Metabolic, Dyne i BMA Technic w ramach cyrkularnego łańcucha dostaw oraz zaangażowania mieszkańców i firm. Gmina Amsterdam jest tego częścią. Kampania Ware Westen ma na celu przekształcenie Amsterdamu West w zrównoważoną dzielnicę mody. Firma Palais de L'eau zdobyła lokalną nagrodę za „cyrkularne” ręczniki dziecięce. Założycielka mogła wykorzystać nagrodę pieniężną na otwarcie sklepu pop-up na Kinkerstraat, co dało jej możliwość podniesienia świadomości na temat cyrkularności w obszarze tekstyliów i recyklingu wśród osób kupujących.

JAK CYRKULARNĄ ZMIANĘ MOŻE WYKORZYSTAĆ POLSKI PRZEMYSŁ TEKSTYLNÝ

Przyjmując perspektywę rządową firma będąca kiedyś liderem polskiej branży tekstylnej podejmuje kroki we wszystkich obszarach wskazanych w Mapie Drogowej GOZ:

1. Innowacyjność, wzmocnienie współpracy pomiędzy przemysłem i sektorem nauki, a w efekcie wdrażanie nowatorskich rozwiązań w gospodarce.
2. Stworzenie europejskiego rynku na surowce wtórne, na którym łatwiejszy byłby ich przepływ.
3. Zapewnienie wysokiej jakości surowców wtórnych, które wynikają ze zrównoważonej produkcji i konsumpcji.
4. Rozwój sektora usług.

Ad 1. Pozyskanie funduszy typu B+R.

Podjęcie inicjatywy współpracy z uczelniami wyższymi powinny przelożyć się na konkretne efekty, czyli ilość złożonych wniosków do programów: PARP, ARP, NCBiR, Horyzont 2020 i Europa 2030 oraz innych.

Należy tutaj opracować oczekiwane wskaźniki, uzgodnić z partnerami i monitorować wdrażanie.

Obszary zainteresowań to: branża mody i produkcji tekstyliów, nadawanie certyfikatów cyrkularności dla tkanin i gotowych wyrobów.

Ad 2. Pozyskanie i przetwarzanie surowców.

W oparciu o posiadane bazy magazynowe, podmioty z branży mogą pozyskać Partnera Ad 3. Przygotowanie nowego źródła dochodu.

Nowe wymagania w zakresie zarządzania przez gminy odpadami pochodzenia tekstylnego otwierają dodatkowe obowiązki, przy których podmioty z branży mogą przygotować ofertę zagospodarowania tego typu surowców.

Zbudowanie łańcucha powiązań: podpisanie umów, odbieranie oczyszczonego surowca, sortowanie, sprzedaż do odbiorców produkujących z surowców to nowy kierunek przychodów.

Obszary zainteresowań: pozyskanie modeli biznesowych sprawdzonych w innych krajach, rozwijanie technologii i rozwiązań poprzez możliwości skalowania.

Ad 4. Rozwój usług wokół branży

Jako przykład, w oparciu o lokalne partnerstwo z Izbą Przedsiębiorców i Pracodawców Centralnej Polski z siedzibą w Zgierzu opracowany został projekt „Wsparcie internacjonalizacji przedsiębiorstw regionu łódzkiego”.

Celem głównym projektu jest: wzrost powiązań gospodarczych przedsiębiorców z regionu centralnej polski i powiatu zgierskiego z podmiotami z terenu UE, celem internacjonalizacji ich działań i zwiększenia poziomu handlu zagranicznego tych przedsiębiorstw.

Z celem głównym wiążą się cele pośrednie. Wśród celów pośrednich, do których realizacji przyczyni się projekt można wyróżnić:

- Stymulowanie internacjonalizacji MŚP
- Zdobywanie nowych, zagranicznych rynków zbytu
- Nawiązywanie zagranicznych kontaktów biznesowych
- Kompleksowa promocja handlowa
- Wzrost rangi marek branżowych
- Pozyskiwanie informacji na temat rynków zagranicznych
- Promowanie wspólnych, komplementarnych działań wśród przedsiębiorców sektora modowego
- Wzrost zaawansowania gospodarki wiedzy i innowacji
- Pozytywny wpływ na trwały i zrównoważony rozwój w Polsce
- Poprawa konkurencyjności branży
- Ułatwienie funkcjonowania biznesu poprzez stworzenie portalu internetowego dla branży modowej

Do najważniejszych działań w projekcie należą:

1. Organizacja wyjazdów międzynarodowych – w ramach wydarzeń branżowych.
2. Rozpoczęcie procesów internacjonalizacji na wybranych rynkach zbytu.
3. Włączenie dotychczasowych Partnerów handlowych oraz pozyskanie nowych

4. Kompleksowej promocji oferty handlowej Zamawiającego w ramach programu.
5. Wytworzenia portalu dedykowanemu branży tekstylnej.

Niniejszy projekt ma na celu utworzenie możliwości przyznania podmiotom branżowym wsparcia na podjęcie działań internacjonalizacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem przedsiębiorstw z branży włókienniczej. W związku z powyższym niniejszy projekt wpisuje się w poniższą Regionalną Inteligentną Specjalizację (RIS), nisze specjalizacyjne i obszary:

- RIS Nowoczesny Przemysł Włókienniczy i Mody (w tym wzornictwo):
 - V. Innowacyjne rozwiązania w zakresie narzędzi informatycznych wspomagających projektowanie, produkcję oraz sprzedaż wyrobów przemysłu włókienniczego;
 - VI. Optymalizacja przepływu wyrobów włókienniczych i podejmowania decyzji w różnych warunkach procesów ich dystrybucji
 - VII. Innowacyjne rozwiązania w zakresie optymalizacji procesów wytwarzania w przemyśle włókienniczym;

DZIAŁANIA BRANŻY W SZESCIU KLUCZOWYCH OBSZARACH INTEGRACJI ZASAD GOSPODARKI CYRKULARNEJ Z MODELEM BIZNESU⁷

1. **Model sprzedaży** - przejście od sprzedawania ilości produktów do sprzedaży usług i odzyskiwanie produktów po pierwszym okresie życia od klientów,
Działania branży: wskazanie, które produkty mogą być pilotażowe w tym modelu
2. **Projekt produktu/skład materiału** – zmiana dotyczy sposobu projektowania i projektowania produktów w celu zmaksymalizowania ponownego użycia produktu, jego komponentów i materiałów o wysokiej jakości,
Wprowadzenie do oferty produktów spełniających takie podejście.
3. **IT/zarządzanie danymi** – w celu umożliwienia optymalizacji zasobów wymagana jest kluczowa kompetencja, czyli zdolność do śledzenia produktów, komponentów i danych materiałowych,
Wprowadzenie modelu monitorującego przepływ każdego m² materiału sprzedanego w ramach powiązań handlowych branży.
4. **Pętle zaopatrzeniowe** – zwracające się w kierunku maksymalizacji odzysku własnych aktywów, gdy są one opłacalne oraz maksymalizacji wykorzystania materiałów z recyklingu / używanych komponentów w celu uzyskania dodatkowej wartości ze strumienia produktów, komponentów i materiałów,
Monitorowanie posiadanych zasobów oraz zbudowanie sieci powiązań

⁶ M.Laubscher, T.Marinelli, Philips International B.V, *Integration of Circular Economy in Business*, 2014.

- z kooperantami odbierającymi surowce.**
5. **Pozyskiwanie strategiczne dla własnych działań** – budowanie zaufanych partnerstw i długoterminowych relacji z dostawcami i klientami, w tym współtworzenie
Zbudowanie osobnej części strategii odpowiedzialności branży i zrównoważonego rozwoju w celu: zdystansowania konkurencji krajowej, pozyskania pozycji europejskiej i wzmocnienia jej.
 6. **HR/zachęty** – zmiana wymaga odpowiedniej adaptacji kulturowej i rozwoju zdolności, wzmocnionej przez programy szkoleniowe i nagrody [na podstawie Laubscher, Marinelli 2014].
We współpracy z rządowymi partnerami włączenie podmiotów z branży w modelowanie programu pracowników Spółek Skarbu Państwa.

Bibliografia

Literatura:

ODPORNOŚĆ MODELI BIZNESU PRZEDSIĘBIORSTW W EKONOMII CYRKULARNEJ, Prof. nadzw. dr hab. inż. Adam Jabłoński Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu, Wydział Zamiejscowy w Chorzowie, „Zarządzanie Firmą-Ideą – systemy, strategie, modele, zasady” Kraków, 26 października 2018 r.

MAPA DROGOWA Transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym – projekt, Ministerstwo Rozwoju RP, 24.09.2019 r.

Źródła:

Wywiady z podmiotami gospodarki cyrkularnej w województwie łódzkim – branże: Nowoczesny Przemysł Włókienniczy i Mody (w tym Wzornictwo) oraz Zaawansowane Materiały Budowlane, 2018, ASM – Centrum Badań i Analiz Rynku Sp. z o.o.

M.Laubscher, T.Marinelli, Philips International B.V, *Integration of Circular Economy in Business*, 2014.

<https://www.metabolic.nl/news/circular-textiles-are-on-the-rise-in-the-amsterdam-area/>

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/ip_20_940/

<https://amsterdamsmartcity.com/events/future-of-fashion-lab-tour-with-spinnova/>

<https://circulareconomy.europa.eu/platform/en/submit-content/submit-strategy/>

<https://www.gov.pl/web/rozwoj/rada-ministrow-przyjela-projekt-mapy-drogowej-goz/>

https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/european-green-deal/call_pl/

<https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/>

https://ec.europa.eu/info/horizon-europe-next-research-and-innovation-framework-programme_en/

https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/european-green-deal_en/

https://ec.europa.eu/info/files/key-instruments-supporting-recovery-plan-europe_en/

ARTUR NOWAK¹

JOANNA WITKOWSKA²

CZERWONA NAWAŁNICA – POWSTANIE I ROZWÓJ RADZIECKICH WOJSK PANCERNYCH W LATACH 1918-1939

Słowa kluczowe: ZSRR, Armia Czerwona, czołg, T-26,

Streszczenie: Artykuł podejmuje problematykę rozwoju radzieckich wojsk pancernych począwszy od powstania państwa w 1918 roku aż do 1939 roku – wybuchu II Wojny Światowej. Autor charakteryzuje pierwsze pojazdy pancerne skonstruowane w ZSRR, koncepcje użycia broni pancernej w danym okresie a także przedstawia główne ośrodki przemysłu ciężkiego produkujące broń pancerną.

Keywords: USSR, Red Army, tank, T-26.

Abstract: The article deals with the development of Soviet armored troops from the creation of the state in 1918 to 1939 – the outbreak of World War II. The author describes the first armored vehicles constructed in the USSR, the concepts of the use of armored weapons in a given period and also presents the main centers of heavy industry producing armored weapons.

Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich, zgodnie z bolszewickim mitem narodził się dokładnie 100 lat temu, wraz z wystrzałami krążownika Aurora w nocy z 24 na 25 listopada, (choć na świecie był wtedy już 6-7 listopada – wszystko to za sprawą używanego w Rosji carskiej starego kalendarza juliańskiego). O ile geneza i przekazy propagandowe związane z rewolucją październikową (a także oficjalne nazewnictwo bolszewickiego państwa), nie są tematem niniejszej pracy, to należy zaznaczyć, iż partyjne bojówki biorące udział w przewrocie oraz uzbrojeni zwolennicy zmian oficjalnie zwane Gwardią Czerwoną, dekretem Rady Komisarzy Ludowych zostały przemianowane w Robotniczo-Chłopską Armię Czerwoną³. O ile w niniejszej pracy będzie przywoływana Armia Czerwona czy też jej skrót lub potoczne określenia takie jak „armia bolszewicka”, lub by uniknąć powtórzeń – РККА (skrót pochodzi od rosyjskiego nazewnictwa „Рабоче-Крестьянская Красная Армия”⁴) to oczywiście będzie to odwołanie do pełnej nazwy sił zbrojnych ZSRR.

Podczas trwania wojny domowej oraz wojny polsko-bolszewickiej, powstały załóżki wojsk mobilnych. Na ich wyposażeniu znajdowały się jednak tylko różnego

¹ Artur Nowak – doktorant Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

² Joanna Witkowska – absolwentka Wyższej Szkoły Kadr Menedżerskich, studentka dziennikarstwa i komunikacji społecznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

³ V. Sebesteyn, *Lenin - Dyktator*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2018, s. 120-140.

⁴ <https://pl.bab.la/slownik/rosyjski-polski-рабоче-крестьянскаякраснаяармия> [dostęp: 22.10.2018 r.].

rodzaju samochody pancerne. Były to głównie pojazdy zdobyczne lub skonstruowane bez przygotowania głębszych koncepcji ich użycia, wyposażone w silniki i komponenty cywilnych samochodów (głównie transportowo-dostawczych). Dopiero w 1921 roku, powstały samodzielne Siły Pancerne, wyposażone w około 300 samochodów pancernych oraz 80 (głównie zdobycznych) czołgów i aż 120 pociągów pancernych – najgroźniejszej broni używanej podczas wojny domowej. Siły te, niezbyt długo cieszyły się autonomią, już w 1923 roku, zostały rozformowane i włączone do oddziałów piechoty i kawalerii. Od tej chwili miały stać się siłą wspierającą działania wojsk lądowych. Pod koniec lat 20, po zetknięciu się z niemieckimi koncepcjami i planami (zakazane na mocy Traktatu Wersalskiego, Republice Weimarskiej), budowy pojazdów pancernych (testowanych później na radzieckich poligonach), w listopadzie 1929 roku powołano Zarząd Mechanizacji i Motoryzacji Armii. Urząd ten, podlegający Radzie Komisarzy Ludowych, a konkretnie Ludowemu Komisarzowi Obrony, miał stać się głównym inicjatorem i wykonawcą planu „upancernienia” Armii Czerwonej. W skład zarządu wchodziły wydziały odpowiedzialne za prowadzenie i przygotowanie planu kształcenia w takich szkołach wojskowych (w tym teoretycznych i praktycznych podstaw nauki wykorzystania oraz prowadzenia pojazdów pancernych), przygotowanie zaplecza technicznego i zaopatrzenia w niezbędne środki (takie jak materiały pędne, części zamienne, amunicja i wyposażenie pojazdów), opracowanie materiałów naukowo-technicznych (w tym projektów pojazdów, broni i udoskonalania dostępnych zasobów) a także pionierzy personalne i administracyjne. Dodatkowo jako miejsce testowania nowych pojazdów, zarządowi przydzielono Naukowo-Badawczy Poligon Techniki Pancernej w Kabince.

Na wniosek Trandafiłowa, Rewolucyjna Rada Wojskowa podjęła uchwałę o następującej treści: „Biorąc pod uwagę, że nowy rodzaj broni, jakim są siły pancerne, jest słabo poznany, zarówno w sensie taktycznego ich stosowania (dla samodzielnego i wspólnego wykorzystania z piechotą i konnicą), jak i w sensie najbardziej dogodnych form organizacyjnych; należy uznać za celowe utworzenie doświadczalnej jednostki zmechanizowanej”⁵. Po upływie kilku tygodni, Komitet Centralny Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii Bolszewików (WKP-b), przygotował plan pięcioletni, w którym określił minimalny próg produkcji czołgów. Zgodnie z tymi deklaracjami do 1935 roku miało zostać wyprodukowane minimum 3500 pojazdów⁶.

W tym samym roku, Sztab Generalny, powierzył Władimirowi Trandafiłowowi – teoretykowi tak zwanych „głębokich operacji” i N. Rogowskiemu, opracować program rozwoju wojsk pancernych oraz określić kierunki motoryzacji wojsk lądowych. W ramach prac nad tymi zagadnieniami, podjęto dość oczywistą decyzję o stworze-

⁵ [brak inf.o aut.], *Czerwona nawalnica...*, op. cit., s. 5.

⁶ J. Magnuski; M. Kołomojce, *Czerwony Blitzkrieg*, Wydawnictwo Pelta, Warszawa 1994, s. 6-8.

niu liczniejszych wojsk pancernych niż takich, którymi mógłby dysponować potencjalny przeciwnik. Podczas pierwszej pięciolatki przewidziano wyprodukowanie wozów bojowych następujących typów:

- czołgów lekkich – tak zwanych tankietek – mających służyć jako pojazdy rozpoznawcze i wspierające działania piechoty,
- czołgów średnich – mających być pojazdami manewrowymi, mogących działać w większych grupach i przełamywać pozycje przeciwnika,
- czołgów ciężkich (choć na razie będących w fazie koncepcyjnej) – które mogłyby służyć jako „taran” do przełamywania najsilniejszych punktów oporu przeciwnika,
- transporterów opancerzonych (kołowych oraz gąsienicowych) – Armia Czerwona starała się jak najbardziej nasycić wojska lądowe mechanicznymi pojazdami przeznaczonymi do transportu, w założeniu miało to znacząco podnieść mobilność, głównie nastawionej na działania ofensywne struktury. W tym także opracowane miały zostać opancerzone pojazdy zaopatrzeniowe do transportu paliwa czy też amunicji na pole walki⁷.

Oprócz tego postulowano stworzenie gąsienicowych dział samobieźnych, mających być wsparciem działań klasycznych czołgów. Pamiętajmy, że to o tyle nowatorstwo koncepcja, iż żadne inne państwo na świecie nie zakładało tworzenia tak potężnych sił pancernych a do tego budowy nowego rodzaju pojazdu pancernego – jakim było de facto dział samobieźne. Miały być to konstrukcje nie tylko przeznaczone do niszczenia innych pojazdów oraz wspierania działań piechoty, ale także mobilnej obrony przeciwlotniczej. Pomysł montowania działek przeciwlotniczych na gąsienicowych pojazdach pancernych mógł wydawać się niezbyt trafnym wyborem, jednak sama koncepcja zaprezentowana na „papierze” – próba konstrukcji tak nowatorskich jednostek, jak też każda inna innowacja wykraczająca poza ramy myślenia w danym okresie, jest godna podziwu. Przykładem takiej konstrukcji jest przeciwlotnicze dział samobieźne SU-2 czy też późniejsza konstrukcja SU-6⁸.

Jako iż pierwsze z nich powstało w 1931 roku w dość ograniczonej ilości, nie udało się mi odnaleźć ani jednego zdjęcia przedstawiającego ten pojazd. Znane są natomiast parametry i założenia techniczne. SU-2, które bazowało na podwoziu (prototypowych) ciężkich ciągników Stalinienc, armacie dywizyjnej wz. 1902, 76 milimetrów (lub zamiennie armacie przeciwlotniczej) i płytach pancernych grubości 10 mm, mających stanowić zewnętrzny pancerz. Późniejsza konstrukcja opracowana na przełomie roku 1934/1935

⁷ J. Magnuski; M. Kołomojec, *Czerwony Blitzkrieg*, op. cit. s. 7.

⁸ <http://www.pancerium.pl/zsrr-1919-1938/zsrr-1919-38-dziala-samobiezne/dziala-samobiezne-su-6-i-su-8> [dostęp: 10.07.2020 r.].

była rozwinięciem wcześniejszej koncepcji. Tym razem jako podwozie wykorzystano czołg T-26, (przy czym powiększono kadłub, pozostawiając ten sam układ napędowy), a w miejscu klasycznej wieży umieszczono działko przeciwlotnicze. Dodatkowym uzbrojeniem były dwa karabiny maszynowe, zamontowane na przedniej i tylnej burcie pojazdu. Oczywiście założenia wykorzystania samobieżnych dział przeciwlotniczych zostały skonfrontowane w praktyce dopiero podczas przyszłego konfliktu.

Po kilku latach, program zweryfikowano w praktyce. Przemysł ciężki stworzył wiele prototypów pojazdów pancernych, bardzo często eksperymentując przy przygotowywaniu koncepcji ich użycia. Na podstawie najczęściej produkowanych czołgów – a konkretnie ich podwoziach, tworzono różnego typu mniej lub bardziej udane konstrukcje, które w dużej mierze ze względu na swoją zawodność i brak perspektyw na polu walki, nie zostały skierowane do masowej produkcji.

Pierwszymi regularnymi jednostkami pancernymi Armii Czerwonej były dwa korpusy pancerne powstałe 11 marca 1932 roku. Rewolucyjna Rada Wojskowa, podjęła decyzję o wyposażeniu pierwszego z nich w czołgi T-26 (nieco później dokładniej przyjrzymy się tej konstrukcji), a drugiego w pojazdy BT⁹. W skład każdej z tych jednostek miały wejść trzy bataliony czołgów, batalion piechoty, batalion wsparcia i karabinów maszynowych, batalion saperów oraz kompania przeciwlotnicza. Niecałe dwa lata później, bo już na początku 1934 roku, ZSRR stał się największą pancerną potęgą na świecie. Wtedy też, oprócz stworzonych wcześniej korpusów, w skład Armii Czerwonej wchodziło sześć brygad zmechanizowanych (mających na stanie czołgi), sześć samodzielnych pułków pancernych oraz dwadzieścia trzy bataliony czołgów. Był to tylko początek tak prężnej rozbudowy i „upancerniania” wojska. W przeciągu roku, ilość jednostek pancernych podwoiła się. Korpusy pancerne były tak wielkie, że dowódcy bardzo często tracili kontakt i kontrole nad poszczególnymi brygadami i kompaniami. Ilość czołgów w jednostkach była zbyt duża, zaopatrzenie często nie było w stanie dostarczyć paliwa i odpowiednich części. Z tego też powodu, podczas ćwiczeń czy zwykłej dyslokacji jednostek, część czołgów zalegała na poboczach dróg. Na szczęście, po tych doświadczeniach znacząco przeorganizowano funkcjonowanie tych jednostek. Zmniejszono ilość czołgów w poszczególnych korpusach (tworząc tym samym nowe jednostki), usprawniono zaopatrzenie a tym samym zwiększono mobilność i usprawniono możliwość przemieszania się. Po wprowadzeniu tych zmian, przykładowy korpus pancerny liczył około 10 tys. ludzi, 348 czołgi BT, 63 czołgi pływające T-37, 20 dział i 1440 samochody¹⁰.

Trzeci program pancerny, opracowany w latach 1936/37, dotyczący rozwoju wojsk pancernych w kolejnej pięcioletce 1938-1942, opierał się na doświadczeniach zdobytych dzięki praktycznemu wykorzystaniu pojazdów w wojnie domowej w Hiszpanii.

⁹ [brak inf.o aut.], *T-26 vol. I*, Wydawnictwo Militaria, Warszawa 1997, s. 6.

¹⁰ [brak inf.o aut.], *Czerwona nawałnica...*, op. cit., s. 6-10.

Dzięki sprawdzeniu poszczególnych wozów w warunkach bojowych (i dowiedzeniu znacznej przewagi nad pojazdami wykorzystywanymi przez drugą stronę konfliktu), postanowiono iść za ciosem i jeszcze bardziej unowocześnić i zmodernizować poszczególne modele. Położono nacisk na zwiększenie odporności na ostrzał, *a więc pogrubienie pancerza, zwiększenie siły ognia poprzez zastosowanie i wykorzystanie dział większego kalibru. Pojawiły się też nowe rodzaje czołgów. Po raz pierwszy wykorzystano pojęcie czołgu podstawowego jako domyślnego pojazdu mogącego realizować szeroki zakres zadań, w tym skutecznie wspierać piechotę a także walczyć z innymi jednostkami pancernymi. Zdefiniowano także czołg przełamania, mający być wykorzystywany niczym taran do przełamania silnej obrony przeciwnika. W założeniu miał to być czołg ciężki, z grubym pancerzem i działem dużego kalibru, zdolny niszczyć umocnione stanowiska i robić wyrwy w obronie przeciwnika.*

Dużą uwagę, we wszystkich typach pojazdów przywiązywano do wytrzymałości gąsienic oraz układu napędowego. Zgodnie z nowymi wytycznymi, gąsienice powinny być zdolne do przejechania, co najmniej 3000 km, a układ napędowy powinien opierać się na silnikach diesla o dużej mocy. Po przyjęciu dokumentu określającego rozwój wojsk pancernych, ujednotaczono nazewnictwo jednostek. Wyeliminowano podział na jednostki zmechanizowane i czołgów, na ich miejsce wprowadzono jedną nazwę: wojska pancerne¹¹.

GŁÓWNE OŚRODKI PRODUKCJI POJAZDÓW PANCERNYCH W ZSRR

Od samego początku istnienia ZSRR, bardzo szybko rozwijany był przemysł ciężki nastawiony na produkcję uzbrojenia. Na całym terenie „czerwonego imperium”, wysiłkiem łagierników powstawały wielkie kombinaty i zagłębia przemysłowe skupione głównie na dostarczaniu zasobów na potrzeby armii. O ile, u progu lat 30, jedynie dwa zakłady zajmowały się tylko i wyłącznie produkcją czołgów, to kilka lat później, ilość nakładów i środków przeznaczona na ten cel, nie miała odpowiednika na świecie. By wyprodukować 10 000 pojazdów, założonych w pierwszym programie pancernym (opisywanym powyżej), miano zamiar wyłożyć na ten cel środki, nawet, jeśli negatywnie odbiłoby się to na innych gałęziach przemysłu. Choć po pewnym czasie, zdano sobie sprawę z braku możliwości wyprodukowania w tak krótkim czasie tak wielu maszyn, planowaną liczbę produkowanych czołgów zmniejszono do około 3000 (co i tak oznaczało przygotowanie większej liczby pojazdów niż w ówczesnym czasie posiadały wszystkie państwa na świecie razem wzięte). Na początku stycznia 1932 roku, powstał centralny organ koordynujący rozbudowę przemysłu ciężkiego. Otrzymał on nazwę Ludowego Komisariatu Przemysłu Ciężkiego (odpowiednik ministerstwa) i był podległy bezpośrednio Radzie Najwyższej Gospodarki Krajowej

¹¹ J. Magnuski; M, Kołomojoc, *Czerwony Blitzkrieg*, op. cit., s. 6-7.

ZSRR. Cały system podległości fabryk był o tyle skomplikowany, iż dodatkowo fabryki produkujące czołgi oraz komponenty i wyposażenie do nich, podporządkowano zjednoczeniu przemysłowemu „Spacmasztrest”. W kilku miastach utworzono główne ośrodki produkcyjne.

Ośrodki produkcji czołgów w ZSRR:

– Leningrad:

- fabryka Bolszewik – jeden z najstarszych radzieckich zakładów zbrojeniowych, swoją pracę rozpoczęła w 1922 roku a kilka lat później, w 1927 roku, z taśm produkcyjnych wyjechały pierwsze czołgi lekkie o nazwie T-18, faktycznie będące kopią francuskich lekkich pojazdów używanych podczas I wojny światowej Renault FT. Następnie, przez cały okres międzywojenny w zakładzie produkowano tankietki T-27 oraz lekkie czołgi T-26¹².
 - zakłady Kirowskie – powstałe jeszcze za czasów carskich fabryki zbrojeniowe, po rewolucji październikowej przemianowane na zakłady im. Kirowa – nazwa nadana na cześć Siergieja Kirowa (pierwszego sekretarza partii w Leningradzie, zamordowanego przez zamachowca). Od czasu drugiego programu pancernego, produkujące głównie czołgi średnie T-28. W tym samym czasie, w biurach konstrukcyjnych znajdujących się na terenie zakładu, kreślono projekty ciężkich czołgów (choć ich produkcja w zakładzie rozpoczęła się dopiero podczas trwania II wojny światowej).
 - fabryka im. Woroszyłowa – w wyniku gwałtownego rozwoju i rozbudowy zakładów „Bolszewik”, wyodrębniono nowy i samodzielny zakład, nazwany na sześć Klimenta Woroszyłowa (marszałka ZSRR, ludowego komisarza oraz członka Komitetu Centralnego WKPb), mający specjalizować się w rozwoju, produkcji i serwisowaniu czołgów lekkich T-26, których od 1932 roku, stał się ich głównym producentem. W fabryce powstało też kilka nowych koncepcji rozwoju pojazdu (modyfikacja napędu), które w późniejszej wersji zostały wprowadzone do produkcji¹³.
 - fabryka nr 185 – zakład również nosił imię Kirowa, w głównej mierze było to biuro konstrukcyjne i miejsce testowania i montażu prototypów czołgów.
 - fabryka Iżorska – miejsce wytwarzania jednego z głównych komponentów czołgów – płyt pancernych. Zakład mieścił się kilka kilometrów od samego Leningradu.
- Moskwa:
- fabryka Ordżonikidze – właściwa nazwa to „Fabryka nr 37 im Sergo Ordżonikidze”, choć potocznie nazywano ją „moskiewską czołówką” lub

¹² [brak inf.o aut.], *T-26 vol. I*, op. cit. s. 11-12.

¹³ Ibidem.

też „Moskiewską Fabryką Czołgów”. Zakład ten mógł szczycić się dobrze rozwiniętym biurem konstrukcyjnym, które zaprojektowało między innymi czołg T-38 (produkowany później w zakładzie). Powstały także prototypy i projekty pancernych pojazdów pływających typu T-39 (taka samą nazwę otrzymał prototyp kilku wieżowego czołgu ciężkiego, choć nie należy ich mylić), T-40, T-41, T-43.

- fabryka im. Stalina – Znana pod skrótem ZiS, od pełnej rosyjskiej nazwy „Zawod Imieni Stalina). Najbardziej znany zakład produkcyjny (choć głównie ze względu na produkcję samochodów ciężarowych i osobowych). Dostarczał jedynie części zamienne i komponenty układów napędowych do czołgów oraz samochodów opancerzonych¹⁴.
- Charków:
 - fabryka parowozów – zakład o ugruntowanej pozycji na mapie sowieckiego przemysłu ciężkiego. W roku 1931, oprócz głównej produkcji przeznaczonej dla kolei, zostaje uruchomiona linia wytwarzająca czołgi T-24. Pod koniec tego samego roku, zostaje rozszerzona działalność o produkcję pojazdów BT (są to tak zwane czołgi szybkie, mające podwójny kołowo – gąsienicowy układ jezdny, w razie potrzeby czołg mógł zrzucić gąsienice i poruszać się z o wiele większą prędkością na klasycznych kołach)¹⁵.
 - fabryka silników – znana także jako fabryka Diesli, zakład specjalizujący się w produkcji silników do czołgów i samochodów opancerzonych.
- Gorki:
 - fabryka samochodów – Fabryka Samochodów im. W. Mołotowa, potocznie zwana GAZ. Nazwa zakładu pochodzi od nazwiska zasłużonego działacza WKPb, członka Komitetu Centralnego, a później Przewodniczącego Rady Komisarzy Ludowych ZSRR (premiera). W biurze konstrukcyjnym zakładu, pracowano na projektami lekkich czołgów (choć projekty okazały się całkowicie nieudane i nie zostały skierowane do seryjnej produkcji). Poza tym, produkowano komponenty i podwozia do czołgów oraz samochodów opancerzonych¹⁶,
 - fabryka maszyn – zakład położony około 100 km od miasta Gorki, skupiony na produkcji samochodów opancerzonych (których prototypy i konstrukcje wcześniej opracowane zostały na terenie zakładu).
- Stalingrad:
 - fabryka traktorów – pełna nazwa zakładu: Stalingradzka Fabryka Traktorów

¹⁴ J. Magnuski; M. Kołomojce, *Czerwony Blitzkrieg*, op. cit., s. 8-9.

¹⁵ J. Ledwoch. *Czołgi BT*, Wydawnictwo Militaria, Warszawa 1998, s. 7.

¹⁶ http://samochody.mojeauto.pl/gaz/historia_koncernu [dostęp: 08.07.2020 r.].

im. Feliksa Dzierżyńskiego. Zakład zbudowany dzięki pomocy materiałowej i technologicznej ze strony państw zachodnich – głównie USA. Miał to być pierwszy tego typu, nowoczesny zakład na terenie Związku Radzieckiego. Dzięki planowi tak zwanej „szybkiej industrializacji”, zawartej w jednym z planów 5-letnich, zakład był gotowy do produkcji już pod koniec lat 20 (a pełną wydajność osiągnął w roku 1930). Na terenie zakładu planowano rozpocząć produkcję czołgów T-26, jednak w tamtym czasie brakowało specjalistycznego sprzętu do wyposażenia jednostek pancernych i rozpoczęto masową budowę między innymi opancerzonych ciągników gaśnicowych typu T-20 „Komsomolec” (które odegrały niebagatelną rolę w procesie mechanizacji Armii Czerwonej).

– Czelabińsk:

- – fabryka traktorów – pełna nazwa zakładu: Stalingradzka Fabryka Traktorów im. Stalina. Na początku zakład utworzony, podobnie jak fabryka w Stalingradzie, w celu produkcji lekkich czołgów. Po roku od uruchomienia (1933), priorytetem stało się dostarczenie armii, ciężkich ciągników artyleryjskich typu S-60 „Staliniec”, służących między innymi jako wozy zabezpieczenia technicznego w dywizjach pancernych (służyły między innymi do holowania niesprawnych pojazdów pancernych). Seryjna produkcja czołgów w zakładzie rozpoczęła się dopiero w przededniu wybuchu II wojny światowej¹⁷.

Tab. 1 Produkcja czołgów w ZSRR w okresie międzywojennym

Rok Typ czołgu	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	Razem
T-27	393	1693	1242	-	-	-	-	-	-	3328
T-37	-	-	125	951	1140	411	-	-	-	2627
T-38	-	-	-	-	-	1046	-	-	112	1340
T-26	100	950	1404	1443	1315	1313	1061	1061	1396	9532
BT	-	393	1005	1105	500	1049	1102	1102	1341	7272
T-28	-	-	41	50	32	101	96	131	131	490
T-35	-	-	2	10	7	15	11	6	6	61
Razem	493	3036	3819	3559	2994	3935	2270	2986	2986	24650

Źródło: J. Magnuski; M. Kołomojec, *Czerwony Blitzkrieg*, Wydawnictwo Pelta, Warszawa 1994, s. 9

¹⁷ http://www.retrotraktor.pl/readarticle.php?article_id=155. [dostęp: 08.07.2018 r.].

Analizując dane przedstawione w powyższej tabeli można dojść do kilku oczywistych wniosków. Otóż Armia Czerwona, w składzie, której najliczniej reprezentowanymi modelami czołgów były lekkie pojazdy T-26 (w sumie 9500 sztuk) oraz BT (sumie ponad 7000 sztuk), była nastawiona i przygotowana głównie na działania ofensywne w miejscach z siecią drogową o relatywnie dobrej nawierzchni. Pojazdy te mogące rozwinać dużą prędkość (szczególnie czołgi BT – jak sama nazwa na to wskazuje „bystrochodnyj tank” a więc czołg szybki) na utwardzonych drogach, stały się naturalnym pojazdem prowadzenia wojny manewrowej. Oczywiście sieć drogowa na terenie Związku Radzieckiego, poza głównymi ośrodkami przemysłowymi nie była zbyt dobrze rozwinięta, przez co w przypadku wojny obronnej pojazdy te traciłyby swój główny atut, jaki jest szybkość zmiany dyslokacji. Pojazdy T-26 oraz BT, w przypadku operacji ofensywnych miały wspierać działania piechoty, a także oflankować pozycje przeciwnika i wdzierać się na ich tyły. Ich optymalnym środowiskiem działania w zamierzeniu miały stać się tereny państw europejskich, w których infrastruktura drogowa sprzyjała wykorzystaniu ich głównych atutów (szczególnie czołgu BT, mogącego zrzucić gąsienice i poruszać się z jeszcze większą prędkością na tradycyjnych kołach)¹⁸. Przyglądając się tabeli, widzimy też wielką dynamikę wzrostu produkcji czołgów pomiędzy 1931 a 1932 rokiem. Jest to w dużej mierze spowodowane ukończeniem budowy głównych zakładów zdolnych produkować pojazdy pancerne i uruchomienie w nich seryjnej produkcji. Przez następnych kilka lat, produkcja pojazdów pancernych była na zbliżonym poziomie, dopiero w okresie tak zwanej „wielkiej czystki” zmniejszyły się zamówienia oraz możliwości produkcyjne zakładów. W tamtym okresie aresztowano, rozstrzelano, zesłano do obozów wiele tysięcy pracowników, konstruktorów a także oficerów Armii Czerwonej, przez co zamiast rozwijać i przygotowywać kolejne programy pancerne, oficerowie zajęci byli głównie próbami odsunięcia od siebie podejrzeń o jakiegokolwiek uchybienia. Strach paraliżował także podejmowanie samodzielnych działań. Doprowadziło to do błędnego koła, otóż ci, którzy zostali przy życiu, byli oskarżani o sabotaż i celowe niszczenie gotowości obronnej państwa, poprzez niewywiązywanie się z planów produkcyjnych. Szybko, więc dzielili los skazanych i osądzonych kolegów a na ich miejsce często trafiali młodzi oficerowie, dopiero, co opuszczający wojskowe uczelnie, niemający jeszcze należytej wiedzy i doświadczenia.

¹⁸J. Ledwoch. *Czołgi BT*, op. cit., s. 8-10.

Bibliografia:

- [brak inf. o aut.], *Czerwona nawalnica vol I*, Wydawnictwo Militaria, Warszawa 1996
- [brak inf. o aut.], *Polska 1939*, Wydawnictwo Militaria, Warszawa 1999
- [brak inf. o aut.], *T-26 vol I*, Wydawnictwo Militaria, Warszawa 1993
- [brak inf. o aut.], *T-26 vol III*, Wydawnictwo Militaria, Warszawa 1997
- Davies N., *Europa Walczy 1939-1945*, Wydawnictwo Znak, Warszawa 2007
- Dieter Müller R., *Wspólny wróg. Hitlerowskie Niemcy i Polska przeciw Związkowi Radzieckiemu*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2013
- Drogowoz I., *Czerwona nawalnica, vol II*, Wydawnictwo Militaria, Warszawa 2001
- Kochanowski H., *Orzeł Niezlomny*, Wydawnictwo Rebis, Poznań 2013
- Ledwoch J., *Czołgi BT*, Wydawnictwo Militaria, Warszawa 1998
- Ledwoch J., *Ferdinand, Elefant*, Wydawnictwo Militaria, Warszawa 1997
- Ledwoch J., *Panzer II*, Wydawnictwo Militaria, Warszawa 1994
- Ledwoch J., *PzKpfw 35(t)*, Wydawnictwo Militaria, Warszawa 1993
- Ledwoch J., *PzKpfw 38 (t)*, Wydawnictwo Militaria, Warszawa 1993
- Magnuski J., Kołomojce M., *Czerwony Blitzkrieg*, Wydawnictwo Pelta, Warszawa 1999

ARTUR NOWAK¹

JOANNA WITKOWSKA²

TOŻSAMOŚĆ NARODOWA SYRII I IMPLIKACJE PROWADZĄCE DO WYBUCHU WOJNY DOMOWEJ

Słowa Kluczowe: Syria, wojna domowa, Baszszar al-Asad,

Streszczenie: Artykuł podejmuje problematykę ukazania tożsamości narodowej Syrii poprzez analizę historii państwa ze szczególnym uwzględnieniem zrywów niepodległościowych. Dopłnieniem tematyki jest analiza przyczyn wybuchu wojny domowej w Syrii trwającej od 2011 roku.

Keywords: Syria, Civil War, Bashar al-Assad,

Abstract: The article deals with the issue of showing the national identity of Syria through the analysis of the history of the country, with particular emphasis on the independence rush. The subject is complemented by an analysis of the causes of the outbreak of civil war in Syria which has been going on since 2011.

POWSTANIE NIEPODLEGŁEGO PAŃSTWA SYRIA.

„Syria” – słowo pochodzenia luwiańskiego, zapisane w VII wieku p.n.e. jako „Sura/i” i starożytnej greki: Σύριοι, *Sýrioi*, lub Σύροι, *Sýroi*.³ Syria położona jest na terenie południowo-zachodniej Azji nad Morzem Śródziemnym. Na jej obszarze wyróżnionych jest pięć regionów geograficznych. Jest to łańcuch gór Antylibanu, nizina nadmorska na zachodzie kraju, pasmo górskie Dżabal an-Nusajrija, które biegnie równolegle do wybrzeża, Płaskowyż Centralny znajdujący się wewnątrz kraju, a także Pustynia Syryjska. Góry Dżabal an-Nusajrija i Dżabal az-Zawija wznoszą się na północy kraju i są przedłużeniem Doliny Bekaa. Powierzchnia kraju wynosi 185,2 tysiąca km². Syria sąsiaduje z takimi krajami jak: Turcja (długość granicy: 822 km), Jordania (375 km), Irak (605 km), Izrael (76 km), Liban (375 km). Syrię obejmuje klimat podzwrotnikowy, na zachodzie cechuje się łagodną zimą – w styczniu temperatury wahają się od 12 do 15 stopni Celsjusza oraz suchym i gorącym latem. Na wschodzie kraju jest nieco chłodniej – temperatury zimą wahają się od 4 do 13 stopni Celsjusza. Na północy występują wysokie spadki temperatur, nawet do -15 stopni Celsjusza. Opady na terenie kraju są częstym zjawiskiem, szczególnie na zachodzie. Głównie występują w postaci deszczu, bardzo rzadko pojawiają się opady śniegu (jedynie na obszarze gór i Płaskowyżu Centralnego). Najniższe opady utrzymują

¹ Artur Nowak – doktorant Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

² Joanna Witkowska – absolwentka Wyższej Szkoły Kadr Menedżerskich, studentka dziennikarstwa i komunikacji społecznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

³ R. Rollinger, *The terms „Assyria” and „Syria” again*, „Journal of Near Eastern Studies”, 65 (4), 2006, s. 284-287.

się na 100-200 mm rocznie na terenie Pustyni Syryjskiej. Na Pustyni Syryjskiej charakterystycznym zjawiskiem pogodowym jest burza piaskowa trwająca około 10 dni w roku.

Dzięki sporym opadom w zachodniej części Syrii sieć rzeczna mimo przeciętnej kondycji, wypada zdecydowanie lepiej niż w innych krajach bliskowschodnich. Zasilają one największą rzekę w Syrii – Eufrat. Eufrat wpływa na terytorium kraju od strony północnej i przepływa przez część wschodnią, aż do Iraku. Na zachodzie kraju przepływa druga rzeka mająca długość 366 km – Asi. Na terenie Syrii występuje kilka typów gleb. Na Płaskowyżu głównie kserosole, ale także buroziemy i szaroziemy. W wielu miejscach Pustynia Syryjska jest pokryta glebami jałowymi, a tereny bagienne pokrywają sołonczaki. Na zachodzie kraju występują gleby cynamonowe oraz terra rosa. Na terenach wyżynnych lito sole, w dolinie rzeki al Asi znajdują się najbardziej żyzne gleby aluwialne – fluwisole. Wynikiem tego jest o wiele bardziej rozwinięta szata roślinna na zachodzie, gdzie dominują formacje krzewiaste. Tam też występują lasy, w których żyje fauna charakterystyczna dla klimatu śródziemnomorskiego. Na pozostałym obszarze kraju dominuje roślinność pustynna i półpustynna (suchoroślą oraz trawy)⁴.

Arabowie po 1840 roku zaczęli odczuwać swoją świadomość narodową. Szczególnie duży wpływ miał kontakt z kulturą zachodnią po interwencji mocarstw zachodnich, gdy Syria w latach 1831-1833 została zajęta przez egipską armię Ibrahima Paszy. Był to przełomowy moment odrodzenia się arabskiej kultury oraz życia politycznego⁵. Państwa zachodnie miały jednak inne plany wobec Syrii. 16 maja 1916 roku Francja z Wielką Brytanią podpisały tajny pakt Sykes – Picot. Za zgodą Rosji na jego mocy rozdzielono region, z myślą szybkiego pokonania państw centralnych w czasie I wojny światowej. Francja otrzymała Syrię i Liban, a Wielka Brytania Palestynę i Irak⁶.

Arabowie walczyli o niepodległość i w marcu 1920 roku ogłosili powstanie Królestwa Wielkiej Syrii na czele z królem Fajsalem – synem szarifa Al-Husajna. Królestwo Wielkiej Syrii szybko upadło. W kwietniu 1920 roku wojska francuskie wkroczyły do Damaszku. Terytorium mandatowe podzielono na 4 okręgi: Syrię (Aleppo i Damazek), Latakę (obszar zamieszkały przez grupę Alawitów), Liban (Trypolis i Bejrut) oraz Dżabal ad-Duruz (okręg zamieszkały przez Druzów). Miało to na celu poróżnienie regionu ze względu na wyznanie, czego wynikiem byłoby wzmocnienie kontroli nad krajem. Ludność arabska zaczęła postrzegać Francję jako swojego okupanta. W siłę rosły nastroje antyfrancuskie⁷. W 1925 roku wybuchło antyfrancuskie powstanie

⁴ *Encyklopedia Geograficzna Świata: Azja*. Tom VI, pod red. Z. Otałęga, Wydawnictwo OPRES, Kraków 1998, s. 98-100 oraz 114-118.

⁵ J. Żebrowski, *Dzieje Syrii od czasów najdawniejszych do współczesności*, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2011, s. 157-159.

⁶ J. Zdanowski, *Historia Bliskiego Wschodu w XX wieku*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 2010, s. 89.

⁷ J. Żebrowski, op.cit., s. 167-168.

Druzów, którzy sprzeciwiali się ograniczeniom ich kontaktów z elitami w Damaszku. Na czele powstania stanął syryjski polityk sułtan al-Atrasz. Jego żądaniem było:

- utworzenie niepodległego państwa Syria,
- utworzenie rządu oraz armii arabskiej,
- zwołanie Zgromadzenia Konstytucyjnego,
- wycofanie wojsk francuskich z okupowanego terenu,
- dostosowanie się Francuzów do wygłaszanych idei praw człowieka i obywatela⁸.

Al-Atrasz w powstaniu walczył do października 1926 roku, następnie zbiegł z Abd ar-Rahmanem Szachbandarem do emiratu Transjordanii. Głównym zapalnikiem wybuchu powstania była narzucona przez Francję reforma rolna, która mówiła o podziale ziem wspólnoty pomiędzy poszczególne rodziny oraz zmuszanie Druzów do bezpłatnej pracy przy budowie dróg. W związku z tym Druzowie spotkali się z Wysokim Komisarzem Syrii Maurice'em Sarrailem, który nakazał ich aresztować⁹. Kilka dni po tym wydarzeniu rozpoczęło się powstanie zbrojne. Do Druzów dołączyli Syryjczycy – muzułmanie oraz chrześcijanie. Powstanie trwało dwa lata i ostatecznie zakończyło się fiaskiem¹⁰. Podczas jego trwania zginęło około 6 tysięcy Syryjczyków, a miasta poniosły straty materialne na dużą skalę¹¹. W tym czasie powstawały organizacje, które również chciały walczyć o niepodległość. Jedną z nich był Blok Narodowy utworzony w 1926 roku – polityczna organizacja o niepodległościowym i liberalnym profilu. Na jego czele stali przedstawiciele syryjskich rodów, którzy mieli największy wpływ na politykę także za czasów Imperium Osmańskiego, m.in. al-Kichi, al-Kajlani, al-Azm, al-Dżabri, al-Kudsi, Mardam, al-Barazi, al-Asali, al-Atrasz, al-Atas, oraz al-Kuwatli. Członkowie Bloku Narodowego uważali, że Syria powinna stać się państwem suwerennym i posiadać gospodarkę wolnorynkową. Nie byli oni zwolennikami radykalnych działań, chcieli dojść do porozumienia drogą kompromisu. Byli gotowi na zrezygnowanie z żądania niepodległości na rzecz otrzymania autonomii Syrii¹². W roku 1928 Wysoki Komisarz francuski zgodził się na zorganizowanie w Syrii wyborów parlamentarnych. Większość otrzymali zwolennicy rządu, a 1/3 opozycja zrzeszona w Bloku Narodowym. Zgromadzenie Narodowe, które powstało w wyniku wyborów opracowało projekt nowej konstytucji państwa Syria. Projekt został przyjęty przez deputowanych, ale Henri Ponsot – Wysoki Komisarz odrzucił go ze względu na zawarte w nim sformułowania dotyczące dążenia do jedności wszystkich ziem syryjskich, a także z powodu braku zawarcia informacji

⁸J. McHugo, *Syria. From the Great War to the Civil War*, Saqi Books, Londyn 2014, s. 76.

⁹Ibidem, s. 82-84.

¹⁰Ł. Fyderek, *Pretorianie i technokraci w reżimie politycznym Syrii*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2011, s. 34-36.

¹¹J. McHugo, op.cit., s. 89.

¹²J. Zdanowski, op.cit., s. 89.

o mandatowym statusie kraju. W związku z tym, sam wprowadził konstytucję w roku 1930. Na jej mocy Syria stała się republiką z jednoizbowym parlamentem i wybieranym przez niego prezydentem. Warunkiem zostania prezydentem było pochodzenie sunnicko-muzułmańskie. Pierwszą osobą pełniącą funkcje głowy państwa Republiki Syryjskiej był Muhammad Ali al-Abid, który został wybrany w 1932 roku. Z nowo wybranym parlamentem oraz prezydentem, w tym samym roku zaczęto prowadzić rozmowy na temat nowej umowy mandatowej. Dyskusje były prowadzone między nowym Wysokim Komisarzem de Martelem oraz reprezentacją syryjskiego ruchu narodowego. Rozmowy zostały szybko zerwane przez kryzys, który pojawił się wewnątrz kraju. Francuzi nie chcieli ustępstw dla Syryjczyków, zamierzali pozostać przy koncepcjach mandatowych. Spór doprowadził do wybuchu strajku generalnego trwającego 50 dni, w którym doszło do zamieszek i starć z wojskiem. Inicjatorem strajku był Blok Narodowy¹³. W wyniku trwających starć, Wysoki Komisarz wznowił rozmowy ze stroną syryjską, na mocy których w roku 1936 zawarto traktat o przyjaźni i sojuszu między Francją a Republiką Syryjską¹⁴. Na mocy zawartego traktatu Syria uzyskała suwerenność oraz wstąpiła do Ligi Narodów. Ponadto Państwo Alawitów i Dżabal ad-Duruz miało zostać przyłączone do Republiki Syryjskiej. Francja nadal miała mieć wpływ na życie kulturowe, ekonomiczne oraz oświatowe Syryjczyków. W Syrii miały pozostać również francuskie bazy wojskowe. Republika Syryjska uprawomocniła traktat, jednak Francja przez upadek rządu Frontu Ludowego pod kierownictwem Léona Bluma pozostała w statusie quo. Pomimo kontroli jaką Francja sprawowała w Republice Syryjskiej, rząd syryjski był nastawiony pokojowo w przeciwieństwie do władz francuskich. Strona francuska bardzo mocno wspierała ruchy separatystyczne działające na terenie Syrii. W roku 1939 na rzecz Turcji Francja odstąpiła teren Aleksandretty. Mimo inwestowania w rozwój Republiki Syryjskiej – władze francuskie wybudowały nowe węzły komunikacyjne, a także udostępniły nowe technologie i otworzyły fabryki, to miejscowa ludność nie mogła znaleźć tam zatrudnienia. Dodatkowo rząd syryjski pod naciskiem Francuzów bardzo skutecznie blokował powstanie związków zawodowych, które pełnie praw otrzymały w roku 1939¹⁵. Pomimo trudnej sytuacji lata 30. XX wieku były okresem, w którym działanie rozpoczęło wiele nowych ugrupowań politycznych takich jak:

- Liga Narodowej Akcji Sabriego al-Asalego,
- Socjalistyczna Partia Arabskiego Odrodzenia (Partia Baas) Michela Aflaka,
- Syryjska Partia Narodowa Antuna Saada, partia komunistyczna,
- syryjska gałąź Stowarzyszenia Braci Muzułmanów.

¹³J. Żebrowski, *Dzieje Syrii od czasów najdawniejszych do współczesności*. Wydawnictwo Akademickie „Dialog”, Warszawa 2011, s.171-174.

¹⁴J. Zdanowski, op.cit., s.94-95.

¹⁵J. Żebrowski, op.cit., s. 175-178.

Ich działalność nie potrwała jednak zbyt długo, ponieważ w lipcu 1939 roku Gabriel Puaux – Wysoki Komisarz rozwiązał syryjski parlament, a zawieszając konstytucję rozpoczął rządy państwem za pomocą dekretów, na mocy których wszelka działalność stronnictw politycznych została zablokowana¹⁶. Jednocześnie wewnętrzny kryzys przechodził Blok Narodowy. Założyciele zaczęli wzajemnie obwiniać się za niepowodzenia niepodległościowego ruchu, co ostatecznie doprowadziło do rozpadu Bloku Narodowego w 1948 roku¹⁷.

Duży wpływ na odzyskanie niepodległości przez Syrię miała klęska Francji, w czasie II wojny światowej oraz kolaboracja z Niemcami przez utworzony rząd Vichy. W administracji francuskiej dominowali zwolennicy kolaboracji, czego wynikiem było oddanie baz wojskowych w Syrii do dyspozycji państw Osi. Wśród syryjskich nacjonalistów umacniały się poglądy proniemieckie, ponieważ liczyli oni na upadek Francji oraz Wielkiej Brytanii w momencie starcia z państwami Osi. Powstało niebezpieczeństwo, że Syria stanie się główną bazą niemieckich działań w regionie. Wielka Brytania szybko zareagowała – 8 czerwca 1941 roku rozpoczęła Operację Exporter, która trwała w okresie czerwca i lipca 1941 roku. Wynikiem kampanii było obalenie przez wojska alianckie delegatury rządu Vichy oraz wyrażenie zgody przez Francję na przyznanie suwerenności Libanowi i Syrii, ale pod warunkiem zachowania przez Francję hegemonii w sferze gospodarczej, kulturalnej oraz militarnej. Niepodległość Republiki Syryjskiej ogłoszono 28 września 1941 roku, jednak Francja do roku 1943 nadal dążyła do utrzymania zwierzchnictwa nad Syrią. Dopiero naciski ze strony Wielkiej Brytanii doprowadziły do przywrócenia konstytucji, która została uchwalona w 1928 przez Zgromadzenie Narodowe. W 1943 roku Syria przeprowadziła wybory do parlamentu, w których zwycięstwo odniósł Blok Narodowy. Został utworzony rząd, a na czele państwa stanął jeden z przedstawicieli Bloku Narodowego Szukri al-Kuwatli. W 1943 niepodległość Syrii zaczęły uznawać takie państwa jak Arabia Saudyjska, Irak oraz Egipt, a od 1944 – Stany Zjednoczone i ZSRR. Oficjalnie 28 grudnia 1943 roku Francuski Komitet Wyzwolenia wraz z rządem syryjskim podpisały umowę, na mocy której Syryjczycy przejęli pełną władzę w kraju. Jednak faktyczną władzę nadal sprawowały wojska brytyjskie i francuskie, co doprowadziło do konfliktu syryjsko-francuskiego w 1945 roku. Powodem było wycofanie przez Syryjczyków obowiązkowej nauki języka francuskiego w szkołach publicznych. Władze francuskie domagały się odwołania tej decyzji oraz zagwarantowania niezależności prywatnych szkół francuskich. Francja żądała, by Syria nie ingerowała w jej interesy militarne oraz gospodarcze, a dodatkowo chciała utrzymania wojskowych baz. Syria zdecydowanie odmówiła podpisania takiego porozumienia, co doprowadziło w 1945 roku do zbombardowania Damaszku.

¹⁶ J. Zdanowski, *op.cit.*, s. 94-95.

¹⁷ Ł. Fyderek, *op.cit.*, s. 37.

Tak agresywny ruch Francji spotkał się z dużą krytyką na arenie międzynarodowej, szczególnie ze strony ONZ, a także Wielkiej Brytanii¹⁸. Presja światowych mocarstw była tak silna, że w rezultacie wojska francuskie opuściły Syrię 17 kwietnia 1946 roku. Władze Wielkiej Brytanii także podjęły decyzję o wycofaniu swoich wojsk z terenu Syrii¹⁹. W wyniku tych wydarzeń nowa, niepodległa Syria miała bardzo słabą pozycję na arenie międzynarodowej. Władze syryjskie początkowo liczyły na stworzenie państwa unitarnego z Libanem, jednak ostatecznie do tego nie doszło²⁰.

GENEZA WYBUCHU WOJNY DOMOWEJ W SYRII.

Bezpośrednim impulsem do wybuchu zamieszek w Syrii była śmierć Hassana Al Akleha, która nastąpiła w wyniku oblania się benzyną, w styczniu 2011 roku. Inspiracją do takiego zachowania Syryjczyka, było samospalenie się 17 grudnia 2010 roku obywatela Tunezji Mohameda Bouziziego, który jako pierwszy zaprotestował w taki sposób przeciwko brakowi jakichkolwiek perspektyw na godne życie. Pomimo bardzo trudnych warunków do organizacji przez opozycję skutecznego oporu, doszło w Syrii do licznych, masowych protestów. Organizacja demonstracji nie była łatwa, ponieważ w tym czasie obowiązywał w kraju stan wojenny. Siły bezpieczeństwa dość skutecznie mogły blokować poczynania opozycji. Determinacja oraz użycie nowoczesnego sposobu komunikowania się poprzez portale społecznościowe takie jak „Facebook” czy „Twitter” doprowadziły do zjednoczenia obywateli oraz zorganizowania wystąpień na niespodziewanie dużą skalę. Tym samym Arabska Wiosna Ludów, na fali której również doszło do licznych protestów w sąsiednich krajach, objęła swoim zasięgiem i Syrię.

Odpowiedź władzy na wybuchające zamieszki była zdecydowana i nie pozostawiła złudzeń, co do tego w jaki sposób będzie ona rozmawiać z opozycją, a także jakich użyje argumentów, aby opanować tę trudną dla niej sytuację. Siły rządowe błyskawicznie rozpoczęły brutalne pacyfikowanie wszelkich manifestacji, używając przy tym coraz ostrzejszych środków. Do najtragiczniejszych w skutkach należało użycie przeciwko cywilom broni palnej. Równocześnie dokonywano aresztowań działaczy opozycyjnych oraz zwykłych manifestantów, których poddawano okrutnym torturom, m.in. zatrzymanych rażono prądem elektrycznym czy zgniatano im kości.

Działania te nie przyniosły jednak oczekiwanych rezultatów. Coraz więcej ofiar, rannych i zamordowanych po stronie protestujących wzmagало tylko ich opór, a w kolejnych miastach z dnia na dzień wybuchały coraz to liczniejsze protesty. Walki stawały się coraz bardziej zacięte i za każdym razem pociągały za sobą kolejne ofiary śmiertelne. Na domiar tego opozycja syryjska zaczęła bardzo systematycznie się

¹⁸ J. Żebrowski, op.cit., s. 175-178.

¹⁹ Ł. Fyderek, op.cit., s. 35.

²⁰ J. Żebrowski, op.cit., s. 175-178.

dozbrając i jej wystąpienia z czasem zaczęły przybierać znamiona regularnych powstań. Sytuacja w państwie na tyle się skomplikowała, że szybko jasnym stało się, że jeśli strony konfliktu nie znajdą płaszczyzny porozumienia to prędzej czy później musi dojść między nimi do otwartej wojny.

W sierpniu 2011 roku ministrem obrony Syrii został Daud Radża²¹. Jednak nominacja ta w żaden sposób nie zmieniła sytuacji w kraju. Nadal trwały liczne protesty a władze systematycznie pacyfikowały kolejne miasta. Nowy minister ani nie zasiadł do rozmów z opozycją, ani nie zmienił sposobu działania wobec niej²². Można raczej założyć tezę, że zmiana ta była najprawdopodobniej reakcją na bardzo napiętą sytuację w armii rządowej. 29 lipca 2011 roku zbuntowało się siedmiu wyższych rangą oficerów. Efektem tego otwartego buntu było powołanie do życia Wolnej Armii Syrii (WAS). W tym momencie Syria znalazła się już o krok od wybuchu bratobójczej wojny, ponieważ tego dnia formalnie narodził się zbrojny ruch oporu przeciwko legalnej władzy w Damaszku. Dowódcą powstałej armii został Rijad al-Asad a jej zadaniem miała być ochrona demonstrantów przed pacyfikacjami ze strony sił rządowych²³.

Świeżo powołana armia bardzo szybko rosła w siłę. Gromadząc na początku w swoich szeregach tylko aktywnych opozycjonistów szybko otworzyła się na napływ licznych dezertersów z armii rządowej. I tak licząca ok. 1000 ochotników WAS w pierwszych tygodniach od jej powołania, w grudniu 2011 roku rozrosła się już do 25 tysięcy, a w kwietniu następnego roku do 50 tysięcy bojowników. Większość stanowili zbuntowani żołnierze z armii rządowej²⁴.

Mając za sobą mocne wsparcie zbrojne i świadomość, że rząd nie cofnie się przed żadną zbrodnią, coraz bardziej rosła determinacja powstańców. Stała się ona tym większa, od kiedy armia nie potrafiła powstrzymać się przed pacyfikacją protestujących nawet ze względu na trwające święto Ramadanu²⁵. W Syrii od tzw. Dnia Gniewu stało się tradycją, że co piątek opozycja organizowała masowe protesty przeciwko władzy. Siły rządowe za wszelką cenę nie chciały dopuścić do jakichkolwiek rozruchów i żeby zapobiec demonstracjom po wieczornych modlitwach często rozpoczynały regularny ostrzał miejsc w pobliżu meczetów.

Takie działania sił rządowych nie pozostały zbyt długo bez echa, a niedawno utworzona WAS niezwłocznie przystąpiła do zbrojnych akcji odwetowych.

²¹ <https://www.newsweek.pl/swiat/zamach-w-damaszku-nie-zyje-szef-mon/gwqq5mx> [dostęp: 15.07.2020 r.].

²² <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiatea,2/w-syrii-gina-dzieci,181726.html> [dostęp: 15.07.2020 r.].

²³ <https://www.joshualandis.com/blog/free-syrian-army-established-to-fight-the-syrian-army/> [dostęp: 15.07.2020 r.].

²⁴ <https://wiadomosci.wp.pl/wolna-armia-syryjska-6078970890544257g/4> [dostęp: 15.07.2020 r.].

²⁵ <https://wiadomosci.dziennik.pl/swiat/artykuly/348894,syryjskie-sily-rzadowe-asada-strzelaja-do-demonstrantow.html> [dostęp: 15.07.2020 r.].

Początkowo jej działania polegały na atakowaniu patroli, organizowaniu zasadzek i zamachów bombowych oraz zachęcaniu niezdecydowanych byłych kolegów z armii do wstąpienia w jej szeregi. Były to działania ściśle partyzanckie. Z czasem jednak na skutek coraz większej liczby ofiar śmiertelnych wśród cywilów, występująca w ich imieniu WAS zaczęła podejmować otwartą walkę z oddziałami rządowymi²⁶.

Retoryka władzy cały czas nie sprzyjała jakimkolwiek porozumieniu stron. Zamiast tego walczących opozycjonistów zaczęto nazywać terrorystami. Tak skonstruowane oskarżenie pod względem opozycji spowodowało, że siły rządowe pod pozorem walki z terroryzmem zaczęły używać do neutralizacji przeciwników coraz cięższego sprzętu. Tak stało się w Hamie. Po masakrze ludności w tym mieście między 5 a 7 sierpnia przyszła kolej na Dajr az-Zau, Hims, Hule i Soran²⁷. Od połowy sierpnia do połowy września żołnierze w Damaszku, Darze, Dajr az-Zau, Idlib, obleganej Latakii i innych częściach kraju objętych konfliktem zabili ponad 200 osób, a 23 września, który ogłoszono dniem „zjednoczenia przeciw reżimowi” zginęło kolejnych 12 demonstrantów²⁸.

Analizując cały ciąg wydarzeń w Syrii można założyć tezę, że siły bezpieczeństwa tego państwa pacyfikując w niezwykle brutalny sposób spontaniczne, masowe demonstracje same sprowokowały wydarzenia, które najpierw doprowadziły do zjednoczenia się opozycji, wybuchu licznych, masowych powstań, wreszcie utworzenia opozycyjnej armii WAS i w konsekwencji do wybuchu wojny domowej.

²⁶ <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1529205,2,syryjscy-powstancy--kim-sa-i-k-to-za-nimi-stoi.read> [dostęp: 15.07.2020 r.].

²⁷ <https://polskatimes.pl/syria-trwa-ofensywa-sil-rzadowych-tylko-we-wtorek-zastrzelono-47-cywilow/ar/437220> [dostęp: 15.07.2020 r.].

²⁸ <https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/09/201192315225682432.html> [dostęp: 15.07.2020 r.].

ANTONI GORZEŃSKI – JEDEN Z PRZYWÓDCÓW KONFEDERACJI BARSKIEJ W WIELKOPOLSCE

Urodzony w 1710 r. Antoni Gorzeński, był synem Aleksandra Gorzeńskiego i Anny z Koźmińskich. Ojciec Antoniego, pochodzący ze średniozamożnej szlachty należał do elity politycznej Wielkopolski. Piastował z wyboru sejmiku średzkiego aż dziewięć funkcji, dwukrotnie był marszałkiem, trzykrotnie komisarzem skarbowym, poza tym w 1727 r. uczestniczył w pracach Trybunału Koronnego, którego został wicemarszałkiem. Po śmierci żony przywdział suknię duchowną. Został wikariuszem generalnym i oficjałem gnieźnieńskim. Reprezentował kapitułę gnieźnieńską w Trybunale Koronnym i na sejmiku średzkim oraz sejmie warszawskim. Był dziedzicem miasteczka Dobrzyca z przyległymi wsiami. Dobra te sprzedał w 1739 r. średniemu synowi Antoniemu. Został on zobowiązany do spłaty rodzeństwa: trzech braci i trzech sióstr. Transakcja umożliwiła mu jednak zawarcie małżeństwa z Ludwiką Bleszyńską – córką Michała kasztelanica międzyrzeckiego. Jej posąg mógł zostać bowiem zapisany na dobrzyckim majątku. Młode małżeństwo początkowo mieszkało u teściów w pałacu w Głubczynie. Tam urodziły się ich dzieci – syn i cztery córki. Ludwika wniosła Antoniemu w posagu należące do Bleszyńskich Pomarzany, Borysławice i Bielawki w powiecie konińskim. Z Pomarzanami Antoni Gorzeński pozostał związany do końca życia. Tam zmarła w 1746 r. jego pierwsza żona Ludwika, w 1750 r. druga żona Łucja z Chwałkowskich, a on sam w 1773 r. Jedyne kościół na terenie jego majątku znajdował się w Borysławicach, więc Gorzeński jako katolik i patriota postanowił odbudować w 1759 r. zniszczoną wtedy świątynię. W jej wnętrzu zachował się upamiętniający go jako fundatora łaciński napis na belce tęczowej dzielącej nawę główną od prezbiterium.

Antoni Gorzeński okazał się godnym następcą ojca. Już w wieku 27 lat został wybrany przez sejmik średzki do Komisji Skarbowej. Musiał już od pewnego czasu uczestniczyć w życiu publicznym, gdyż bez zaufania braci szlacheckiej i odpowiedniego poparcia nie otrzymałby tej funkcji. By zostać wyznaczonym do komisji kandydat musiał bowiem spełniać warunki podobne, jak osoby ubiegające się o stanowiska sędownicze, czyli mieć pełną cześć, odpowiedni wiek i być szlachcicem. W latach następnych spotykamy coraz większą aktywność Antoniego Gorzeńskiego. Łowczy kaliski w 1740 r. W roku następnym uczestniczył w zjeździe szlachty w Poznaniu,

¹Tomasz Nuskiewicz – Dyrektor Muzeum Techniki Ceramicznych w Kole.

zorganizowanym przez brata przyrodniego matki, Macieja Koźmińskiego wojewodę kaliskiego oraz Macieja Mycielskiego kasztelana poznańskiego. Uczestnicy podpisali manifest potępiający plany zawiązania przez hetmana Józefa Potockiego konfederacji dla przeprowadzenia aukcji wojska. 6 października 1751 r. wraz z 87 innymi szlachciami podpisuje manifest w obronie podsędkal kaliskiego Tadeusza Zakrzewskiego, który został postawiony w stan oskarżenia przed Trybunałem Koronnym. W 1753 r. angażuje się w spór o celowość utrzymywania i opłacania chorągwi policyjnej województw poznańskiego i kaliskiego. Był on elementem lokalnej walki politycznej między zwolennikami ówczesnego starosty generalnego Wielkopolski Władysława Szołdrskiego, a jego przeciwnikami chcącymi chorągiew zlikwidować. Antoni Gorzeński podpisał się pod manifestem popierającym utrzymanie jednostki, którą ostatecznie udało się uratować. W 1755 r. Gorzeński na sejmiku średzkim został komisarzem skarbowym województw poznańskiego i kaliskiego. Komisja Skarbowa otrzymała od sejmiku nakaz znalezienia odpowiednich dóbr ziemskich i ulokowanie na nich za odpowiedni procent, tzw. sumy wojewódzkiej; było to gromadzone od lat z podatku czopowego i szelężnego przeszło 800 tys. zł. Komisarze pomimo wielu propozycji i nacisków, podjęli decyzję o ulokowaniu środków na dobrach miasta Sieraków i wsi Ojcieszyn, należących do wszechwładnego wówczas saskiego ministra Henryka Bruhla. Kontrakt został podpisany 27 września 1756 r.; wśród sygnatariuszy odnajdujemy również Antoniego Gorzeńskiego. Była to bardzo dobra inwestycja. Przynosiła dochody z prowizji rządu 28 tys. zł rocznie. Do 1767 r. województwa zyskały na niej przeszło 336 tys. zł.

W lipcu 1754 r. w Środzie odbył się sejmik, podczas którego dyskutowano o dokonaniu przez Czartoryskich, Potockich i ich sojuszników nielegalnego podziału Ordynacji Ostrogskiej liczącej 21 miast i 568 wsi. Była to jedna z największych afer tamtych czasów nazywana transakcją kolbuszowską. Ordynacja Ostrogska została utworzona w 1609 r. przez kasztelana krakowskiego Janusza Ostrogskiego, w celu ochrony zgromadzonego majątku rodzowego przed jego podziałem pomiędzy kolejnych spadkobierców. W zamiśle założyciela ordynacja miała również służyć ochronie Rzeczypospolitej przed najazdami tatarskimi. Dlatego zobowiązał przyszłych ordynatów do budowy fortyfikacji i wystawiania określonej liczby jazdy i piechoty. Po jego śmierci ordynacja przeszła na Zasławskich, a następnie Lubomirskich i Sanguszków. Ostatni ordynat Janusz Sanguszko prowadząc hulaszcze życie tonął w długach. Chętnie więc zgodził się na podsuniętą propozycję podziału ordynacji pomiędzy wierzycieli. Byli wśród nich m. in. August Czartoryski, strażnik koronny Stanisław Lubomirski, krajczy koronny Franciszek Salezy Potocki, starosta oświęcimski Adam Małachowski, kanclerz koronny Jan Małachowski, stolnik litewski Józef Aleksander Jabłonowski. Znajdujemy zatem przedstawicieli wszystkich zwalczających się odłamów politycznych. Umowę zawarto 7 grudnia 1753 r. Wywołała ona sprzeciw dworu króla Augusta III, hetmana wielkiego koronnego Jana

Klemensa Branickiego i szerokich kręgów opinii szlacheckiej, gdyż ordynacji nie wolno było dzielić, a co ważniejsze oznaczała zniesienie formacji ordynackiej wystawianej na potrzeby Rzeczypospolitej. Ustalenia kolbuszowskie i likwidację ordynacji usankcjonował dopiero Sejm z 1766 r. Spory na sejmiku średzkim w 1754 r. były tak gwałtowne, że kilku szlachciców zostało poranionych, a samo zgromadzenie zerwane. Antoni Gorzeński wraz z 216 innymi szlachcicami podpisał się po obradach sejmiku pod manifestem potępiającym transakcję kolbuszowską. W 1759 r. Gorzeński został mianowany stolnikiem kaliskim. Na sejmiku średzkim 15 września 1761 r. obradującym pod laską marszałkowską Antoniego Gorzeńskiego w związku z coraz większym rosyjskim uciskiem, szlachta zdecydowała się wysłać poselstwa do króla Augusta III, prymasa Władysława Łubieńskiego i hetmana Branickiego. Każde otrzymało za zadanie ukazać zbrodnie rosyjskie w Wielkopolsce. W latach 1758-1763 przez jej tereny wielokrotnie bowiem przemaszerowały wojska rosyjskie i pruskie toczące ze sobą wojnę. Z dóbr samego Antoniego Gorzeńskiego wojska rosyjskie pobrały furazów na 922 tynfy.

Powszechnie uważa się, że Polska straciła niepodległość po trzecim rozbiorze w 1795 r. Natomiast faktyczne pozbawianie jej suwerenności należałoby liczyć od Sejmu Niemego w 1717 r., kiedy rosyjska ingerencja w polskie sprawy zaczęła być decydująca. Jeszcze bardziej wyraźne stało się to w 1733 r., kiedy na sejmie elekcyjnym znaczną większością głosów królem został wybrany Stanisław Leszczyński, ale wolą carycy Anny narzucono Polsce króla Augusta III, a na straży tego stało wojsko rosyjskie. To wtedy ks. Stanisław Konarski – prekursor nowoczesnej oświaty w Polsce, w „Listach poufnych na czas bezkrólewia” zaczął uświadamiać szlachcie, że to właśnie niepodległość Rzeczypospolitej jest warunkiem jej – szlachty, indywidualnej wolności pytając: „gdzie będzie wasza wolność, jeżeli Rzeczypospolitej nie będzie?”. Cała działalność polityczna Gorzeńskiego wynikała zatem z trwającego przez cały wiek XVIII zmagania o odzyskanie niepodległości. Niezadowolenie z rosyjskiej interwencji w Polsce było coraz większe. W 1767 r. Antoni Gorzeński został wybrany konsyliarzem zawiązanej w Krotoszynie konfederacji województw wielkopolskich. Uczestniczył także w obradach skierowanej przeciwko królowi Stanisławowi Augustowi Poniatowskiemu, zawiązanej pod laską marszałkowską Karola Radziwiłła konfederacji radomskiej – jak się później okazało manipulowanej skrycie przez ambasadora rosyjskiego Nikołaja Repnina. Gdy szlachta zrozumiała swój błąd, postanowiła zawiązać kolejną konfederację. Przesądziło o tym przyjęcie 24 lutego 1768 r. przez posłuszny poleceniom Repnina Sejm wieczystego sojuszu z Imperium Rosyjskim. 29 lutego 1768 r. w Barze na Podolu, na pograniczu z Turcją, zawiązano w odpowiedzi na to konfederację w obronie wiary oraz całości, godności i praw Rzeczypospolitej. Wielkopolska, która doświadczyła wszelkich rodzajów krzywd i bezprawia ze strony okupujących Polskę wojsk rosyjskich pierwsza spośród kilkudziesięciu ziem i województw Rzeczypospoli-

tej rozpoczęła powstanie. Przystąpił do niego i Antoni Gorzeński. 5 sierpnia 1769 r. na zjeździe w Poznaniu wielkopolscy konfederaci utworzyli Izbę Konsyliarską jako organ administrujący podatkami i zabezpieczający aprowizację dla wojska. Gorzeński został jej członkiem i jako najwyższy z urzędników był pierwszym konsyliarzem z uprawnieniami dla zastępowania marszałka konfederacji. Poważnie angażował się w swoją funkcję wprowadzając porządek w konfederacji wielkopolskiej. Przez obóz przeciwny został uznany za jednego z największych wrogów, co spowodowało nałożenie na jego dobrach 350 czerwonych złotych kontrybucji, którą ściągnął z Dobrzycy i wsi przyległych w połowie 1770 r. płk. Rönne. Dobra zaangażowanych konfederatów były szczególnie narażone na zniszczenie i rabunek. 15 stycznia 1770 r. Izba Konsyliarska na sesji w Rawiczu wybrała Gorzeńskiego jako jednego z delegatów do Rady Generalnej Stanów Skonfederowanych Konfederacji Barskiej (Generalności). 7 maja 1770 r. przybył do Preszowa na Słowacji, gdzie miała swoją siedzibę, żeby przedstawić tragiczne położenie Wielkopolski. Ta misja Gorzeńskiego ukazała także bezinteresowność jego służby ojczyźnie. Cała delegacja otrzymała od Izby Konsyliarskiej 48 tys. zł, Gorzeński pobrał jednak dla siebie jedynie 10 tys. uznając, że przyznana suma była zbyt wysoka. Na miejscu zaangażował się również w pracę Generalności, zasiadając w sądach i komisjach do rozstrzygnięcia sporów. Z ramienia Generalności uczestniczył m. in. w komisji do rozsądzenia sporu między J. Lasockim, marszałkiem czerskim, a J. Karczewskim, marszałkiem liwskim. Na przełomie października i listopada 1770 r. został wysłany jako jeden z trzech specjalnych komisarzy do księcia Karola Radziwiłła w sprawie jego poselstwa do Turcji, przede wszystkim jednak celem zdemaskowania jego intryg wobec Generalności.

Antoni Gorzeński pod wpływem starosty generalnego Wielkopolski Jerzego Augusta Mniszcha wbrew Generalności popierał marszałka Ignacego Malczewskiego w utrzymaniu dowództwa nad wojskiem, przeciwko Józefowi Zarembie. W połowie maja 1770 r. Generalność mianowała jednak komendantem konfederatów wielkopolskich Józefa Zarembę. 16 września 1771 r. Generalność skierowała Gorzeńskiego do Wielkopolski z zadaniem odbierania przysięg od obojętnych dotąd senatorów i innych obywateli oraz podawania do ksiąg grodzkich aktu detronizacji króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Po powrocie wznowił działalność Izby Konsyliarskiej, dzięki czemu udało mu się uporządkować sytuację skarbową. Wykorzystując nastroje nieprzychylnie marszałkowi generalnemu konfederacji, dotychczas popieranemu przez siebie Ignacemu Malczewskiemu próbował objąć jego funkcję. W drugiej połowie listopada 1771 r. w ścisłym gronie w Choryni pod Kościanem omówiono plan zrzucenia z urzędu marszałkowskiego Malczewskiego i wyboru na jego miejsce Gorzeńskiego. 7 grudnia 1771 r. na zjeździe we Wschowie Józef Zaremba poparł działania przeciwko Malczewskiemu, ale tak mimo protestów pokierował sprawą, że nie Gorzeński, lecz on sam

został marszałkiem. Ostatnim aktem jego działalności politycznej było zorganizowanie 5 lutego 1772 r. zjazdu szlachty w Gnieźnie, w proteście przeciwko okupacji pruskiej. W późniejszym okresie Antoni Gorzeński przebywał na emigracji wraz z resztą członków Generalności. Niecały rok po pierwszym rozbiore Polski umiera w swoim majątku w Pomarzanach.

Pozostała po nim drewniana świątynia i upamiętniający go napis na jej belce tęczowej – ale nie tylko. Przez ponad 250 lat Pomarzany i Borysławice myślami, czynami i ofiarami kolejnych pokoleń udowadniały, że jego dziedzictwo nie zostało zapomniane. Od Wawrzyńca Sękowskiego – Powstańca Styczniowego, rannego w bitwie pod Ignacem, spoczywającego na miejscowym cmentarzu, przez Wacława Ławniczaka w szeregach Polskiej Organizacji Wojskowej walczącego w 1918 r. o odzyskanie niepodległości, poległego w lipcu 1920 r. w bitwie z bolszewicką I Armią Konną Budionnego pod Brodami i Lucjana Feliksa Błędowskiego – następcę Gorzeńskiego na włościach w Pomarzanach, walczącego z bolszewikami w kaliskim 203. Ochotniczym Pułku Ułanów, słynnym z kawaleryjskiego zagonu 15 sierpnia 1920 r. na sztab 4. armii sowieckiej w Ciechanowie, aż po borysławickiego proboszcza ks. Władysława Szczepanika – w młodości żołnierza Armii Krajowej, a w czasie stanu wojennego ukrywającego na plebanii w Borysławicach członków Konfederacji Polski Niepodległej.

Bibliografia:

Glabisz G., *Antoni Gorzeński (1710-1774) i Wojciech Rydzyński (1721-1770) – właściciele i posesorzy Dobrzycy w epoce saskiej i stanisławowskiej*, [w:] *Dawni właściciele Dobrzycy na tle swoich czasów*, Dobrzyca 2017.

Kąsinowska R., *Dobrzyca, fortalicja, pałac, muzeum*, Dobrzyca 2007.

Marcinek R., *Janusz Aleksander Sanguszko*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 34.

Szczygielski W., *Gorzeński Antoni*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 8.

O WSPÓŁCZESNYCH UWARUNKOWANIACH KSZTAŁCENIA PRAKTYCZNEGO PRZYSZŁYCH NAUCZYCIELI

Słowa kluczowe: wyzwania edukacyjne, praktyka pedagogiczna, nauczyciel, student, społeczeństwo informacyjne

Streszczenie: w artykule ukazane zostały wybrane aktualne i przyszłe wyzwania edukacyjne, które powinny być brane pod uwagę w kształceniu nauczycieli – również w kontekście praktyki pedagogicznej. Wyzwania edukacyjne są pochodną szerokich przemian społeczno-kulturowych, które to w nowym świetle stawiają nauczyciela, jego rolę i zadania oraz legitymizację jego aktywności.

WSTĘP

Kształcenie przyszłych nauczycieli – chcąc sprostać nazywanym (bądź nie) oczekiwaniom płynącym ze strony szkół, rodziców i uczniów (a także innych podmiotów, które widzą w nauczycielu *wartość* (zgodną z etosem pracy, misją, doniosłością jego roli w społeczeństwie) bądź *narzędzie* (instrument sprawowania kontroli, przekaźnika określonych informacji czy też generatora pożądanych postaw uczniów) – uwikłane jest w procesy przemian społeczno-kulturowych, które to z kolei stają się edukacyjnymi wyzwaniami dla nauczycieli i edukacji. Można zatem zgodzić się z tezą, że *edukacja nauczycielska nie może realizować się efektywnie i prognostycznie poza świadomością globalnych wyzwań cywilizacyjnych oraz zadań transformacji systemowej w Polsce*². Tematem do dyskusji może być zatem kwestia, jakie te oczekiwania są, od kogo pochodzą, czy i na ile są uświadomione przez przyszłych nauczycieli. Do tego też – jakie kluczowe trendy, wyzwania (kulturowe, cywilizacyjne, technologiczne) znajdują bądź powinny znajdować się w orbicie kształcenia nauczycielskiego. I jeszcze jedno pytanie – czy ci (*nauczyciele przyszłych nauczycieli*), którzy mają uświadamiać, przekonywać o zasadności włączania perspektywy globalnej do oglądu lokalnej edukacyjnej codzienności, być przewodnikami po złożonym, dynamicznie zmieniającym się świecie są do tego zdolni. Określając zadania nauczycieli *przyszłych nauczycieli* należy mieć na względzie, że: *kończy się już status pewnego, ostatecznego, gwarantującego pracę na zawsze wykształcenia. Dzisiaj nie wystarczy już jedno świadectwo nawet najbardziej renomowanej uczelni. Tym bardziej więc prowadząc studentów do określonych*

¹ Marcin Olejniczak – Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koninie.

² J. Szempruch, *Nauczyciel w warunkach zmiany społecznej i edukacyjnej*, Kraków: Impuls, 2012, s. 266.

kompetencji i wydania im świadectwa, musimy przygotować ich zarazem do ustawicznego kształcenia się, czynić wszystko, by chcieli i potrafili się dalej uczyć, a tym samym inwestować w swój własny rozwój³.

Przyszły nauczyciel formowany jest/formuje się w toku procesu kształcenia, w którym istotnym elementem, choćby ze względu na zjawiska selekcji i autoselekcji zawodowej, jest praktyka pedagogiczna. Założenia wejściowe proponowanych rozważań zawierają się w przekonaniach, iż kształcenie przyszłych nauczycieli winno być ściśle związane z tym, co się dzieje na zewnątrz świata szkoły, w związku z czym *stawanie się nauczycielem konstytuowane jest zatem przez nieustanne re-/de i konstruowanie mikroprocesów kultury, w których każda jednostka, a więc nie tylko uczeń, ale i nauczyciel, definiują siebie*⁴. Ta praktyka autokreacyjna, traktowana jako tożsamościowa konieczność *stawania się*, a nie jedynie *bycia*, dotyczy również przyszłych nauczycieli, którzy to podczas praktyk pedagogicznych mają możliwość zweryfikowania swoich wyobrażeń, oczekiwań, wizji: szkoły, ucznia i nade wszystko siebie jako przyszłego nauczyciela.

Celem artykułu jest ukazanie wybranych edukacyjnych wyzwań będących skutkiem *globalnego* umiejscowienia szkoły i nauczyciela, stanowiących zadania adaptacyjne dla wszystkich podmiotów zaangażowanych w procesy edukacyjne, a w odniesieniu do tematyki rozważań, szczególnie dla przyszłych nauczycieli oraz wszystkich, którzy działają na rzecz adaptacji przyszłego nauczyciela w zmieniających się (?) przestrzeniach szkoły.

AKTUALNE I PRZYSZŁE WYZWANIA EDUKACYJNE

Przemiany dotyczące wielu sfer ludzkiego życia i jego różnych aktywności, przyspieszenia, dynamika społeczna, nowe zjawiska kulturowe – wszystko to powodowane (nową) medializacją i wkraczaniem na ścieżkę społeczeństwa informacyjnego przynosi zmiany charakteru edukacji, instytucji oświatowych oraz ma znaczenie dla kształtu debaty i toczonych nie tylko przez pedagogów narracji na temat przyszłości szkoły (edukacji) – wyzwań, zadań i powinności⁵.

Pojawiają się zatem w literaturze określenia: *kształcenie dla jutra*⁶, *szkoła przyszłości*, *szkoła jutra*, *edukacja jutra*⁷ oraz, często życzeniowe, charakterystyki tego, jak chce

³ B. Śliwerski, *O fenomenie i problemach popularności pedagogiki jako upragnionego kierunku studiów*, w: B.D. Gołębiak (red.), *Pytanie o szkołę wyższą. W trosce o człowieczeństwo*, Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, 2008, s. 173.

⁴ B.D. Gołębiak, „*Poza „nabywanie” i uczestnictwo. Ku społeczno-kulturowej teorii edukacji nauczycieli*”, [w:] R. Kwiecińska, S. Kowal, M. Szymański (red.), *Nauczyciel – tożsamość – rozwój*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2007, s. 222.

⁵ Poniższe fragmenty pochodzą z niepublikowanej pracy magisterskiej: M. Olejniczak, *Media i edukacja: społeczno-kulturowe konteksty relacji* (promotor: prof. UAM dr hab. J. Sójka), Instytut Kulturoznawstwa, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2015.

⁶ Por. W.M. Lifton (ed.), *Educating for tomorrow*, New York: John Wiley & Sons, Inc., 1970.

⁷ Pod tym hasłem odbyło się w Zakopanem już XXI edycji zainicjowanych przez K. Denka *Tatrzańskich Sympozjów Naukowych „Edukacja Jutra”*.

się widzieć oświatową przyszłość. Określając *szkołę przyszłości* można zestawiać jej cechy z cechami *szkoły tradycyjnej*. Dla przykładu (w kolejności: *szkoła tradycyjna* – *szkoła przyszłości*):

- Nauczyciel jest centralną postacią – uczeń ze swoimi potrzebami jest centralną postacią w edukacji.
- Nauczyciel jest źródłem wiedzy o świecie – uczeń dysponuje określonymi elementami wiedzy, do których szkoła powinna nawiązywać.
- Nauczyciel kontroluje i ocenia przebieg i wyniki pracy uczniów – rezygnuje się na ogół z ocen szkolnych na rzecz ocen opisowych.
- Szkoła odtwarza porządek społeczny, przeważają czynności selekcyjne – funkcja emancypacyjna szkoły, przeważają zabiegi egalitaryzacyjne.
- Funkcja adaptacji społecznej – wyposażanie uczniów w umiejętności adaptowania się do zmian i krytycznej oceny świata.
- Przekazywanie rzetelnych informacji – wiedza jest na drugim planie, główne cele to wzbogacanie świata doświadczeń ucznia.
- Istnieje kanon wspólny kształcenia ogólnego – możliwość wyboru zajęć według własnych zainteresowań.
- Historyzm – eksponowanie współczesności i przeszłości.
- Uporządkowana wiedza, co do której istnieje przekonanie o jej niezmiennej aktualności – przekazywanie wiedzy typu „know-how” i „know-why”, która to wiedza wyposaża ucznia w umiejętność samodzielnego uczenia się.
- Zasada przekazywania dużej ilości wiedzy ustnie – zasada pogłębienia w nauczaniu.
- Zasada wdrażania uczniów do odtwarzania nabytych wiadomości i umiejętności – wdrażanie uczniów do samodzielności w myśleniu i działaniu.
- Metody werbalne – metody aktywizujące.
- Model nauczania przystosowawczego – model nauczania innowacyjnego;
- System klasowo-lekcyjny – obok systemu klasowo-lekcyjnego nauczanie w systemie „open school”.
- Koncentracja na podręcznikach – zastosowanie nowoczesnych technologii, łącznie z wykorzystaniem w pracy szkoły komputerów i internetu⁸.

Powyżej ukazane zestawienie cech *szkoły tradycyjnej* i *szkoły przyszłości* (w przypadku *szkoły przyszłości* oczywiście mamy do czynienia także ze spekulacjami określającymi obraz *szkoły naszych marzeń*⁹) zawiera odniesienia do kategorii kluczowych dla myślenia

⁸ M.K. Kotarba, cyt. za: C. Kupisiewicz, *Szkoła w XXI wieku*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006, s. 120-122.

⁹ C. Kupisiewicz, *Szkoła...*, s. 123.

o szkole i edukacji. Warto także zwrócić uwagę na fakt, iż w przypadku niektórych szkół i placówek oświatowych, zwłaszcza tych z etykietą: *twórcze, innowacyjne, autorskie, alternatywne* część tych założeń jest już wcielona w życie i nie dotyczy jedynie górnolotnie sformułowanych zapisów zawartych w *misji* placówki.

Dojście do urzeczywistnienia wizji *szkoły przyszłości* wymaga:

- *Zmiany charakteru relacji nauczyciel – uczeń* – w pewnym sensie deprecjonuje się rolę nauczyciela w przekazywaniu dla wiedzy i kształtowaniu uczniowskich umiejętności. Uczeń staje się równorzędnym podmiotem tej relacji lub wręcz ją określa.
- *Zmiany funkcji szkoły w społeczeństwie i kulturze* – szkoła, która może i ma za zadanie *wyzwalać*, nie musi utrzymać istniejącego *status quo*; zadaniem *szkoły przyszłości* jest *edukacja do zmiany*.
- *Zmiany celów, treści i zasad kształcenia oraz redefinicja metod, form i środków pedagogicznego oddziaływania* – zmiany te bazują na przeświadczeniu mówiącym o innej, nowej, na miarę teraźniejszości i przyszłości kompetencji, czy raczej – pewnej *dyspozycji* związanej z samodzielnością uczenia się i zdobywania nowych umiejętności, kwalifikacji na bazie podejmowanej przez ucznia aktywności – tylko częściowo kierowanej przez nauczyciela¹⁰.

W jeszcze bardziej ogólnym ujęciu najważniejsze zadania edukacyjne XXI wieku sprowadzić można do obszarów:

- *Kształtowania na rzecz demokracji i wielokulturowości*;
- *Kształtowania umiejętności krytycznego korzystania z mediów*;
- *Wychowania do przetrwania (ekologizm, pacyfizm, walka z ubóstwem)*;
- *Szkolnictwa wobec świata pracy*;
- *Kształcenia gustów estetycznych i rozwój zdolności*;
- *Kształcenia do pracy nad sobą*¹¹.

Trudno nie zgodzić się z trafnością ujęcia i powagą powyższych zadań - zważywszy choćby na aktualne procesy społeczno-kulturowe wymuszające, także na edukacji, nowe konieczności adaptacyjne¹². W oparciu o nie można dookreślić ponadto edukacyjne wyzwania/zadania:

- Edukacyjne wyzwania skoncentrowane wokół modelu (braku modelu?) edukacji

¹⁰ W tym miejscu można przywołać sentencję Seneki: *Uczymy się nie dla szkoły, lecz dla życia* – szkoła w wersji jaką znamy wydaje się, że służy często jedynie sama sobie czy też biurokratycznemu oświatowemu agregatowi.

¹¹ Tezy P. Dalina i V.D. Rusta, za: Z. Kwieciński, *Edukacja wobec nadziei i zagrożeń współczesności*, w: J. Kozielecki (red.), *Humanistyka przełomu wieków*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak, 1999, s. 64.

¹² Przykładowo: konieczności adaptacyjne stanowią wielopodmiotowe wyzwanie w obliczu aktualnie palącego problemu dotyczącego sytuacji i statusu uchodźców/imigrantów w Europie.

wielokulturowej – z uwzględnieniem porażek europejskiego multikulturalizmu. Zadania związane z asymilacją i działaniami na rzecz akulturacji migrantów i emigrantów. Strategie adaptacyjne związane z XXI wiecznym fenomenem uchodźstwa.

- Wyzwania dotyczące waloryzacji treści medialnych w dobie deficytów agend miarodajności oraz natłoku przekazów medialnych i chaosu informacyjnego.
- Edukacyjne zadania związane ze zmniejszeniem polaryzacji społecznej. Możliwe działania związane z ograniczaniem antyhumanistycznych praktyk neoliberalnej logiki zysku. Kształtowanie wartości współodpowiedzialności i solidaryzmu społecznego.
- Wyzwania dotyczące możliwości minimalizowania zapóźnienia oświaty względem rynku pracy bądź też redefinicja zadań i celów *edukacji jutra*.
- Wyzwania dotyczące kluczowych kompetencji w XXI wieku – *kreatywności i innowacyjności* – pozostających często jedynie sloganami reklamującymi różne placówki edukacji szkolnej, przedszkolnej i pozaszkolnej.
- Edukacyjne zadania dotyczące autokreacji i rozwoju samoświadomości - związane z emancypacyjnym potencjałem *szkoły przyszłości*, w której każda jednostka (także nauczyciel) ma stwarzane warunki indywidualnego rozwoju własnej podmiotowości.

Centralne miejsce nowych technologii, w wizji *edukacji przyszłości*, można dostrzec w diagnozie *trendów kluczowych dla edukacji przyszłości*. W myśl raportu z 2010 światowe edukacyjne trendy dotyczą twierdzeń:

- Technologie są częścią życia młodych ludzi i środkiem wspierania ich rozwoju.
- Technologie wpływają na metody pracy i komunikację.
- Rośnie znaczenie innowacyjności i kreatywności.
- Rośnie zainteresowanie edukacją nieformalną, alternatywną.
- Redefinicja środowiska edukacyjnego (przestrzeń a nie miejsce)¹³.

Co ważne, określone powyżej trendy dotyczyły jak najbardziej aktualnej sytuacji edukacyjnej (perspektywy lat 2010-2015) i nie powinny być ignorowane przez mniej lub bardziej lokalnych decydentów oświatowych, nauczycieli, rodziców i samych uczniów. Technologie i *nowe media* – w powyższym ujęciu – stanowić mogą korzystne, prorozwojowe środowisko edukacji i wychowania (oczywiście przy spełnieniu szeregu obwarowań). Widać tu także zmianę znaczenia i charakteru szkoły w procesach edukacyjnych – zasygnalizowany zostaje trend *descholaryzacji* (przynajmniej w tradycyjnym, herbertowskim rozumieniu i traktowaniu szkoły).

¹³ 2010 Horizon Report: K-12, <http://www.nmc.org/pdf/2010-Horizon-Report-K12.pdf> [dostęp: wrzesień 2015], por. W. Kołodziejczak, M. Polak, *Jak będzie zmieniać się edukacja? Wyzwania dla polskiej szkoły i ucznia*, Warszawa: Instytut Obywatelski, 2011.

Kolejna wersja wymienionego powyżej raportu dodaje kolejne *trendy kluczowe dla edukacji przyszłości* (odnoszące się do lat 2011-2016):

- *Zmiana roli nauczyciela w klasie wskutek bogactwa zasobów sieci.*
- *Zdecentralizowanie informacji/mobilność medialna.*
- *Mobilność edukacyjna.*
- *Alfabetyzacja informacyjna.*
- *Presja ekonomiczna i konkurencyjność szkół a demografia.*
- *Zapotrzebowanie na spersonalizowane uczenie.*
- *Inicjatywy edukacyjne – poza szkołą¹⁴.*

W tym zestawieniu edukacyjnych *trendów* dopatrzeć się można naczelnej roli *nowych mediów* oraz wizji edukacji związanej z koniecznością nabycia/posiadania umiejętności świadomego radzenia sobie z mediami i korzystania z nowych technologii w codzienności edukacyjnej (bo już nie tylko szkolnej).

Kluczowym trendem jest wymieniona powyżej konieczność redefinicji zadań oraz roli nauczyciela (co może dla wielu nauczycieli być trudne i wiązać się z *dylematami tożsamościowymi* – zwłaszcza, jeśli ci nauczyciele należą do pokolenia *cyfrowych imigrantów*). Jak wcześniej wspomniano, jego rola jako źródła wiedzy pewnej, nie znajduje już kulturowej legitymizacji.

Teraźniejszość i najbliższa przyszłość edukacji wiąże się z maleniem znaczenia konkretnego miejsca (budynku szkoły, klasy lekcyjnej) w procesie edukacyjnym. *Mobilność medialna i edukacyjna* stanowi w pewnym sensie triumf autonomii jednostki, przejaw jej wolności i indywidualności¹⁵. Czy zatem prawdziwa okaże się zapowiedź, iż: *niebawem społeczeństwo nie znajdzie powodu, dla którego młodzi ludzie mieliby chodzić do szkoły. Po to, aby przygotować się do zdawania egzaminów zewnętrznych, uczeń nie będzie musiał przychodzić do szkolnego budynku¹⁶*. Jeśli tak, to zdecydowanie należy ponownie zdefiniować zadania nauczyciela *szkoły jutra*.

PODSUMOWANIE

Przedstawione powyżej zestawienia edukacyjnych nadchodzących wyzwań, stanowić będą, być może, o kształcie codzienności zawodowej *dzisiejszych przyszłych nauczycieli*. Oczywiście pojawiają się w tym miejscu pytania: o model edukacji nauczycieli, koncepcje

¹⁴ 2011 Horizon Report: K-12, <http://redarchive.nmc.org/publications/horizon-report-2011-k-12-edition> [dostęp: wrzesień 2015], por. W. Kołodziejczak, M. Polak, *Jak...*

¹⁵ W związku z powyższym warto szukać odpowiedzi na pytania dotyczące funkcjonalności (oraz atrakcyjności) substratu materialnego szkół czy też polskich przedszkoli – specyfiki (architektura często nawiązująca do rozwiązań typowych dla instytucji totalnych), estetyki (zazwyczaj przyjęte rozwiązania nie wiele mają wspólnego z kształtowaniem miejsca przyjaznego, czy wprost – w opinii uczniów – ładnego).

¹⁶ W. Kołodziejczak, M. Polak, *Jak...*, s. 49.

kształcenia, miejsce praktyki pedagogicznej w tym modelu. Jest to istotne, mając na względzie choćby konsekwencje związane z programem wstępnej edukacji nauczycieli, wynikające z realizacji modelu kompetencyjnego lub pochodzącego z filozofii refleksyjnej praktyki. Zatem, zdaniem B.D. Gołębnik: *charakterystyczną cechą projektowania kursu dla nauczycieli, nieczęsto spotykaną w innych dziedzinach edukacji, jest bowiem konieczność zachowania wewnętrznej koherencji między jego treścią i metodami ich wprowadzania*¹⁷. Mając to na względzie widać konieczność umiejętnego i refleksyjnego łączenia teorii z praktyką (również w praktyce pedagogicznej).

Zaproponowany przez B. Chmielowskiego, korespondujący z różnymi drogami wejścia do zawodu nauczycielskiego, podział na koncepcje kształcenia: *osobowościowe, kompetencyjnego, osiągnięciowego* wydaje się być już jedynie tworem teoretycznym, a w rzeczywistości mamy do czynienia z *pewną eklektyczną całością*¹⁸. Wynika to z faktu, iż zasadą porządkującą rzeczywistość (nie tylko edukacyjną) jest zmiana – stąd *osobowość nauczyciela musi być osobowością otwartą i zaangażowaną, poszukującą i zdolną do ciągłej autokreacji*¹⁹. W przypadku modelu kompetencyjnego kształcenia nauczycieli z kolei pojawia się problem z trwaniem nauczyciela w fazie konwencjonalnej jego rozwoju w zawodzie, kiedy to *nauczyciel zinternalizował konwencje, w ramach których funkcjonuje, nie wykraczając poza nie. Na tym etapie rozwoju nauczyciela modyfikacje standardów zachowania dotyczą jedynie sfery instrumentalnej*²⁰. Z kolei krytyka osiągnięciowej koncepcji kształcenia, zdaniem A. de Tchorzewskiego, zawiera się w tezie, iż ta koncepcja *pomija niemalże w całości problem udziału nauczyciela w przygotowaniu młodzieży [także dzieci – M.O.] do życia poprzez negowanie tradycyjnych schematów myślenia, wnikliwą obserwację i analizę tego, co dzieje się w świecie oraz przygotowanie uczniów do eksplorowania obszarów pozornie odległych od procesów edukacyjnych*²¹. Wydaje się to szczególnie istotne, jeśli uzna się doniosłość konsekwencji – także edukacyjnych – zmiany charakteru dominującego wariantu kultury i społeczeństwa współczesnego (informacyjnego, ryzyka, sieciowego, przemyślowego, itd.).

¹⁷ B.D. Gołębnik, *Zmiany edukacji nauczycieli. Wiedza – biegłość – refleksyjność*, Toruń-Poznań: Wydawnictwo EDYTOR s.c., 1998, s. 146.

¹⁸ Por. De Tchorzewski A., *O potrzebie modernizacji edukacji pedagogicznej kandydatów na nauczycieli*, w: R. Parzęcki (red.), *Pedagogika w systemie akademickiego kształcenia nauczycieli*, Bydgoszcz-Kraków: Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy, 1999, s. 24.

¹⁹ Tamże, s. 23.

²⁰ M. Olejniczak, *Tożsamość i rozwój nauczycieli na tle szkolnej codzienności*, [w:] R.J. Piotrowski, P.A. Trzos (red.), *Wspieranie potencjału dydaktycznego nauczycieli muzyki. Edukacja – Wiedza – Wykonawstwo – Praktyka*, Konin: Wydawnictwo PWSZ w Koninie, 2012, s. 57.

²¹ De Tchorzewski A., *O potrzebie...*, s. 24.

Bibliografia:

- 2010 Horizon Report: K-12, <http://www.nmc.org/pdf/2010-Horizon-Report-K12.pdf> [dostęp: wrzesień 2015].
- 2011 Horizon Report: K-12, <http://redarchive.nmc.org/publications/horizon-report-2011-k-12-edition> [dostęp: wrzesień 2015].
- De Tchorzewski A., *O potrzebie modernizacji edukacji pedagogicznej kandydatów na nauczycieli*, w: R. Parzęcki (red.), *Pedagogika w systemie akademickiego kształcenia nauczycieli*, Bydgoszcz-Kraków: Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy, 1999.
- Gołębiak B. D., *Zmiany edukacji nauczycieli. Wiedza – biegłość – refleksyjność*, Toruń-Poznań: Wydawnictwo EDYTOR s.c., 1998.
- Gołębiak B. D., *Poza „nabywanie” i uczestnictwo. Ku społeczno-kulturowej teorii edukacji nauczycieli*, w: R. Kwiecińska, S. Kowal, M. Szymański (red.), *Nauczyciel – tożsamość – rozwój*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2007.
- Kołodziejczak W., M. Polak, *Jak będzie zmieniać się edukacja? Wyzwania dla polskiej szkoły i ucznia*, Warszawa: Instytut Obywatelski, 2011.
- Kupisiewicz C., *Szkoła w XXI wieku*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006.
- Kwieciński Z., *Edukacja wobec nadziei i zagrożeń współczesności*, w: J. Koziński (red.), *Humanistyka przelomu wieków*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak, 1999.
- Lifton W.M. (ed.), *Educating for tomorrow*, New York: John Wiley & Sons, Inc., 1970.
- Olejniczak M., *Tożsamość i rozwój nauczycieli na tle szkolnej codzienności*, w: R.J. Piotrowski, P.A. Trzos (red.), *Wspieranie potencjału dydaktycznego nauczycieli muzyki. Edukacja – Wiedza – Wykonawstwo – Praktyka*, Konin: Wydawnictwo PWSZ w Koninie, 2012.
- Olejniczak M., *Media i edukacja: społeczno-kulturowe konteksty relacji*, niepublikowana praca magisterska przygotowana pod kierunkiem prof. UAM dr hab. J. Sójki, Instytut Kulturoznawstwa, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2015.
- Szempruch J., *Nauczyciel w warunkach zmiany społecznej i edukacyjnej*, Kraków: Impuls, 2012.
- Śliwerski B., *O fenomenie i problemach popularności pedagogiki jako upragnionego kierunku studiów*, w: B.D. Gołębiak (red.), *Pytanie o szkołę wyższą. W trosce o człowieczeństwo*, Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, 2008

UWARUNKOWANIA PROCESU KOMUNIKOWANIA SIĘ W ORGANIZACJI

Słowa kluczowe: komunikowanie się w organizacji, cele i typy komunikowania się, kierunki i formy komunikowania się, wymiana informacji, skuteczność zarządzania.

Streszczenie: Autor artykułu podejmuje temat uwarunkowań procesu komunikowania się odgrywającego niewyalizowaną rolę w funkcjonowaniu organizacji. Komunikacja z racji faktu bycia procesem społecznym posiada istotne znaczenie dla działania indywidualnych jednostek, ale też całych organizacji. Brak prawidłowych form komunikowania się jest jedną z zasadniczych przeszkód w efektywnej działalności. Ważnym jest, aby profesjonalnie działająca organizacja posiadała opracowany na własne potrzeby system wymiany informacji, którego kluczowymi elementami będą cele, typy, kierunki i formy komunikowania się. Realizacja misji i strategii firmy powinna uwzględniać zaangażowanie wszystkich jej pracowników. Zdolność jasnego i dokładnego wyrażania myśli oraz zrozumienia ludzi jest niezmiernie istotnym czynnikiem profesjonalnego zarządzania w organizacji.

Abstract: The purpose of the article is to analyse the processes of a relationship inside an organization. The Author has noticed how relations inside an organization are determined by methods of the communication between individuals - team members. Organizations which want to improve a good relationship between individuals should rely on a communication system, built according to organization needs and assumptions. Goals, methods and forms of communication are a milestone for a good system of communication. Communication managed according to proper methods always positively impacts relations between the individuals. On the other hand, it was observed how relations inside an organization could be affected by negative interactions. The organization goals could be only reached when individuals' goals are met. At this point Author mentions that individuals' goals are highly impacted by the relations inside the team. The relations on each level of the organization, especially between managers and the team members should be the major aspects of a company managing approach.

WSTĘP

W świetle rozważań socjologicznych organizacja jest grupą ludzi wspólnie pracujących. Natomiast znajomość prawidłowości komunikowania się stanowi podstawowy warunek tej współpracy².

Termin „komunikowanie się” traktowany jest często zamiennie z określeniem „komunikowanie” lub „komunikacja”. Przy czym w przypadku „komunikowania” proces ma charakter jednostronny i jest ograniczony do nadania komunikatu przez nadawcę do odbiorcy. Przy „komunikowaniu się” zachodzi efekt tzw. sprzężenia zwrotnego, nazwane także komunikatem zwrotnym. Odbiorca zamienia

¹ Jacek Pekról – ppłk SW, mgr, starszy wykładowca Kolegium Jagiellońskiego – Toruńska Szkoła Wyższa

² Zob. J. Stankiewicz, *Komunikowanie się w organizacji*, Wydawnictwo Astrum, Wrocław 2006.

się rolami z nadawcą i rozmówcy współdziałają czynnie w procesie komunikacji. Według Bogusławy Dobek-Ostrowskiej różnice podejść do wyjaśnienia w/w pojęć nie dzielą naukowców w zakresie określenia cech charakteryzujących te terminy³.

Mając na uwadze epokę pokolenia informatycznego, w której żyjemy – naturalnym stało się dążenie do ciągłego usprawniania procesów przekazywania, odbioru i rozumienia informacji. Wyróżnikiem naszych czasów stało się szybkie tempo rozwoju instrumentów i środków komunikowania się i co się z tym wiąże – efektywnego porozumiewania się.

Jak twierdzi Józef Ober „warto zwrócić uwagę, iż komunikowanie się w organizacjach jest powiązane bezpośrednio z podstawowymi funkcjami zarządzania, czyli: planowaniem, organizowaniem, motywowaniem i kontrolą, a menedżerowie realizują owe funkcje zarządzania w znacznym stopniu właśnie poprzez proces komunikacji”⁴.

W tym kontekście kluczową kwestią staje się lokowanie w efektywną komunikację, która będzie skutkowała wieloma korzyściami, w przeciwnym wypadku można spodziewać się strat i niepowodzeń.

Pracownicy wszystkich pionów firmy, a szczególnie kadra kierownicza musi dysponować narzędziami oraz wiedzą, w jaki sposób wyeliminować czynniki ograniczające skuteczność komunikacji.

Niestety zbyt często zdarza się, że problem komunikacji w firmach jest niezauważany, pomimo, że to właśnie komunikacja ułatwia produktywne przekazywanie celów i kierunków, motywowanie pracowników oraz należyte zagospodarowanie ich kwalifikacji i umiejętności.

Rozmowy w pracy odnoszą się do przede wszystkim do wykonywanych zadań zawodowych, dlatego też polegają na delegowaniu zadań, wyjaśnianiu detali, określaniu terminów realizacji, udzielaniu wyróżnień lub wprowadzaniu sankcji. Według Barbary Kożusznik, rozmowy mogą także dotyczyć takich spraw, jak np.: ocena pracy pracownika, jego efektywności, czy też zwolnienia z pracy. Może się także okazać, że konwersacja nie musi mieć negatywnego zabarwienia i będzie jedynie formą doradztwa⁵.

Dlatego też rola komunikowania się w organizacji obok zasadniczych kwestii dotyczących celów i kierunków, uwarunkowana jest także określonymi typami i formami komunikacji interpersonalnej.

³ B. Dobek-Ostrowska, *Podstawy komunikowania społecznego*, Wydawnictwo Astrum, Wrocław 2007, s. 12.

⁴ J. Ober, *Funkcja i rola efektywnej komunikacji w zarządzaniu*, [w:] *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej*, 2013, nr 65.

⁵ B. Kożusznik, *Zachowania człowieka w organizacji*, PWE, Warszawa 2002, s. 173.

ROLA (ISTOTA) KOMUNIKOWANIA SIĘ W ORGANIZACJI

Zgodnie z konstytutywną zasadą komunikologii⁶ procesy komunikacyjne warunkują sprawne funkcjonowanie przedsiębiorstwa. Ważną rzeczą jest zatem zrozumienie zarówno istoty procesu komunikowania się w organizacji, jej części składowych, jak również określonych dla niej celów i zadań.

Em Griffin⁷ przedstawił rolę komunikowania się w przedsiębiorstwie w świetle pięciu podejść:

- mechanistycznego,
- ukierunkowanego na relacje międzyludzkie,
- systemowego,
- kulturowego,
- politycznego.

Mechanistyczne podejście warunkuje organizację jako maszynę, zaś pracownicy są jej elementami. Działanie tego organizmu ukierunkowane zostało na osiągnięcie postawionych celów, a ich realizacja jest wynikiem sprawnego funkcjonowania załogi. Komunikacja wewnętrzna w tym modelu sprowadzona została do precyzyjnych informacji, koniecznych dla właściwej realizacji obowiązków. Podejście, zorientowane na relacje międzyludzkie, prezentuje centralną rolę jednostki jako najważniejszego elementu organizacji. Zakłada ono wzbudzanie u ludzi entuzjazmu i kreatywności poprzez angażowanie ich do realizacji ambitnych zadań organizacji. Dlatego też proces komunikowania się przybiera kształt partnerski między podwładnym i przełożonym, wytyczając dwukierunkowy przepływ informacji. W podejściu systemowym – organizacja została zbudowana z powiązanych ze sobą elementów. Przykładem może być system informacyjny Karla Weicka, w którym skoordynowane działania wymagają stałego korygowania, by przetrwać w dynamicznie funkcjonującym środowisku. Zasadą jest, aby przekształcić niejednoznaczne informacje w komunikaty o dużym poziomie wyrazistości umożliwiającym sprawne funkcjonowanie przedsiębiorstwa⁸. Procesy komunikacji mają eliminować polisemię i prowadzić do wydajnego działania. Podejście kulturowe przedstawia komunikację jako wspólnotę znaczeń i element rzeczywistości, uznawanej przez uczestników procesu i równocześnie ją kształtującą. W podejściu politycznym w organizacji trwa nieustanna walka o wpływy i władzę w gronie różnych grup interesów.

⁶ Komunikologia to dyscyplina naukowa zajmująca się badaniem, opisywaniem lub wyjaśnianiem procesów komunikacyjnych.

⁷ E. Griffin, *Podstawy komunikacji społecznej*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2003, s.263-264.

⁸ Ibidem, s. 266.

Stosowne zarządzanie w organizacji procesami komunikowania się skutkuje zwiększaniem wydajności firmy i kreowaniem demokratycznej sfery pracy, pełniąc poważną rolę.

CELE KOMUNIKOWANIA SIĘ

Celowość jest jedną z fundamentalnych cech charakterystycznych dla komunikowania się. Leszek Krzyżanowski, pojęcie celu w zarządzaniu definiuje w sposób następujący: „przedmiotowo i podmiotowo przyszły, pożądany stan lub rezultat działania organizacji, możliwy i przewidziany do osiągnięcia w terminie lub okresie mieszczącym się w przedziale czasu objętym wieloletnim lub krótkookresowym planem działania”⁹. Szymon Cyfert i Kazimierz Krzakiewicz określili podstawowe funkcje celów komunikowania się jako następujące¹⁰:

- są wskazaniem dla pracowników firmy, szczególnie w zakresie zrozumienia dokąd ona zmierza,
- ułatwiają planowanie i zharmonizowanie,
- ukierunkowują pracowników niższych poziomów na realizowanie celów przedsiębiorstwa,
- tworzą fundamenty dla formułowania standardów oceny możliwości działania.

Efektywność funkcjonowania przedsiębiorstwa zależy od zgodności wszystkich celów. Przy czym nie powinno się dążyć do pełnej zgodności celów, gdyż zgodnie z zasadą prawidłowego rozwoju organizacji wskazane jest istnienie pewnych dysonansów w tym obszarze.

W literaturze przedmiotu dotyczącej komunikowania się w organizacji, cele podawane są w różny sposób. Różnice są związane ze stopniem ich szczegółowości, wybiórczością lub całościowym spojrzeniem na zadania i funkcje komunikacji wewnętrznej¹¹. Na przykład cele ustalone przez Janinę Stankiewicz zaliczają się do grup:

- związanych z informowaniem
- związanych z komunikacją.

We wskazanym podziale, komunikacja wewnętrzna tworzy instrument zarządzania, umożliwiający wdrażanie strategii przyjętej dla danej organizacji. Przy czym komunikacja wewnętrzna powinna prowadzić do sytuacji wartościowania pracownika.

⁹ L. Krzyżanowski, *Podstawy nauk o organizacji i zarządzaniu*, PWN, Warszawa 1992, s.180.

¹⁰ S. Cyfert, K. Krzakiewicz, *Organizacja i zarządzanie – przegląd podstawowych pojęć*, [w:] K. Krzakiewicz (red.), *Teoretyczne podstawy organizacji i zarządzania*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2006.

¹¹ J. Stankiewicz, op. cit., s. 43.

Pierwsza grupa odnosi się do przekazywania informacji operacyjnych i poleceń. Cele związane z motywowaniem skupiają się na kształtowaniu pozytywnej atmosfery pracy, która skutkuje większym zaangażowaniem się pracowników w procesach wykonywania obowiązków. Realizacja celów informacyjnych predestynuje personel do lepszego zrozumienia strategii organizacyjnej, zaś realizowanie kolejnych stymuluje pracowników do jej wdrażania.

Janina Stankiewicz wyróżnia także cele realizowane w zakresach komunikacji odgórnej, oddolnej oraz poziomej¹². Cel komunikacji odgórnej, autorka wskazała jako przepływ wiadomości od przełożonych do podwładnych, co powinno skutkować także zaistnieniem procesu motywowania podwładnych do wyrażania własnej opinii. Komunikacja oddolna jest swoistym bankiem informacji dla przełożonych o problemach personelu, z oczekiwaniami włącznie. Celem zasadniczym komunikowania się w poziomie jest koordynowanie prac realizowanych przez pracowników.

Urszula Gros przedstawiła niezależny od przyjętej systematyki, podział wszystkich celów porozumiewania się mając na uwadze ich charakter:

- cele o charakterze poznawczym,
- cele o charakterze pragmatycznym.

Autorka podziału wyróżniła jednak aspekt pragmatyczny jako ważniejszy z punktu widzenia formowania zachowań organizacyjnych, podkreślając fakt równoznaczności wiadomości odebranej z wysłaną¹³.

Posiadanie umiejętności jasnego formułowania celów oraz przekazywania wiadomości, oczekiwań, zadań i wymagań wpływa na sprawność pracy człowieka.

TYPY PROCESÓW KOMUNIKOWANIA SIĘ

Bogusława Dobek-Ostrowska wyróżnia dwa poziomy komunikowania się wewnątrz organizacji:

- interpersonalny,
- grupowy¹⁴.

Komunikacja interpersonalna funkcjonuje w dół struktury organizacji i ma ścisły związek się z osobistymi relacjami pracownika i zwierzchnika. Natomiast komunikacja grupowa jest powszechna i może mieć charakter formalny (zadaniowy) i nieformalny (skupiający np. sfery interesów i grupy towarzyskie). Jak wynika z powyższego podziału w praktyce typy komunikowania się są determinowane przez grupy wskazane go typu zgodnie z zajmowanym przez nie miejscem w firmie.

¹² J. Stankiewicz, op. cit., s. 20-26.

¹³ U. Gros, *Zachowania organizacyjne w teorii i praktyce zarządzania*, PWN, Warszawa 2003, s. 148.

¹⁴ B. Dobek-Ostrowska, op. cit., s. 125.

KIERUNKI KOMUNIKOWANIA SIĘ

Według Bogusławy Dobek-Ostrowskiej funkcjonują także cztery kierunki przepływu komunikatów w organizacjach¹⁵ :

- kierunek w dół,
- kierunek w górę,
- kierunek poziomy,
- kierunek ukośny.

Kierunek w dół (komunikowanie się pionowe) inicjowane przez menedżerów najczęściej spotykane jest w przedsiębiorstwach. Kierunek charakteryzuje się przekazywaniem komunikatów od przełożonych do pracowników w formie poleceń oraz informacji o procedurach porządkujących. Autor warunkuje sprawność komunikowania się od interpersonalnych umiejętności przełożonego, obszerności jednorazowych komunikatów, momentu oraz formy przekazywania wiadomości. Analizy w/w kierunku wskazują na istnienie zależności zniekształcenia komunikatu w zależności od rozbudowanej struktury organizacji¹⁶.

Kierunek w górę (komunikowanie się wychodzące od pracownika), nazywany jest także reakcją podwładnych na otrzymywane polecenia i komunikaty. Dotyczą najczęściej informacji o przebiegu prac, trudnościach w ich realizacji oraz „dostarczają zwrotnych informacji z różnych obszarów współpracy ludzi między sobą”¹⁷. Częstość komunikatów uzależniona jest od stylu kierowania organizacją. Wskazany jest prowadzenie polityki otwartości kierowania, co będzie skutkowało eliminowaniem negatywnych reakcji przełożonych na krytyczne wzmianki podwładnych i zwiększy liczbę wartościowych komunikatów.

Kierunek poziomy (komunikowanie się horyzontalne) określa procesy komunikowania członków organizacji o równych pozycjach w strukturze. Za główny cel takiego komunikowania uważa się wymianę informacji oraz uzupełnianie rezerwuarów posiadanych już informacji, skuteczną współpracę międzyoddziałową. Kierunek pozwala także na większą możliwość rozwiązywania narastających konfliktów z uwagi na ich nieformalną i często towarzyską stronę.

Kierunek ukośny (komunikowanie się diagonalne) ma miejsce wtedy, gdy występuje różna pozycja komunikujących się jednostek, jednak nie zachodzi bezpośredni stosunek podległości. Bezrefleksyjność i spontaniczność komunikowania, nakłada się na refleksyjnie przyjętą konstrukcję organizacji, przecinając w tym samym ustalony przepływ informacji. Powstałe w ten sposób sieci komunikowania się pełnią funkcje wzmacniania

¹⁵ Ibidem, s. 134.

¹⁶ J. Stankiewicz, op. cit., s. 23.

¹⁷ Ibidem, s. 24.

więzi partnerskich, przyspieszają przekazywanie wiadomości w organizacji oraz służą rozpowszechnianiu informacji¹⁸. Inną zależnością jest fakt, że porozumiewanie diagonalne trudno sprawdzać. Przesyłane informacje nieformalne krzyżując się z formalnymi i prowadzą do nieporozumień. Najczęściej emocje i plotki warunkuje powstawanie ukośnego kierunku komunikowania się. Przy czym bardzo ważne jest, aby rozumieć tę formę komunikacji i nie walczyć z nią, zaś traktować jako ważny czynnik integracji pracowników realizujących i wspólnie wykonujących zadania organizacji.

FORMY KOMUNIKOWANIA SIĘ

Procesy komunikowania się w organizacji występują w heterogenicznych formach. Barbara Sobkowiak wyróżniła następujące kryteria podziału:

- sposób przekazywania wiadomości,
- istotę relacji łączącej nadawcę i odbiorcę,
- cel realizowany przez nadawcę¹⁹.

Mając na uwadze powyższe kryteria, komunikacja może przebiegać w następujących formach:

- werbalnej i niewerbalnej,
- ustnej i pisemnej,
- bezpośredniej i pośredniej.

Werbalna forma komunikowania się realizowana jest w postaci słownej, mającej miejsce w trakcie mówienia, czytania, słuchania i pisania. Na realizację tej formy istotnie wpływają cechy osobowościowe uczestników, takie jak np. poziom ich wiedzy i wykształcenia, poziom inteligencji, potencjał słownictwa, stopień zaawansowania przy posługiwaniu się językiem, system formułowania myśli czy też emocjonalne podejście do procesu słuchania. Komunikaty werbalne mogą być realizowane w formie ustnej lub pisemnej. W przypadku ustnego aktu komunikacji będzie on spersonalizowany i daje możliwość modyfikacji zachowań. Tym samym nadawca kontroluje sprzężenie oraz fakt zrozumienia przez odbiorcę. Forma ta ma także wymiar społeczny, gdyż kształtuje pozytywne relacje w organizacji. Niemniej komunikowanie się ustne wykazuje także pewne wady, wpływające na jego efektywność. Treści w zależności od okoliczności często są ulotne, bowiem adresat nie zawsze jest w stanie dokładnie odtworzyć słowa nadawcy, zaś w sytuacji przekazu komunikatu osobie trzeciej – pojawiają się zniekształ-

¹⁸ Ibidem, s. 26.

¹⁹ B. Sobkowiak, *Interpersonalne i grupowe komunikowanie się w organizacji*, Wydawnictwo Forum Naukowe, Poznań-Wrocław 2005, s. 112.

cenia. Pisemna forma komunikacji charakteryzuje się wyższym stopniem sformalizowania i większą trwałością wiadomości. Dlatego sprzężenie zwrotne nierzadko jest kłopotliwe lub zanika.

Podsumowując forma ustna jest lepsza dla komunikacji na poziomie faktycznym i instrumentalnym, natomiast forma pisemna sprawdza się przede wszystkim na poziomie instrumentalnym.

Podczas komunikowania niewerbalnego nie używa się słów albo używa się je równolegle do komunikacji werbalnej. Bardzo istotną kwestią jest mimika i sposób posługiwania się gestami. Zbigniew Nęcki wyróżnia następujące akty komunikacji niewerbalnej: gestykulację, mimikę, kontakt fizyczny, dźwięki paralingwistyczne, wygląd fizyczny, spojrzenia, dystans pomiędzy interlokutorami, kanał wokalny i pozycję ciała w trakcie konwersacji oraz miejsce²⁰.

Istotą komunikowania bezpośredniego jest występowanie kontaktu osobistego między nadawcą i odbiorcą, przy jednoczesnym występowaniu komunikacji w formie ustnej (np. rozmowa, narada, dyskusja).

W przypadku komunikacji pośredniej (ustnej lub pisemnej) porozumiewanie się następuje za pośrednictwem różnorodnych przekazników w tych samych lub różnych przedziałach czasowych. Bogusława Dobek-Ostrowska rozróżniła komunikację pośrednią interpersonalną od komunikacji pośredniej masowej²¹. Pierwsza forma występuje gdy uczestnicy procesu nie spotykają się osobiście, lecz rozmawiają przez telefon, Internet, intranet, pocztę elektroniczną, zaś druga charakteryzuje się wysyłaniem informacji za pośrednictwem mass-mediów i nie należy do form komunikacji z pracownikami.

Mając na uwadze kryterium w postaci czynników różnicujących charakter relacji nadawcy i odbiorcy Adam Oleksiuk wskazuje się następujące formy komunikacji:

- jednokierunkowe i dwukierunkowe,
- symetryczne i niesymetryczne,
- formalne i nieformalne,
- obronne i podtrzymujące.

W przypadku komunikowania jednokierunkowego, występują komunikaty wyłącznie od nadawcy do odbiorcy, zaś osoba rozpoczynająca proces nie oczekuje potwierdzenia odbioru wiadomości.

Natomiast w przypadku komunikowania się dwustronnego, nadawcy zależy na uzyskaniu sprzężenia zwrotnego i dwie strony występują zamiennie w rolach nadawcy i odbiorcy. Komunikacja symetryczna ma miejsce wtedy, gdy porozumiewający się posiadają tę samą lub porównywalną pozycję społeczną bądź zawodową.

²⁰ Z. Nęcki, *Komunikacja międzyludzka*, Wydawnictwo Antykwa, Kraków 2000, s. 185.

²¹ B. Dobek-Ostrowska, op. cit. s. 22.

Komunikacja niesymetryczna stanowi odwrotność komunikowania symetrycznego, gdyż występuje wtedy, gdy pomiędzy uczestniczącymi w niej stronami zachodzi nadrzędność²². Przewaga może wynikać z posiadanej władzy np. relacji rodzice – dzieci lub przełożony – podwładny.

Proces porozumiewania się w organizacji może być realizowany kanałami formalnymi i nieformalnymi.

Podczas formalnej komunikacji informacje są przekazywane drogą proceduralną. Komunikowanie się formalne łączy się z zajmowanym stanowiskiem, relacjami nadrzędności lub podległości. Niejednokrotnie formalne kanały komunikacji nie są uregulowane prawnie, natomiast ich występowanie jest skutkiem wieloletnich zwyczajów organizacyjnych przedsiębiorstwa.

Komunikacja nieformalna występuje podczas spontanicznego porozumiewania się z pominięciem kanałów formalnych. Najczęściej przekazy dotyczą najbardziej intrygujących personel informacji, zaś forma ta okazuje się być najszybsza i jest z reguły bardziej niezawodna od komunikacji formalnej

Komunikowanie się obronne charakteryzuje zachowania nadawcy związane z osądzaniem i manipulowaniem, przez co wywołuje u odbiorcy reakcje obronne.

Komunikowanie podtrzymujące jest charakterystyczne dla adresata zachęcającego do kontynuowania kontaktu i sprzyja m.in. orientacji na rozwiązywanie problemów²³.

Jak wynika z powyższych ustaleń – realizacja zadań związanych z komunikowaniem się w organizacji jest możliwa na różnych poziomach i w różnych kierunkach. Wymaga jednak szczegółowego wyboru instrumentarium, aby komunikowanie się w organizacji było skuteczne.

ZAKOŃCZENIE

Celem przedmiotowego artykułu było przybliżenie uwarunkowań zagadnienia komunikowania się jako procesu odgrywającego kluczową rolę w zarządzaniu organizacją. Komunikacja z racji faktu bycia procesem społecznym posiada istotne znaczenie dla działania indywidualnych jednostek, ale też całych organizacji.

Brak prawidłowych form komunikowania się jest jedną z zasadniczych przeszkód w efektywnej działalności. Zależność ta stawia szczególnie przed kadrą kierowniczą wymagania skutecznego zarządzania procesem komunikowania się. Formy edukacji w zakresie komunikowania się powinny być realizowane według zasady maksymalizowania potencjalnych korzyści z komunikacji z jednoczesnym minimalizowaniem potencjalnych problemów.

²² A. Oleksiuk, *Problemy organizacji. Materiały do studiowania*, Wydawnictwo Key Text, Warszawa 2007, s. 85.

²³ B. Dobek-Ostrowska, op. cit., s. 31-33.

Ważnym jest, aby profesjonalnie działająca organizacja posiadała opracowany na własne potrzeby system wymiany informacji, którego kluczowymi elementami będą cele, typy, kierunki i formy komunikowania się wraz ze wzorami dokumentacji oraz z określoną hierarchicznością dostępności do niej. Strategiczną sprawą dla prawidłowego działania systemu komunikacji wewnętrznej jest angażowanie się całego kierownictwa i pracowników firmy.

Realizacja misji i strategii firmy powinna uwzględniać zaangażowanie wszystkich jej pracowników. Aby uzyskać zamierzony powyżej skutek warto stosować proste i niegenerujące istotnych nakładów finansowych narzędzia socjotechniczne, gdyż ludzie chcą czuć się przydatni i jednocześnie doceniani zaś profesjonalne przekazywanie informacji wpływa na nich motywująco.

Wnioskowanie w kwestii uwarunkowań komunikowania się w organizacji pozwala na stwierdzenie, że zdolność jasnego i dokładnego wyrażania myśli oraz zrozumienia ludzi jest niezmiernie istotnym czynnikiem profesjonalnego zarządzania w organizacji.

Bibliografia:

- Cyfert S., Krzakiewicz K., *Organizacja i zarządzanie – przegląd podstawowych pojęć*, [w:] K. Krzakiewicz (red.), *Teoretyczne podstawy organizacji i zarządzania*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2006.
- Dobek-Ostrowska B., *Podstawy komunikowania społecznego*, Wydawnictwo Astrum, Wrocław 2007.
- Griffin E., *Podstawy komunikacji społecznej*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2003.
- Gros U., *Zachowania organizacyjne w teorii i praktyce zarządzania*, PWN, Warszawa 2003.
- Kożuszniak B., *Zachowania człowieka w organizacji*, PWE, Warszawa 2002.
- Krzyżanowski L., *Podstawy nauk o organizacji i zarządzaniu*, PWN, Warszawa 1992.
- Nęcki Z., *Komunikacja międzyludzka*, Wydawnictwo Antykwa, Kraków 2000.
- Ober J., *Funkcja i rola efektywnej komunikacji w zarządzaniu*, [w:] „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej”, 2013, nr 65.
- Oleksiuk A., *Problemy organizacji. Materiały do studiowania*, Wydawnictwo Key Text, Warszawa 2007.
- Sobkowiak B., *Interpersonalne i grupowe komunikowanie się w organizacji*, Wydawnictwo Forum Naukowe, Poznań-Wrocław 2005.
- Stankiewicz J., *Komunikowanie się w organizacji*, Wydawnictwo Astrum, Wrocław 2006.

OBRAZ ZMIAN W PRZESTĘPCZOŚCI NA TERENIE WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH KATEGORII PRZESTĘPSTW

CHANGES IN CRIME IN THE POMERANIAN PROVINCE BASED ON THE EXAMPLE OF SELECTED CRIME CATEGORIES

Słowa kluczowe: przestępstwa, Polska, województwo pomorskie

Streszczenie: Odnotowywany od wielu lat, na terenie Polski i województwa pomorskiego, wysoki wskaźnik poczucia bezpieczeństwa mieszkańców wydaje się nierozdzielnie związany ze spadającym zagrożeniem przestępczością. Przeobrażenia zachodzące w przestępczości przekładają się wyraźnie na wysokie oceny bezpieczeństwa wskazywane przez mieszkańców województwa. W artykule przedstawiono, jak na przestrzeni tych lat wyglądało faktyczne zagrożenie głównymi kategoriami przestępstw kryminalnych, mających decydujący wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców oraz jakie zmiany zaszły w strukturze tej przestępczości.

Keywords: crime, Poland, the Pomeranian Province

Abstract: For many years, the safety indicator of the residents of Poland and the Pomeranian Province has been very high. It seems to be inextricably linked with the decreasing crime threat. The transformations taking place in crime are clearly reflected in high safety notes given by the Pomeranian inhabitants. The article presents the factual threat of main categories of crime which have a significant impact on residents' safety feeling and the changes which have been taking place in that crime structure.

WPROWADZENIE

Poczucie bezpieczeństwa obywateli jest efektem wpływu różnych czynników. Oddziałują na nie zarówno obiektywnie istniejące uwarunkowania, np. zauważalne nasilenie zagrożeń w najbliższym otoczeniu, jak też wyobrażenia o przestępczości w kraju, ukształtowane w dużym stopniu przez środki masowego przekazu. Wydaje się, że pierwsza grupa czynników odgrywa istotną rolę w postrzeganiu bezpieczeństwa w najbliższej okolicy, druga zaś oddziałuje przede wszystkim na opinie o poczuciu bezpieczeństwa w kraju w ogóle (Szymaniak, Ciepiera, 2007, t. I, s. 70). Wyniki *Polskiego Badania Przestępczości* realizowane na przełomie stycznia i lutego 2017 r. przez niezależne ośrodki badawcze na zlecenie Komendy Głównej Policji wskazują, że 76,1% mieszkańców kraju czuje się bezpiecznie spacerując w swojej okolicy po zmroku. Na terenie województwa pomorskiego jeszcze większa ilość badanych, bo aż 78,5% wskazywała, że bezpiecznie czuje się

¹Jarosław Rzymkowski – dr nauk o bezpieczeństwie, były Komendant Wojewódzkiej Policji w Gdańsku i Pierwszy Zastępca Komendanta Wojewódzkiego Policji w Poznaniu

w miejscu swojego zamieszkania Do chwili obecnej przeprowadzono dziesięć edycji tego badania począwszy od roku 2007 (badanie nie odbyło się w roku 2010) i niezmiennie mieszkańcy kraju wskazują poziom poczucia bezpieczeństwa powyżej 70% – rekordowo w roku 2012 osiągnął on poziom 80,2%.

PODSTAWOWE POJĘCIA ZWIĄZANE Z GROMADZENIEM DANYCH STATYSTYCZNYCH O PRZESTĘPCZOŚCI

Policja ustawowo zobowiązana jest do ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz do utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego. Jednym z podstawowych jej zadań jest ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra (Dz. U. 2016 poz. 1782 ze zm.). Realizując te zadania, Policja gromadzi dane dotyczące przestępstw wymienionych w kodeksie karnym i innych ustawach szczegółowych zawierających przepisy karne. Dane te rejestrowane są w Krajowym Systemie Informacyjnym Policji (KSIP). Informacje o przestępstwach wykazywane są po przeprowadzeniu postępowania przez Policję przed skierowaniem do prokuratury ze stosownym wnioskiem, po wydaniu przez sąd rodzinny decyzji o zakończeniu postępowania o czyn karalny, jak również po sporządzeniu przez Policję postanowienia o umorzeniu postępowania i wpisaniu sprawy do rejestru przestępstw.

Podstawowe pojęcia prezentowane w policyjnej statystyce przestępczości. Wszczęte postępowanie przygotowawcze jest to postępowanie (dochodzenie lub śledztwo) wszczęte przez jednostkę organizacyjną Policji w związku ze zdarzeniem, co do którego zachodzi podejrzenie, że jest przestępstwem, albo wszczęte przez prokuraturę i przekazane Policji do dalszego bezpośredniego prowadzenia. Do postępowań wszczętych doliczane są również dochodzenia wszczęte faktycznie, a następnie zakończone wydaniem postanowienia o umorzeniu i wpisaniu sprawy do rejestru przestępstw. Nie wlicza się postępowań wyłączonych względem czynu i współsprawy.

Zakończone postępowanie przygotowawcze to postępowanie, które Policja przekazała prokuratorowi z wnioskiem o: zatwierdzenie lub sporządzenie aktu oskarżenia; zatwierdzenie postanowienia o umorzeniu postępowania przygotowawczego; przekazanie akt postępowania do sądu z wnioskiem o warunkowe umorzenie; wydanie wyroku skazującego po przeprowadzeniu procedury określonej w art. 335 § 1 k.p.k. (bez aktu oskarżenia), oraz postępowanie, w którym prokurator wydał postanowienie o umorzeniu lub Policja wydała postanowienie o umorzeniu dochodzenia i wpisaniu sprawy do rejestru przestępstw. Za zakończone postępowanie uważa się również postępowania w sprawie nieletniego, co do którego sąd rodzinny wydał decyzję kończącą postępowanie.

Przestępstwo stwierdzone to przestępstwo będące zbrodnią lub występkiem ściganym z oskarżenia publicznego, w tym także przestępstwem skarbowym, objęte postępowaniem przygotowawczym zakończonym:

- skierowaniem wniosku o zatwierdzenie lub sporządzenie:
 - aktu oskarżenia, w tym o zatwierdzenie wniosku o rozpoznanie sprawy w postępowaniu przyśpieszonym;
 - wniosek do sądu o wydanie wyroku skazującego (bez aktu oskarżenia);
 - umorzenia postępowania na wniosek pokrzywdzonego;
 - warunkowego umorzenia postępowania;
 - umorzenia postępowania z powodu okoliczności, że podejrzany nie popełnił zarzucanego mu przestępstwa;
 - umorzenia postępowania przeciwko osobie z powodu cofnięcia przez osobę uprawnioną wniosku o ściganie sprawcy czynu zabronionego;
 - umorzenia postępowania z powodu niecelowości orzekania;
 - umorzenia postępowania z powodu śmierci podejrzanego lub nieletniego;
- wydaniem przez Policję postanowienia o umorzeniu dochodzenia i wpisaniu sprawy do rejestru przestępstw.

Do przestępstw stwierdzonych zaliczony jest również czyn karalny, co do którego sąd rodzinny wydał w postępowaniu w sprawie nieletniego decyzję o zakończeniu postępowania stwierdzając:

- odmowę wszczęcia przez wobec braku ustalenia tożsamości nieletniego;
- odmowę wszczęcia lub umorzenie wobec orzeczenia środków wychowawczych lub poprawczych w innej sprawie;
- popełnienie przez nieletniego czynu karalnego będącego przestępstwem ściganym z oskarżenia publicznego.

Przestępstwo wykryte jest to przestępstwo stwierdzone, w którym ustalono przynajmniej jednego podejrzanego w zakończonym postępowaniu przygotowawczym lub ustalono nieletniego, który według decyzji sądu rodzinnego popełnił czyn karalny. Przestępstwo popełnione wspólnie i w porozumieniu dorosłego z nieletnim wykazywane jest tylko raz.

Wskaźnik dynamiki jest to iloraz odpowiadających sobie liczb w roku bieżącym i ubiegłym lub w innych okresach porównawczych – wyrażony w procentach.

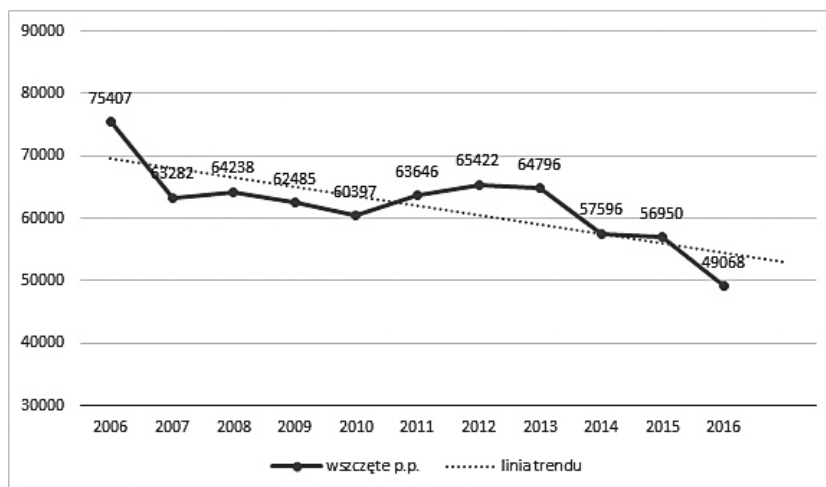
Wskaźnik wykrywalności jest to iloraz liczby przestępstw wykrytych (łącznie z wykrytymi podjęciu z umorzenia) przez ogólną liczbę przestępstw stwierdzonych powiększoną o liczbę przestępstw wykrytych po podjęciu postępowań umorzonych w roku ubiegłym lub latach poprzednich – wyrażony w procentach (*Biuletyn Statystyczny KGP styczeń-grudzień 2016*).

PRZESTĘPCZOŚĆ OGÓŁEM

Jako przestępczość ogółem prezentowane są dane statystyczne dotyczące wszystkich kategorii przestępstw określonych w kodeksie karnym i przepisach karnych ustaw szczegółowych. Jest to tzw. pełny katalog przestępstw. Dane te mają bardzo istotne znaczenie obrazując skalę zaangażowania Policji w ściganie wszystkich kategorii przestępstw oraz zmieniającą się strukturę przestępczości, jednak nie dają jednoznacznego obrazu rysujących się trendów. W ramach przestępczości ogółem prezentowane są m.in. dane dotyczące przestępczości gospodarczej, korupcyjnej i narkotykowej, które w znacznym stopniu zależne są od zaangażowania Policji w ściganie ich sprawców. W kategoriach tych odnotowywana jest znaczna tzw. „ciemna liczba przestępstw” tzn. różnica między ilością rzeczywiście popełnionych przestępstw, a liczą przestępstw, o których informacje dotarły do organów ścigania. Zatem, gdy Policja pracuje skuteczniej, wykrywając dany rodzaj przestępstwa, odzwierciedla się to tym, że statystycznie rzecz ujmując, mamy tych przestępstw więcej. Nie oznacza to jednak, że stan bezpieczeństwa nagle się pogorszył tylko, że np. ujawniono i zarejestrowano większą liczbę dilerów narkotykowych (Januszek, Gembara, 2005, s.213).

Zaznaczyć należy, że naturalną sprawą jest rozbieżność między odnotowywaną ilością postępowań wszczętych i przestępstw stwierdzonych. Wynika to z okoliczności, że w niektóre z prowadzonych spraw są tzw. sprawami wieloczynowymi i w toku ich prowadzenia stwierdzany jest więcej niż jeden czyn przestępczy, natomiast inne kończą się umorzeniem bez stwierdzenia zaistnienia przestępstwa.

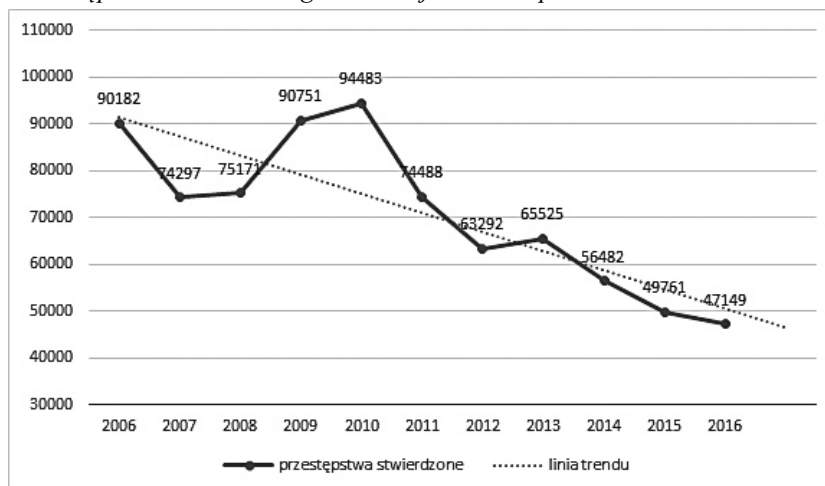
Wykres 1 Postępowania przygotowawcze wszczęte ogółem w województwie pomorskim w latach 2006-2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Biuletynów Statystycznych KGP*.

Analiza danych w zakresie wszczętych w województwie pomorskim postępowań przygotowawczych ogółem wskazuje jednoznaczny trend spadkowy z 75 407 spraw w roku 2006 do 49 068 postępowań w roku 2016 – spadek o 26 339 (dynamika 65%). Największy spadek odnotowano w latach 2006-2007 i następnie do roku 2013 poziom ilości wszczynanych spraw wahał się między 60 i 65 tysiącami. Aktualnie od roku 2013 widoczna jest, już czteroletnia, znaczna tendencja spadkowa do najniższego w analizowanym okresie poziomu.

Wykres 2. Przepiępstwa stwierdzone ogółem w województwie pomorskim w latach 2006-2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Biuletynów Statystycznych KGP*.

W omawianym okresie jednoznacznie widoczna jest tendencja znacznego spadku ilości stwierdzanych przestępstw z 90 182 w roku 2006, poprzez maksymalną ilość 94 483 w roku 2010 do najmniejszego poziomu 47 149 w roku 2016. W przypadku przestępstw stwierdzonych również mamy do czynienia z czteroletnim okresem spadkowym od 2013 roku, kiedy to nastąpił stosunkowo niewielki wzrost zakłócając trend spadkowy trwający od roku 2010.

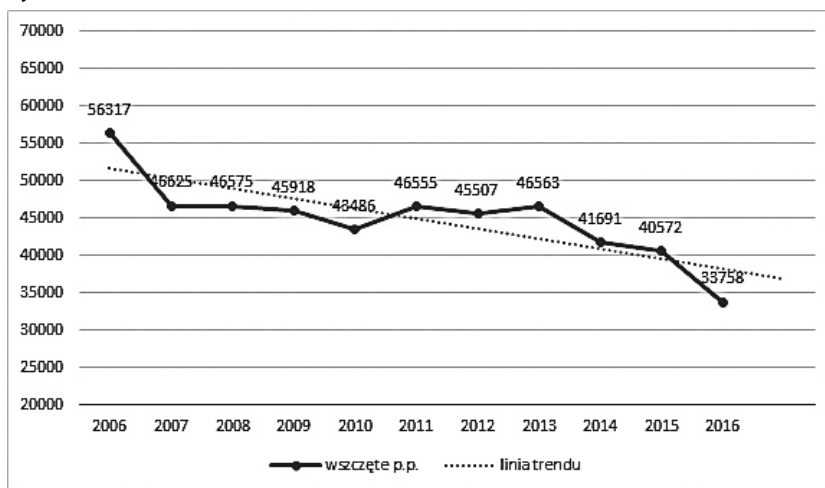
W stosunku do najwyższego poziomu ilości przestępstw stwierdzonych w roku 2010 spadek nastąpił o 47 334 przestępstw – dynamika 49,9%.

PRZESTĘPSTWA KRYMINALNE

Przestępstwa kryminalne to dominująca część przestępczości odnotowywana corocznie w statystykach policyjnych. W 2016 roku w kraju, przestępstwa kryminalne stanowiły 66,6% ogółu wszczętych postępowań i 69% przestępstw stwierdzonych. Podobnie proporcje te kształtowały się na terenie województwa pomorskiego – 68,8%

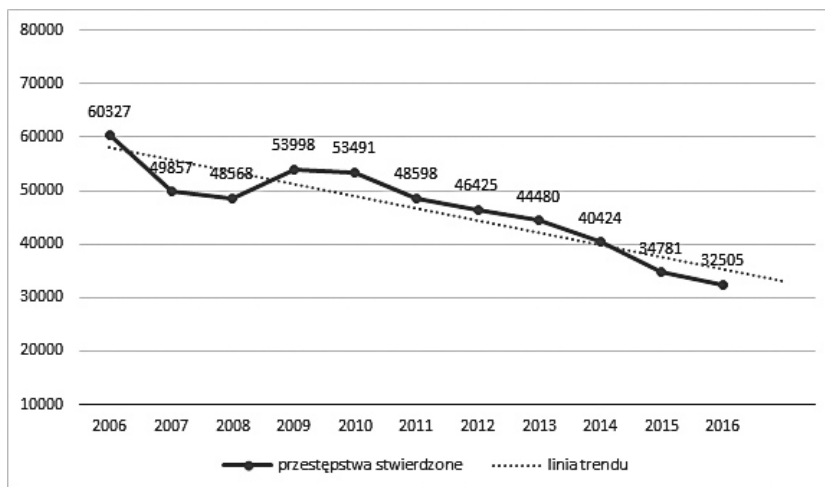
postępowań wszczętych i 68,9% przestępstw stwierdzonych. Biorąc pod uwagę dużą ilość przestępstw kryminalnych i ich dokuczliwość społeczną odnotowywane w tej kategorii tendencje spadkowe lub wzrostowe mają bardzo istotny wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców i dlatego do zwalczania tego typu przestępstw kierowane są znaczne siły policyjne.

Wykres 3. Postępowania przygotowawcze wszczęte w województwie pomorskim w sprawach kryminalnych w latach 2006-2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Biuletynów Statystycznych KGP*.

Wykres 4. Przestępstwa stwierdzone w województwie pomorskim w sprawach kryminalnych w latach 2006-2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Biuletynów Statystycznych KGP*.

Analiza obu przedstawionych wykresów wykazuje bardzo pozytywny i pożądanym kierunkiem zmian, jakie zaistniały w przestępczości kryminalnej na przestrzeni lat 2006-2016. Ilość wszczynanych w roku spraw spadła z 56 317 do 33 758 – wskaźnik dynamiki wyniósł 59,9%. Bardzo duży spadek nastąpił na przełomie lat 2006-2007 z 56 317 do 46 625 i następnie ilość wszczynanych spraw oscylowała wokół 45 000 do roku 2013. Od tego momentu obserwujemy czteroletnią tendencję spadkową do poziomu najniższego w roku 2016. Podobnie sytuację ukształtowała się w zakresie czynów stwierdzonych. Tutaj odnotowywana w roku ilość przestępstw spadła z 60 327 w roku 2006 do 32 505 w roku 2016. Dynamika w tym przypadku wyniosła 53,9%. Nieprzerwany trend spadkowy trwa od roku 2009 tj. od ośmiu lat.

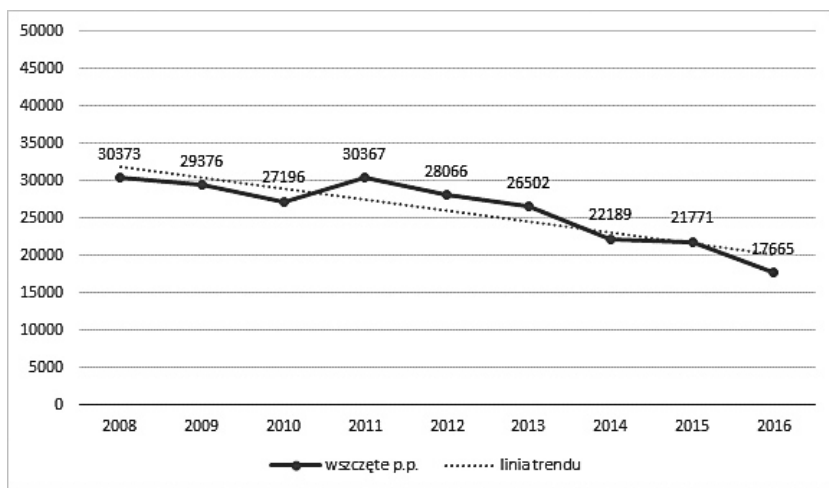
PRZESTĘPSTWA W 7 WYBRANYCH KATEGORIACH

W celu efektywniejszego obserwowania zjawisk zachodzących w przestępczości najbardziej dokuczliwej społecznie, spośród wszystkich przestępstw kryminalnych wyodrębniono grupę 7 kategorii przestępstw, którą poddano odrębnej analizie w zakresie wskaźników dynamiki i skuteczności wykrywczej. Aktualnie dysponujemy pełnymi danymi statystycznymi dotyczącymi tych przestępstw od roku 2008. Do grupy tej zaliczono następujące kategorie przestępstw:

- Bójka i pobicie;
- Kradzież cudzej rzeczy;
- Kradzież samochodu i poprzez włamanie;
- Kradzież z włamaniem;
- Rozbój, kradzież i wymuszenie rozbójnicze;
- Uszkodzenie rzeczy;
- Uszczerbek na zdrowiu.

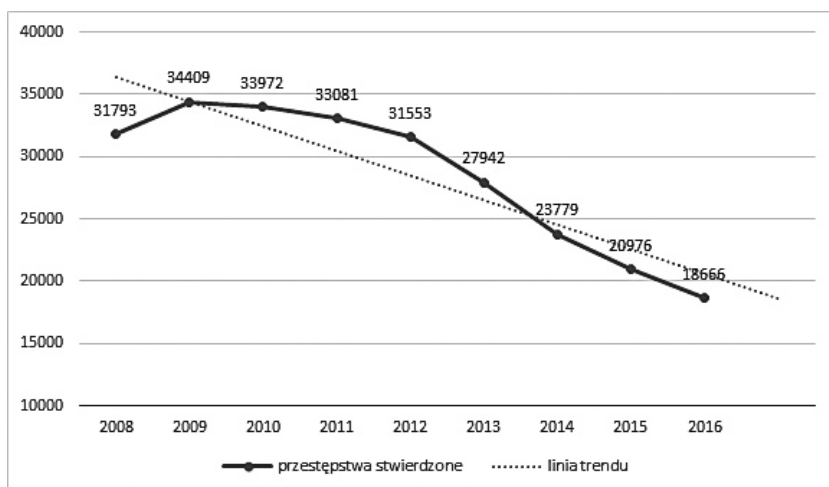
Wyniki uzyskiwane w zakresie ograniczenia zagrożenia i skuteczności wykrywczej w tej grupie przestępstw mają bardzo istotne znaczenie dla poczucia bezpieczeństwa mieszkańców, ponieważ znalazły się tu przestępstwa godzące w podstawowe wartości – życie i zdrowie oraz mienie. Przestępstwa przeciwko mieniu, a szczególnie kradzieże i kradzieże z włamaniem, to najliczniejsze kategorie przestępstw kryminalnych i przez to najczęściej dotyczą mieszkańców.

Wykres 5. Postępowania przygotowawcze wszczęte w województwie pomorskim w 7 kategoriach przestępstw w latach 2008-2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Biuletynów Statystycznych KGP*.

Wykres 6. Przestępstwa stwierdzone w województwie pomorskim w 7 kategoriach w latach 2008-2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Biuletynów Statystycznych KGP*.

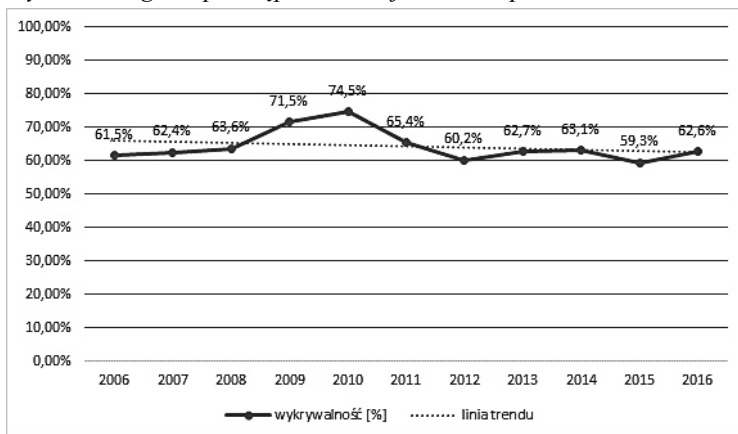
Analiza danych dotyczących postępowań wszczętych i przestępstw stwierdzonych w 7 wybranych kategoriach kryminalnych daje bardzo pozytywny obraz odnotowanych w obu przypadkach znaczących spadków. Ilość wszczynanych postępowań przygotowawczych ograniczono z 30 373 w roku 2008 do 17 665 w roku 2016. Dynamika wyniosła – 58,2%. Nieprzerwana tendencja spadkowa trwa od 2011 roku tj. od 6 lat. Podobnie pozytywnie kształtuje się ograniczenie zagrożenia liczone ilością przestępstw

stwierdzonych. Po wzroście ich ilości w pierwszym roku obserwowania tej grupy przestępstw do 34 409 do chwili obecnej trwa ciągły ich spadek do ilości 18 666 w 2016 roku. Wskaźnik dynamiki liczony do roku 2009, kiedy to odnotowano ich maksymalną ilość, wyniósł 54,2%.

SKUTECZNOŚĆ WYKRYWCZA

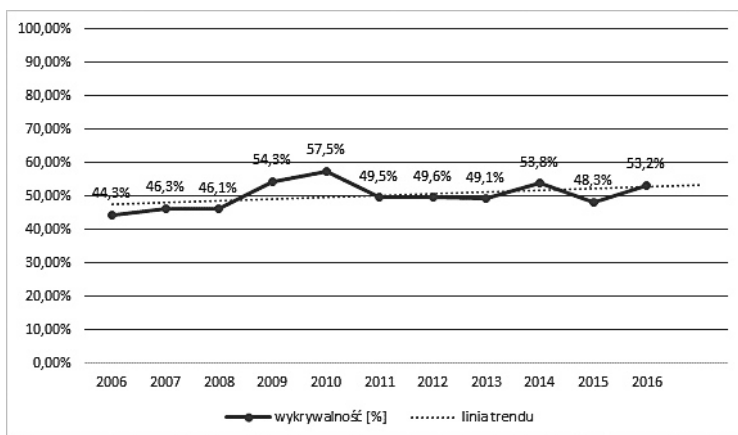
Obok podejmowanych przez Policję licznych działań ukierunkowanych na ograniczenie zagrożenia przestępczością, bardzo istotnym elementem świadczącym o efektywności jej pracy jest wykrywalność przestępstw. Ustalenie i ujęcie sprawcy przestępstwa pozwala pociągnąć go do odpowiedzialności karnej, a w ostatnich latach również coraz skuteczniej pozbawić go korzyści majątkowych wynikających z dokonanego przestępstwa.

Wykres 7. Wykrywalność ogólna przestępstwa w województwie pomorskim w latach 2006-2016.

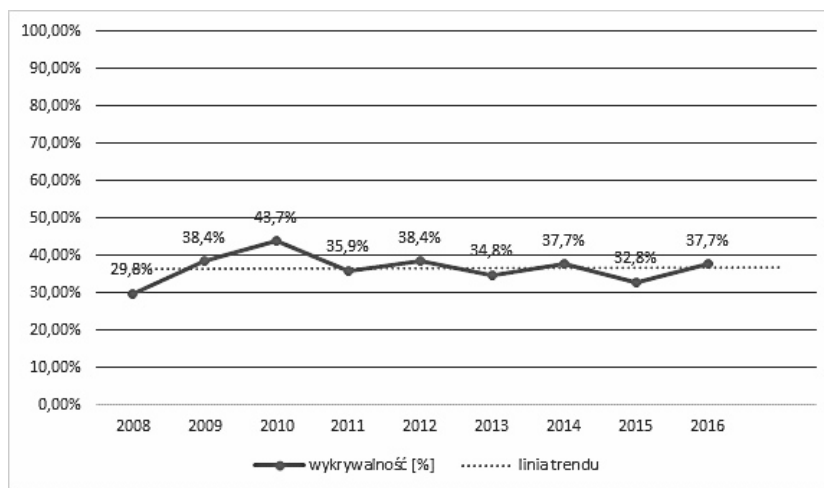
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Biuletynów Statystycznych KGP*.

Wykres 8. Wykrywalność przestępstw kryminalnych w województwie pomorskim w latach 2006-2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Biuletynów Statystycznych KGP*.

Wykres 9. Wykrywalność w 7 wybranych kategoriach w województwie pomorskim w latach 2008-2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Biuletynów Statystycznych KGP*.

Wykresy obrazujące skuteczność wykrywczą w omawianych kategoriach przestępstw, ogólnej, kryminalnej i w 7 kategoriach, nie pozwalają określić jednoznacznej tendencji wzrostowej lub spadkowej. We wszystkich trzech przypadkach w ostatnim roku nastąpiły wzrosty wykrywalności, jednak na przestrzeni analizowanych lat poziom ten ulegał wahaniom.

Jak już wcześniej wspomniano, wskaźniki ogólne nie dają miarodajnego poglądu dotyczącego zmian zachodzących w przestępczości. Tak jest również w przypadku wykrywalności, która może ulegać istotnym zmianom po zakończeniu wieloczynowych spraw związanych z przestępczością gospodarczą lub narkotykową. W związku z powyższym, analizując zagadnienie wykrywalności w obszarach przestępczości najbardziej dokuczliwej społecznie i co za tym idzie mającej największy wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców należy skupić się na wykrywalności kryminalnej i w 7 wybranych kategoriach.

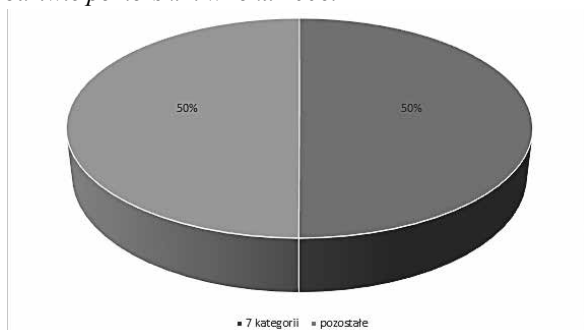
W analizowanym okresie w województwie pomorskim wykrywalność kryminalna kształtowała się od poziomu 44,3% w roku 2006 do poziomu 53,2% w roku 2016. Najwyższą wykrywalność osiągnięto w roku 2010 – 57,5%. Wykrywalność kryminalna oscyluje wokół poziomu 50%. W przypadku wykrywalności w 7 wybranych kategoriach najniższą skuteczność uzyskano w pierwszym roku z omawianego okresu tj. w roku 2008 i wyniosła ona 29,8%. Również rok 2010 był najlepszym rokiem dla wykrywalności w tej grupie przestępstw, kiedy to uzyskano 43,7%. W roku 2016 uzyskano znaczący wzrost w stosunku do roku poprzedniego o 4,9% osiągając poziom 37,7%. Poziomem, wokół którego oscyluje wykrywalność w 7 kategoriach jest 40%.

W obu przypadkach, osiągnięte wskaźniki wykrywalności kryminalnej i w 7 wybranych kategoriach, mimo wzrostu w ostatnim roku, są niższe od średniej krajowej, która w 2016 roku wyniosła odpowiednio 57,4% (pomorskie 53,2%) i 38,2% (pomorskie 37,7%).

UDZIAŁ 7 KATEGORII PRZESTĘPSTW W OGÓLNYM ZAGROŻENIU PRZESTĘPCZOŚCIĄ

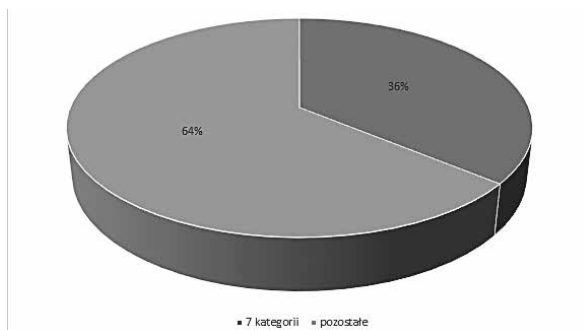
Wieloletnia analiza zagrożenia przestępczością doprowadziła do wyodrębnienia grupy 7 kategorii przestępstw, które z uwagi na dużą ilość i dokuczliwość społeczną miały odgrywać istotny wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców. Istotnym wydaje się porównanie, jak w analizowanym okresie zmieniał się udział tej wybranej grupy przestępstw w ogólnym zagrożeniu przestępczością. Porównania dokonamy opierając się na ilości postępowań przygotowawczych wszczynanych w poszczególnych latach w województwie pomorskim, ponieważ są to dane znacznie mniej podatne na chwilowe wahania związane z zakończeniem spraw wieloczynowych.

Wykres 10. Udział spraw wszczętych w 7 wybranych kategoriach w ogólnej liczbie postępowań wszczętych w województwie pomorskim w roku 2006.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Biuletynów Statystycznych KGP*.

Wykres 11. Udział spraw wszczętych w 7 kategoriach w ogólnej liczbie postępowań wszczętych w województwie pomorskim w roku 2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Biuletynów Statystycznych KGP*.

Biorąc pod uwagę wskazane wcześniej tendencje spadkowe ilości wszczynanych w województwie pomorskim postępowań przygotowawczych ogółem i w 7 wybranych kategoriach, stwierdzić należy, że znacznie gwałtowniejszy spadek następuje w zakresie 7 kategorii przestępstw. W roku 2006 ta grupa przestępstw stanowiła połowę wszystkich wszczętych spraw, natomiast w roku 2016 było to już tylko 36%. Zmienia to znacząco strukturę zagrożenia przestępczością przenosząc stopniowo środek ciężkości poza sferę 7 wybranych, najdokuczliwszych społecznie, kategorii przestępstw.

WNIOSKI

Mieszkańcy województwa pomorskiego wskazują bardzo wysoki poziom poczucia bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania. Na poczucie bezpieczeństwa wpływa bardzo wiele czynników, które w różnym okresie w różny sposób wpływają na prezentowane przez respondentów oceny. Co doprowadziło do tak wysokiej oceny poczucia bezpieczeństwa prezentowanego przez mieszkańców? Przeprowadzona analiza wskazuje, że spośród zagrożeń zależnych od pracy pionu kryminalnego Policji istotnym kryterium wydaje się poziom zagrożenia przestępczością kryminalną, w tym szczególnie 7 wybranymi kategoriami przestępstw, które na podstawie wieloletnich spostrzeżeń wytypowane zostały jako najdokuczliwsze dla społeczeństwa.

Główne wnioski wynikające z analizy przeobrażeń zaistniałych w przestępczości na terenie województwa pomorskiego w latach 2006-2016:

- Nastąpił znaczący spadek ilości wszczynanych postępowań przygotowawczych ogółem z 75 407 spraw w roku 2006 do 49 068 postępowań w roku 2016 – spadek o 26 339 (dynamika 65%);
- Wystąpił istotny spadek ilości stwierdzanych przestępstw z 90 182 w roku 2006, poprzez maksymalną ilość 94 483 w roku 2010 do najmniejszego poziomu 47 149 w roku 2016. W stosunku do najwyższego poziomu ilości przestępstw stwierdzonych w roku 2010 spadek nastąpił o 47 334 przestępstw – dynamika 49,9%;
- W dziedzinie przestępczości kryminalnej ilość wszczynanych w roku spraw spadła z 56 317 do 33 758 – wskaźnik dynamiki wyniósł 59,9%. Podobnie sytuację ukształtowała się w zakresie czynów stwierdzonych. Tutaj odnotowywana w roku ilość przestępstw spadła z 60 327 w roku 2006 do 32 505 w roku 2016. Dynamika w tym przypadku wyniosła 53,9%;
- Ilość wszczynanych postępowań przygotowawczych w 7 wybranych kategoriach ograniczono z 30 373 w roku 2008 do 17 665 w roku 2016. Dynamika wyniosła – 58,2%. Podobnie pozytywnie kształtuje się ograniczenie zagrożenia liczone ilością przestępstw stwierdzonych. Wskaźnik dynamiki liczony do roku 2009, kiedy to odnotowano ich maksymalną ilość, wyniósł 54,2%;

- W ostatnim roku nastąpiły wzrosty wykrywalności ogólnej, kryminalnej i w 7 kategoriach, jednak na przestrzeni analizowanych lat poziom ten ulegał wahaniom wokół ustalonych średnich poziomów nie doprowadzając do wykrystalizowania się jednoznacznej tendencji. Poziomy wykrywalności kryminalnej i w 7 kategoriach są niższe od średniej krajowej, która w 2016 roku wyniosła odpowiednio 57,4% (pomorskie 53,2%) i 38,2% (pomorskie 37,7%);
- Znacząco zmienia się struktura zagrożenia przestępczością. Zmniejsza się udział najdokuczliwszych społecznie 7 kategorii przestępstw w ogólnej ich ilości z 50% w roku 2006 do 36% w roku 2016.

Podsumowując, mieszkańcy województwa pomorskiego prezentując w 2016 roku bardzo wysoki poziom oceny własnego poczucia bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania na poziomie 78,5% wydają się doceniać znaczące ograniczenie przestępczości kryminalnej na przestrzeni ostatnich wielu lat. We wszystkich analizowanych dziedzinach wskaźniki dynamiki w latach 2006-2016 kształtowały się na bardzo pożądanym niskim poziomie od 49,9% do 65%. W wielu obszarach utrzymywały się wieloletnie tendencje spadkowe. Znacząco zmniejszył się również udział przestępstw ocenianych jako najdokuczliwsze dla społeczeństwa. W 2006 roku była to połowa wszczynanych spraw, a w roku 2016 już tylko 36%. Znacząco mniejszy wpływ na poczucie bezpieczeństwa wydaje się mieć uzyskiwany poziom skuteczności wykrywczej. W analizowanym okresie wykrywalność we wszystkich ocenianych obszarach ulegała wahaniom i mimo wzrostów nie osiągnęła średniej krajowej, a mimo to mieszkańcy województwa pomorskiego czują się bezpieczniej w miejscu zamieszkania od większości mieszkańców naszego kraju.

Bibliografia:

Januszek H., Gembara S., *Elementy nowoczesnego zarządzania w Policji*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2005.

Szymaniak A., Ciepela W., *Policja w Polsce. Stan obecny i perspektywy*, Tom I, Wydawnictwo Naukowe INPiD UAM, Poznań 2007.

Biuletyn Statystyczny styczeń-grudzień 2016, Biuro Wywiadu i Informacji Kryminalnych Komendy Głównej Policji.

Polskie Badanie Przeszłości, Komenda Główna Policji, Raporty z lat 2007-2017.

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 roku, o Policji, Dz. U. 2016 poz. 1782 ze zm.